

ΑΤΕΙ ΜΕΣΟΛΟΓΓΙΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ & ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ & ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ
ΚΑΙ ΟΡΓΑΝΩΣΕΩΝ

**ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΜΕ ΘΕΜΑ:
«Η ΑΝΕΡΓΙΑ ΩΣ ΠΑΡΑΓΟΝΤΑΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ
ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ»**

ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΑ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ :ΜΑΡΓΑΡΑ ΘΕΟΔΩΡΑ

ΣΠΟΥΔΑΣΤΗΣ: ΝΤΑΛΛΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ, ΑΜ 10234

ΜΕΣΟΛΟΓΓΙ 2008

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ	1
A. ΕΙΣΑΓΩΓΗ	3
B. Η ΑΝΕΡΓΙΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ – ΤΥΠΟΙ ΑΝΕΡΓΙΑΣ.....	6
B.1 Ορισμοί Για Την Ανεργία.....	6
B.2 Κοινωνικά Προβλήματα Και Η Συνθήκη Της Λισσαβόνας.....	6
B.2.1 Κοινωνικές Συνθήκες Και Προβλήματα	6
B.2.2 Η Στρατηγική Της Λισσαβόνας	7
B.3 Είδη Ανεργίας.....	9
B.3.1 Εποχιακή ανεργία	10
B.3.2 Ανεργία τριβής	10
B.3.3 Διαρθρωτική ανεργία	10
B.3.4 Κεϋνσιανή ανεργία	11
B.4 Η Απασχόληση Και Η Ανεργία Στην Ελλάδα Το 2002.....	11
B.5 Διαχρονική Εξέλιξη Της Ανεργίας.....	21
B.6 Ανεργία Και Νέοι.....	22
B.6.1 Οι Μεταβλητές Που Καθορίζουν Την Ανεργία Των Νέων	22
B.6.2 Τι Έχει Ιδιαίτερη Σημασία Στους Νέους;.....	23
B.6.3 Η Απασχόληση Και Η Ανεργία Των Νέων Στο Σύνολο Της Ευρωπαϊκής Ένωσης.....	24
B.6.4 Απασχόληση Των Νέων Στην ΕΕ Των 25	25
B.6.5 Η Ανεργία Των Νέων Στην Ελλάδα.....	26
B.6.6 Γραφική Αναπαράσταση Της Ανεργίας Στην Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ) Και Στην Ελλάδα	28
B.6.7 Συμπεράσματα Που Αφορούν Την Ανεργία Των Νέων Και Γενικότερα Του Συνολικού Άνεργου Δυναμικού.....	30
B.7 Διάκριση Πληθυσμού Για Λόγους Οικονομικής Ανάλυσης.....	33
Γ. ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΣ.....	34
Γ.1.1 Ο Όρος “Κοινωνικός Αποκλεισμός” Στον Καθημερινό Λόγο	34
Γ.1.2 Ο Κοινωνικός Αποκλεισμός Στον Καθημερινό Λόγο	36
Γ.2 Κοινωνικός Αποκλεισμός, Ορισμοί Του, Πλαίσιο Και Σημασία	37
Γ.2.1 Πλαίσιο Αποσαφήνισης Του Όρου.....	37
Γ.2.2. Δυσκολίες Στις Προσπάθειες Για Την Αποσαφήνιση Του Όρου Στην Ελλάδα	38
Γ.2.3 Θεωρίες Του Κοινωνικού Αποκλεισμού	39
Γ.3 Ο Όρος “Κοινωνικός Αποκλεισμός” Σε Κείμενα Της Ευρωπαϊκής Ένωσης.....	41
Γ.4.1 Μια Στοχοθετημένη Κοινωνικό-Οικονομική Έρευνα Της Ευρωπαϊκής Ένωσης.....	42
Γ.4.2 Θεωρητικές Αναζητήσεις Στο Πλαίσιο Ευρωπαϊκών Θεσμών	44
Γ.5.1 Προγράμματα Παρέμβασης Στην Ευρώπη.....	47
Γ.5.2 Προβλήματα Περιπτώσεων Κατ’ Ανάθεση Έρευνας.....	51
Γ.5.2.1 Στην Ευρώπη	51
Γ.5.2.2 Στην Ελλάδα	51
Γ.6 Ο Κοινωνικός Αποκλεισμός Ως Παρεμπόδιση Στην Απορρόφηση Δημόσιου Και Κοινωνικού Πλούτου	52
Γ.7 Ομογενείς Μετανάστες Και Κοινωνικός Αποκλεισμός	57
Δ. ΟΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΤΗΣ ΑΝΕΡΓΙΑΣ – ΑΝΤΙΔΡΑΣΕΙΣ ΚΑΙ ΤΟ ΚΡΑΤΟΣ ΠΡΟΝΟΙΑΣ.....	59

Δ.1 Οι Συνέπειες Της Ανεργίας	59
Δ.2 Ψυχολογικές Επιπτώσεις Της Ανεργίας	59
Δ.3 Η Ανεργία Και Το Κράτος Πρόνοιας	61
Δ.4 Συνέπειες Της Ανεργίας	62
Δ.4.1 Οι Συνέπειες Της Ανεργίας	62
Δ.4.2 Ψυχολογικές Επιπτώσεις Της Ανεργίας	63
Δ.5 Καταπολέμηση Της Ανεργίας	64
Δ.5.1 Γενικές κατηγορίες μέτρων	65
Δ.5.2 Συνέπειες Χρόνιας Ανεργίας	65
Δ.6 Κοινωνικές Συνέπειες	67
Δ.6.1 Αντιδράσεις Στην Ανεργία	67
Δ.6.2 Η Εγκληματικότητα Σαν Αποτέλεσμα Της Ανεργίας	69
Δ.7 Τελικά Που Οδηγεί Η Ανεργία Τους Κοινωνικά Αποκλεισμένους;	70
Δ.8 Η Ανεργία Των Νέων: Μια Μειονεκτική Ομάδα Που Αυξάνεται	72
Δ.9 Πολεμώντας Την Ανεργία Των Νέων	73
Ε. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	74
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	80

A. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η διακίνηση της εργασίας μέσω του μηχανισμού της αγοράς εργασίας αποτελεί αρχή που επικράτησε στη βιομηχανική κοινωνία. Η ανταλλαγή εργασίας έναντι χρήματος, η συμμετοχή μεγάλου μέρους της κοινωνίας σ' αυτή την ανταλλαγή, ως μοναδική δυνατότητα προσπορισμού εισοδήματος και των αναγκαίων για την επιβίωση αγαθών σε μια εκχρηματισμένη οικονομία, είναι κυρίαρχα γνωρίσματα της σύγχρονης κοινωνίας της αγοράς που αναπτύχθηκε μετά την βιομηχανική επανάσταση. Για την επικράτηση του θεσμού αυτού ήταν απαραίτητες σημαντικές και επώδυνες κοινωνικές αλλαγές.

Η απελευθέρωση των εργαζομένων από κάθε δεσμό κοινότητας ή συντεχνίας ή άλλων συλλογικοτήτων, η αδυναμία απόκτησης των αναγκαίων πόρων προς βιοπορισμό με άλλο τρόπο ήταν μερικές προϋποθέσεις που έπρεπε να δημιουργηθούν από την πλευρά της εργασίας. Η ζήτηση μαζικής εργασίας στην αναπτυσσόμενη βιομηχανία ήταν ο καταλύτης που μετέτρεψε εκατομμύρια αγροτών σε «γυμνούς» ελεύθερους εργάτες έτοιμους να συμμετάσχουν στην αγορά εργασίας. Η επικράτηση της αγοράς εργασίας και των αρχών λειτουργίας της οφείλεται στην αποτελεσματικότητα με την οποία προσφέρει το συντελεστή της εργασίας στο παραγωγικό σύστημα με τα χαρακτηριστικά και τη σταθερότητα ροής που είναι απαραίτητα για την ομαλή οργάνωση της παραγωγικής διαδικασίας. Εξασφαλίζει εισόδημα στους μετέχοντες στην αγορά εργασίας και δημιουργεί τις προϋποθέσεις για εκτεταμένη λειτουργία των αγορών προϊόντων. Εξασφαλίζει ταυτόχρονα και ένα τρόπο κατανομής της κοινωνικά αναγκαίας εργασίας και επομένως τη συμμετοχή στην κοινωνικά αναγκαία εργασία. Όμως το πρόβλημα της κατανομής εισοδήματος – αναγκαίου για την επιβίωση σε μια εμπορευματοποιημένη, εκχρηματισμένη οικονομία – και της κατανομής της απασχόλησης, δηλαδή της κοινωνικά αναγκαίας εργασίας, επιλύεται μόνο εν μέρει από την αγορά εργασίας.

Πολλά μέλη της κοινωνίας αδυνατούν να συμμετάσχουν στην ανταλλαγή της αγοράς εργασίας, για βιολογικούς, πολιτιστικούς, και κοινωνικούς λόγους.

Πολλές δραστηριότητες δεν είναι δυνατό να αναληφθούν από τη μισθωτή εργασία, δεν μπορούν να εμπορευματοποιηθούν χωρίς να υποστούν ποιοτική μεταβολή. Η ανατροφή των παιδιών, η φροντίδα των ηλικιωμένων από την κοινότητα

ή την οικογένεια, είναι διαφορετικής ποιότητας δραστηριότητα από την αγορά τέτοιων υπηρεσιών μέσω της αγοράς.

Η ήδη υπάρχουσα προσφορά εργασίας δεν μπορεί να καλυφθεί από την υπάρχουσα ζήτηση. Με την συνεχή αύξηση της παραγωγικότητας, που συνδυάζει αύξηση του παραγόμενου προϊόντος με παράλληλη μείωση της αναγκαίας εργασίας, αλλά και με τα όρια που θέτει σε μια αλόγιστη ποσοτική ανάπτυξη η επιβάρυνση του περιβάλλοντος, φαίνεται επιζήμια η αύξηση που θα προερχόταν από τέτοια αύξηση της παραγωγής.

Οι νέες συνθήκες που επεκράτησαν στο διεθνές επίπεδο ως αποτέλεσμα της απελευθέρωσης των αγορών δημιούργησαν την αναγκαιότητα στις ανεπτυγμένες ευρωπαϊκές οικονομίες για το σχεδιασμό ενός τολμηρού προγράμματος μεταρρυθμίσεων ώστε να βελτιωθεί η ανταγωνιστικότητα και να επιταχυνθεί η ανάπτυξη της ευρωπαϊκής οικονομίας στη βάση της γνώσης και καινοτομίας. Στο νέο αυτό μοντέλο η οικοδόμηση της Ευρώπης βασίζεται στον εκσυγχρονισμό του παραγωγικού συστήματος και του ευρωπαϊκού κοινωνικού προτύπου, στις επενδύσεις στον άνθρωπο και στην βελτίωση της λειτουργίας του κράτους πρόνοιας.

Οι όποιες θετικές εξελίξεις σημειώθηκαν έως σήμερα δεν περιορίζουν την σημασία της παράλληλης αρνητικής διαπίστωσης ότι η μετεξέλιξη της ευρωπαϊκής οικονομίας σε πρωτοπόρο οικονομία της γνώσης και η αύξηση της απασχόλησης προχωρεί με ιδιαίτερα αργούς ρυθμούς. Μία σειρά από ανασταλτικούς παράγοντες στο εσωτερικό της Ε.Ε., όσο και οι εξελίξεις σε διεθνές επίπεδο περιορίζουν τις επενδυτικές δραστηριότητες στην ευρωζώνη, οδηγώντας ταυτόχρονα ένα μέρος των υφιστάμενων παραγωγικών δραστηριοτήτων στη μετακίνηση τους σε χώρες χαμηλού εργασιακού κόστους.

Την ίδια στιγμή στον ευρωπαϊκό χώρο σημειώνονται σημαντικές οικονομικές, κοινωνικές και δημογραφικές διαφοροποιήσεις με μακρόχρονες επιπτώσεις. Η διεύρυνση της Ε.Ε., το άνοιγμα των αγορών, οι ταχείες τεχνολογικές εξελίξεις, η ένταση του ανταγωνισμού, η ανάδυση ταχύτατα αναπτυσσόμενων χωρών φτηνού εργατικού δυναμικού και χωρίς κανόνες λειτουργίας της αγοράς εργασίας, η γήρανση των ευρωπαϊκών πληθυσμών δημιουργούν πιέσεις στις εσωτερικές αγορές προϊόντων και εργασίας, στα συστήματα υγείας και συνταξιοδοτήσεων με μακροπρόθεσμες επιπτώσεις στο ευρωπαϊκό οικονομικό και κοινωνικό μοντέλο και στην ικανότητά ανταπόκρισης του στη προσδοκία της συνεχώς αυξανόμενης ευημερίας.

Με βάση όλα τα προαναφερθέντα αυτή η εργασία έχει σαν στόχο να εξετάσει το πώς η ανεργία λειτουργεί σαν παράγοντας κοινωνικού αποκλεισμού. Η εργασία οργανώθηκε σε αντίστοιχα κεφάλαια στα οποία γίνεται μια έρευνα και ανάλυση της ανεργίας τόσο στην Ελλάδα όσο και στην Ευρώπη. Έπειτα διατυπώνονται κάποιες θεωρίες αποσαφήνισης του κοινωνικού αποκλεισμού όπως και το πώς ο κοινωνικός αποκλεισμός εκλαμβάνεται τόσο στην Ελλάδα όσο και στην Ευρώπη. Τέλος αναφέρονται κάποια προγράμματα παρέμβασης που δημιουργήθηκαν στην Ευρώπη για την εξάλειψη αυτού του φαινομένου καθώς και το πώς η ανεργία προσβάλλει κάποιες ευαίσθητες κοινωνικές ομάδες όπως οι νέοι, οι μετανάστες, ομάδες με έμφαση σε παραβατική συμπεριφορά. Η εργασία συνεχίζει δίνοντας κάποια στοιχεία σύμφωνα με τα οποία η ανεργία έχει σημαντικές κοινωνικές προεκτάσεις και ως προς το πού μπορεί να οδηγήσει τους κοινωνικά αποκλεισμένους ανέργους (για παράδειγμα σε ακραία φαινόμενα όπως η εγκληματικότητα). Η εργασία ολοκληρώνεται αναφέροντας κάποια πράγματα που μπορούν και πρέπει να γίνουν για τη βελτίωση της λειτουργίας της αγοράς εργασίας. Αυτό ισχύει ιδιαίτερα στη χώρα μας, όπου οι ανθρώπινοι, οργανωτικοί και οικονομικοί πόροι είναι δεσμευμένοι σε παθητικές επιδοματικές πολιτικές αγοράς εργασίας. Μια συγκριτική αξιολόγηση των πολιτικών που εφαρμόζονται στην Ευρωπαϊκή Ένωση και την Ελλάδα αρκεί για να καταδείξει το μέγεθος της διαδρομής που πρέπει να διανυθεί ώστε να προσφέρονται και στην χώρα μας όλες εκείνες οι υπηρεσίες που συμβάλλουν στην βελτίωση της ποιότητας της προσφοράς εργασίας, στη βελτίωση της επαγγελματικής κινητικότητας, στην καλύτερευση προσφοράς και ζήτησης, στη μείωση του χρόνου αναζήτησης, στην άρση θεσμικών αγκυλώσεων. Όλες αυτές οι παρεμβάσεις στην ελληνική αγορά εργασίας μπορούν να συμβάλλουν σημαντικά στη μείωση της ανεργίας και στην ανταγωνιστικότητα της οικονομίας. Όμως, πέρα από όλες αυτές τις παρεμβάσεις στην αγορά εργασίας, πρέπει να αναζητηθούν και στρατηγικές εκτός αγοράς εργασίας, αν αποδεχθούμε ότι η αγορά εργασίας μόνο μερικώς μπορεί να επιλύσει το πρόβλημα της κατανομής εισοδήματος και της κοινωνικά αναγκαίας εργασίας.

B. Η ΑΝΕΡΓΙΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ – ΤΥΠΟΙ ΑΝΕΡΓΙΑΣ

B.1 Ορισμοί Για Την Ανεργία

Ανάλογα με την εποχή, τα ερεθίσματα της κοινωνίας καθώς και μια σειρά από παράγοντες που μπορούν να επιδράσουν είτε ευνοϊκά ή αρνητικά (οικονομικό-κοινωνική κατάσταση, χώρα προέλευσης, κτλ) θα μπορούσαν να δοθούν πολλές ερμηνείες και ορισμοί ως προς την ανεργία και το τι εκφράζει. Το μέγεθος της ανεργίας μπορεί να μετρηθεί ως απόλυτο μέγεθος, για παράδειγμα, χιλιάδες άνεργοι. Η σημασία όμως του αριθμού αυτού εξαρτάται από το μέγεθος του εργατικού δυναμικού. Ανεργία ορίζεται ως το πηλίκο των ανέργων μιας περιοχής προς το συνολικό εργατικό δυναμικό σε αυτήν. Εκφράζεται ως ποσοστό επί της εκατό του εργατικού δυναμικού της συγκεκριμένης περιοχής¹.

$$\text{Ποσοστό ανεργίας} = \frac{\text{Αριθμός Ανέργων}}{\text{Εργατικό Δυναμικό}} \cdot 100$$

Το ποσοστό της ανεργίας μπορεί να διαφέρει από περίοδο σε περίοδο, καθώς μεταβάλλεται το απόλυτο μέγεθος της ανεργίας ή του εργατικού δυναμικού ή και των δύο (αλλά με διαφορετικό ρυθμό). Θα ήταν λάθος επίσης να προσπαθήσουμε να προσδιορίσουμε μια ημερομηνία μετά την οποία πρωτοεμφανίστηκε η ανεργία καθώς είναι συνυφασμένη με την εργασία συνεπώς και διαχρονική.

B.2 Κοινωνικά Προβλήματα Και Η Συνθήκη Της Λισσαβόνας

B.2.1 Κοινωνικές Συνθήκες Και Προβλήματα

Οι κοινωνικές συνθήκες και τα κοινωνικά προβλήματα αποτελούν ίσως τον σημαντικότερο δείκτη του επιπέδου ανάπτυξης μιας περιοχής. Με τον όρο κοινωνικά προβλήματα αναφέρονται στην παρούσα μελέτη προβλήματα όπως η ανεργία και ο

¹ για περισσότερες πληροφορίες: <http://users.teilam.gr/~emastrogiani/anergia.htm>

κοινωνικός αποκλεισμός, η φτώχεια και η περιθωριοποίηση ατόμων και κοινωνικών ομάδων, αλλά και ατόμων που έχουν ανάγκη μιας ιδιαίτερης φροντίδας, όπως άτομα με αναπηρίες, αλλά και άτομα με ψυχικές ασθένειες, εξαρτημένα από ναρκωτικές ουσίες, αλκοολικοί, αποφυλακισμένοι κλπ. Όλοι αυτοί οι άνθρωποι απαιτούν μια ιδιαίτερη προσέγγιση και φροντίδα από την πλευρά της πολιτείας. Αυτή η διαγνωστική μελέτη έχει σκοπό να παρουσιάσει με όσο το δυνατόν πιο αναλυτικό και αξιόπιστο τρόπο την επίδραση της ανεργίας ως παράγοντα κοινωνικού αποκλεισμού και παράλληλα της όσο γίνεται καλύτερης αντιμετώπισης αυτού του φαινομένου.

B.2.2 Η Στρατηγική Της Λισσαβόνας

Η στρατηγική της Λισσαβόνας αποτελεί μια βαθιά πολιτική και κοινωνική διαδικασία. Η αναθεώρηση επομένως ήταν επιτακτική ανάγκη ώστε να επανατοποθετηθούν οι ευρωπαϊκές κυβερνήσεις στις νέες συνθήκες που αναδύονται στην παγκόσμια οικονομία, να εκσυγχρονίσουν τους οικονομικούς προσανατολισμούς τους και να διασφαλίσουν για μία ακόμα φορά τη διαφορετικότητα του ευρωπαϊκού αναπτυξιακού μοντέλου.

Η ίδια η φύση των στόχων της Λισσαβόνας απαιτεί μεταρρυθμίσεις που θα υπηρετούν την κοινωνική διάσταση και συνοχή ως κινητήρια δύναμη για την παραγωγικότητα και την ανάπτυξη καθώς και τον κοινωνικό διάλογο και τις κοινωνικές συνεργασίες ως σημαντικό τμήμα της όλης διαδικασίας. Η εμπλοκή της κοινωνίας των πολιτών και η ουσιαστικότερη συμμετοχή των κοινωνικών εταίρων στο σχεδιασμό και στην υλοποίηση των πολιτικών και μεταρρυθμιστικών δράσεων μέσα από μια «συνεργασία ανταλλαγής απόψεων», αποτελεί σημαντικό τμήμα του ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος της Ευρώπης και απαραίτητο μέσο για την επίτευξη υψηλών ρυθμών ανάπτυξης και θέσεων απασχόλησης.

«Στο πλαίσιο του στόχου της Λισσαβόνας, θα πρέπει να ληφθεί μέριμνα ώστε τα άτομα που αντιμετωπίζουν κίνδυνο φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού να μην υποφέρουν δυσανάλογα από τις συνέπειες της οικονομικής επιβράδυνσης και των συνακόλουθων δημοσιονομικών περιορισμών. Γι' αυτό, τα κράτη μέλη καλούνται να δώσουν τη μεγαλύτερη δυνατή προτεραιότητα στις ακόλουθες έξι κύριες προτεραιότητες πολιτικής:

- επένδυση σε μέτρα που ευνοούν τη δραστήρια αγορά απασχόλησης και μέριμνα για την προσαρμογή τους ώστε να ανταποκρίνονται στις ανάγκες των ατόμων που αντιμετωπίζουν τις μεγαλύτερες δυσκολίες όσον αφορά την πρόσβαση στην απασχόληση·
- διασφάλιση ότι τα συστήματα κοινωνικής προστασίας είναι κατάλληλα προσαρμοσμένα και προσβάσιμα για όλους και ότι παροτρύνουν πραγματικά για αναζήτηση απασχόλησης αυτούς που είναι σε θέση να εργαστούν·
- προώθηση της πρόσβασης των ατόμων που αντιμετωπίζουν έντονο κίνδυνο κοινωνικού αποκλεισμού σε στέγαση και υγειονομική περίθαλψη υψηλής ποιότητας, καθώς και στην εκπαίδευση και τη διά βίου μάθηση·
- καταβολή κάθε δυνατής προσπάθειας για την καταπολέμηση της πρόωρης εγκατάλειψης του σχολείου και ενθάρρυνση της ομαλής μετάβασης από το σχολείο στην εργασία·
- έμφαση στην εξάλειψη της παιδικής φτώχειας·
- κατάρτιση μιας δυναμικής πολιτικής για τη μείωση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού των μεταναστών και των εθνοτικών μειονοτήτων». (Ανακοίνωση από την Επιτροπή προς το Συμβούλιο «Κοινή Έκθεση για την κοινωνική ένταξη»)²

Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Λισσαβόνας του Μαρτίου 2000 ζήτησε από τα κράτη μέλη και από την Επιτροπή να λάβουν έως το 2010 φιλόδοξα και αποτελεσματικά μέτρα για την εξάλειψη της φτώχειας. (Συμπεράσματα της Προεδρίας του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου στις 22 και 23 Μαρτίου 2005, Βρυξέλλες, doc 7619/05 CONCL 1) Προτάθηκε επίσης ο συντονισμός των πολιτικών τους για την καταπολέμηση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού για να υπάρξουν κοινοί στόχοι, κοινοί δείκτες και τα κοινά εθνικά σχέδια δράσης.

² Ανακοίνωση από την Επιτροπή προς το Συμβούλιο «Κοινή Έκθεση για την κοινωνική ένταξη» η οποία συνοψίζει τα αποτελέσματα της εξέτασης των εθνικών δράσεων για την κοινωνική ένταξη (2003 – 2005), Βρυξέλλες 12 Δεκεμβρίου 2003 COM (2003) 773 FINAL SEC (2003) 1425.

Το Δεκέμβριο του 2000, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Νίκαιας αποφάσισε την καθιέρωση μιας νέας μεθόδου για την καταπολέμηση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού (Bardos – Fétronyi, 2004), με βάση τέσσερις στόχους:

- προώθηση της συμμετοχής στην απασχόληση και πρόσβασης για όλους στους πόρους, τα δικαιώματα, τα αγαθά και τις υπηρεσίες
- πρόληψη των κινδύνων αποκλεισμού
- δράση για τους πλέον ευάλωτους
- κινητοποίηση όλων των φορέων.

Σε αυτό το πλαίσιο, τα εθνικά σχέδια δράσης για την κοινωνική ένταξη (ΕΣΔ / ένταξη) που υποβλήθηκαν τον Ιούνιο του 2001, είχαν ως στόχο την ενσωμάτωση των κοινών στόχων στις εθνικές πολιτικές, λαμβάνοντας υπόψη την ιδιαίτερη κατάσταση του κάθε κράτους μέλους, καθώς και τα διαφορετικά εθνικά συστήματα κοινωνικής προστασίας.

Αυτά τα ΕΣΔ / ένταξη εξετάστηκαν διεξοδικά από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή και τα κράτη μέλη στην κοινή έκθεση για την κοινωνική ένταξη που εγκρίθηκε από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Laeken το Δεκέμβριο του 2001 (Bardos – Fétronyi, 2004).

Το Δεκέμβριο του 2002, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο ζήτησε από τα κράτη μέλη να καταρτίσουν ένα δεύτερο κύμα ΕΣΔ / ένταξη για τον Ιούλιο του 2003.

B.3 Είδη Ανεργίας

Υπάρχουν τέσσερα είδη ή κατηγορίες ανεργίας : η εποχιακή ανεργία , η ανεργία τριβής , η διαρθρωτική ανεργία και η ανεργία λόγω ανεπαρκούς ζήτησης (ή κεϋνσιανή ανεργία).

B.3.1 Εποχιακή ανεργία

Πολλές επιχειρήσεις , π.χ. οι αγροτικές και οι τουριστικές, παρουσιάζουν συστηματικές μεταβολές στην παραγωγική τους δραστηριότητα κατά τη διάρκεια του έτους. Οι μεταβολές της παραγωγής συνοδεύονται από αντίστοιχες μεταβολές της απασχόλησης εργατικού δυναμικού και, συνεπώς, από μεταβολές της ανεργίας. Αυτή η ανεργία ονομάζεται εποχιακή. Χαρακτηριστικά της εποχιακής ανεργίας είναι ότι επαναλαμβάνεται κάθε χρόνο και είναι προσωρινή και μικρής σχετικά διάρκειας.

B.3.2 Ανεργία τριβής

Ανεργία τριβής είναι εκείνη η οποία οφείλεται στην αδυναμία της αγοράς να απορροφήσει άμεσα ανέργους, παρότι υπάρχουν κενές θέσεις εργασίας, για τις οποίες οι άνεργοι έχουν τα απαραίτητα προσόντα και επαγγελματική εξειδίκευση. Η ανεργία τριβής οφείλεται στην αδυναμία των εργατών να εντοπίσουν αμέσως τις επιχειρήσεις με τις κενές θέσεις και στην αδυναμία των επιχειρήσεων να εντοπίσουν τους ανέργους εργάτες. Επίσης , μπορεί να οφείλεται στη γεωγραφική απόσταση μεταξύ της περιοχής όπου υπάρχει ανεργία και αυτής όπου υπάρχουν κενές θέσεις εργασίας. Γενικότερα οφείλεται στην έλλειψη ενός επαγγελματικού συστήματος πληροφοριών για ύπαρξη ανέργων και επιχειρήσεων με κενές θέσεις εργασίας.

B.3.3 Διαρθρωτική ανεργία

Όταν σε μια οικονομία υπάρχουν άνεργοι και κενές θέσεις εργασίας, αλλά οι άνεργοι δεν μπορούν να απασχοληθούν στις υπάρχουσες κενές θέσεις, επειδή υπάρχει αναντιστοιχία ανάμεσα στα προσόντα και την εξειδίκευση των ανέργων και σε αυτά που απαιτούνται για την κάλυψη των κενών θέσεων , η ανεργία αυτή ονομάζεται διαρθρωτική. Οφείλεται σε τεχνολογικές μεταβολές, οι οποίες δημιουργούν νέα επαγγέλματα και αχρηστεύουν άλλα, και σε αλλαγές στη διάρθρωση της ζήτησης , οι οποίες αυξάνουν τη ζήτηση ορισμένων προϊόντων και ταυτόχρονα μειώνουν τη ζήτηση άλλων. Όπως είναι φανερό, η διαρθρωτική ανεργία

δημιουργείται από την δυσαναλογία που υπάρχει προσφοράς και ζήτησης των διαφόρων ειδικοτήσεων. Η μείωσή της απαιτεί επανεκπαίδευση των ανέργων, ώστε να αποκτήσουν τις ειδικεύσεις στις οποίες υπάρχει έλλειψη. Διαφορετικά, η διαρθρωτική ανεργία μπορεί να είναι μεγάλης διάρκειας.

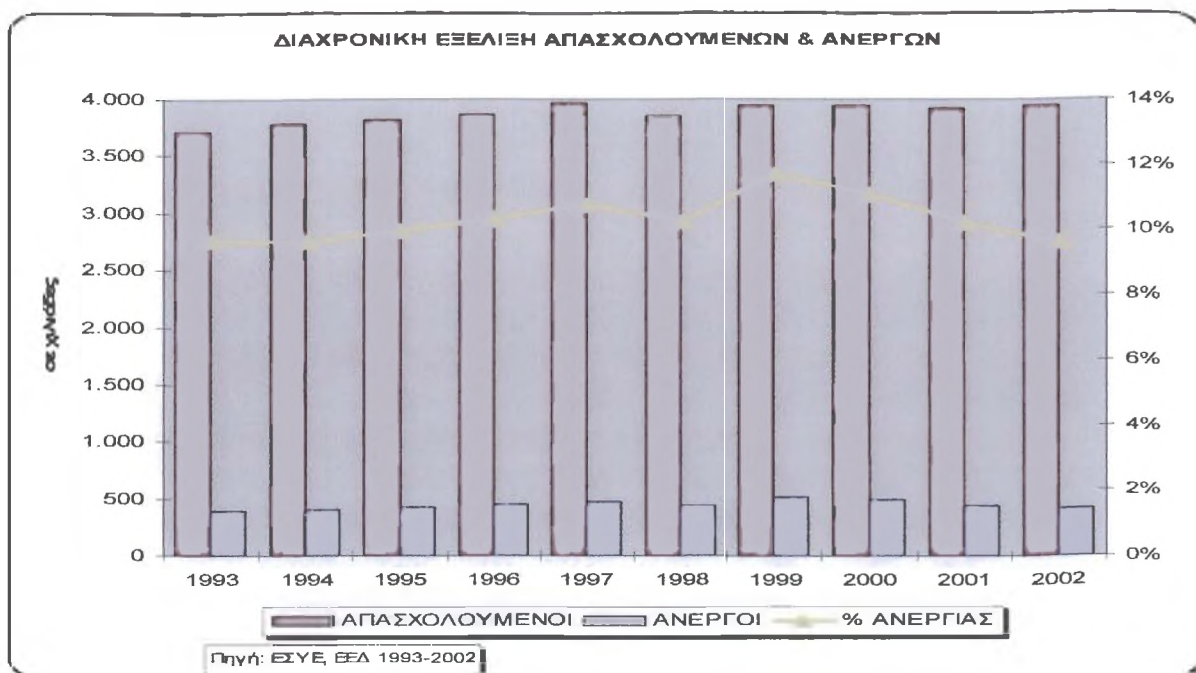
B.3.4 Κεϋνσιανή ανεργία

Η ανεργία λόγω ανεπαρκούς ζήτησης ονομαζόμενη και κεϋνσιανή ανεργία, είναι εκείνη που προέρχεται από την πτώση της οικονομικής δραστηριότητας στις φάσεις της καθόδου και της ύφεσης του οικονομικού κύκλου. Πρόκειται, δηλαδή, για αδυναμία της συνολικής ζήτησης της οικονομίας να απορροφήσει τη συνολική προσφορά του εργατικού δυναμικού. Η ανεργία αυτή έχει κυκλικό χαρακτήρα, δηλαδή επαναλαμβάνεται, και η διάρκειά της εξαρτάται από τη διάρκεια του οικονομικού κύκλου.

B.4 Η Απασχόληση Και Η Ανεργία Στην Ελλάδα Το 2002

Για πρώτη φορά από το 1997 η ανεργία σημείωσε μονοψήφιο ποσοστό, ενώ η πτωτική της τάση, στην οποία βρίσκεται τα τελευταία χρόνια, οφείλεται για πρώτη φορά σε αύξηση της απασχόλησης. Συγκεκριμένα, το ποσοστό ανεργίας για το β' τρίμηνο του 2002 ανήλθε σε 9,6%, έναντι 10,2% το αντίστοιχο τρίμηνο του 2001, ενώ σε σχέση με το 1993 παρέμεινε στα ίδια επίπεδα 9,7%, διάγραμμα 1.

Διάγραμμα 1

Το ποσοστό ανεργίας για τους άνδρες μειώθηκε σε 6,2% από 6,7% το αντίστοιχο τρίμηνο του 2001, ενώ για τις γυναίκες μειώθηκε σε 14,6%, από 15,4% το 2001, φθάνοντας τα επίπεδα του 1993, σε άνδρες και γυναίκες. Το ποσοστό ανεργίας μειώνεται στους νέους σε αντίθεση με αυτό των άνω των 30 ετών όπου αυξάνεται, σε σχέση με το 1993.

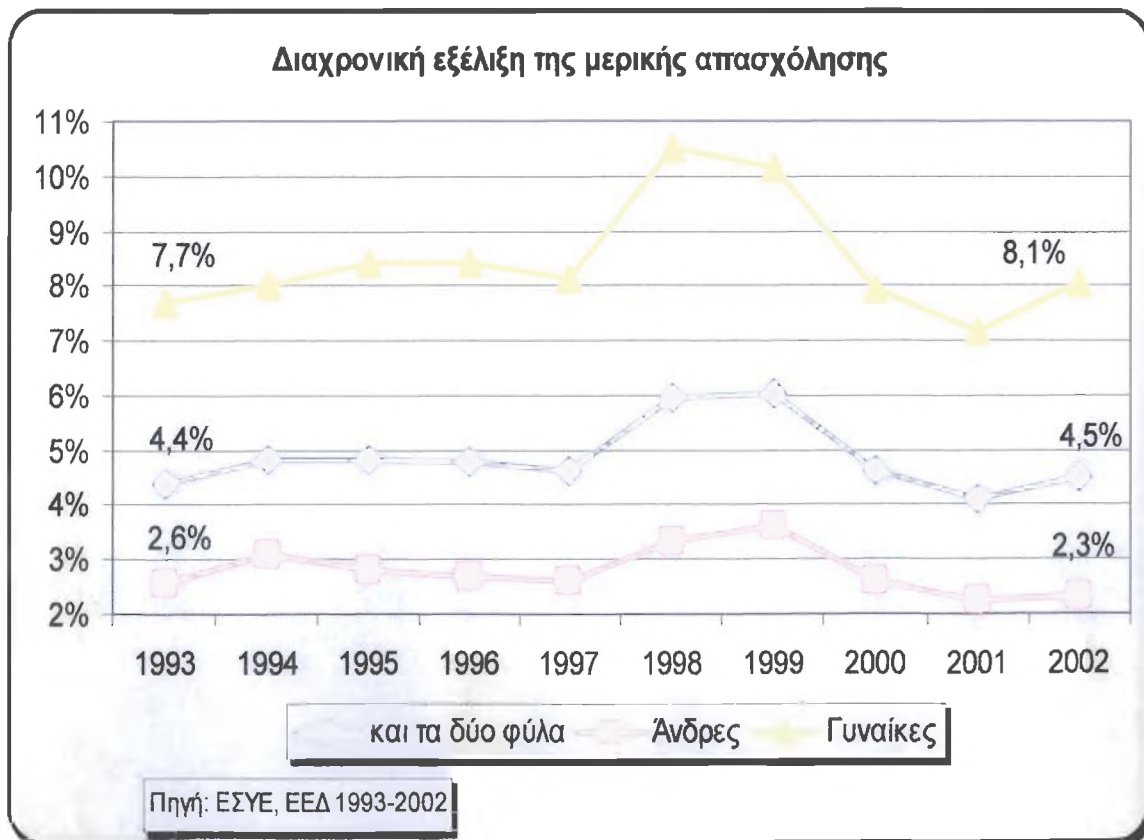
Όπως προκύπτει από τα στοιχεία της έρευνας, κατά το β' τρίμηνο 2002 η συνολική απασχόληση παρουσίασε αύξηση σε σχέση με το αντίστοιχο τρίμηνο του 2001, κατά 0,8%. Η εν λόγω αύξηση αντιστοιχεί σε αύξηση κατά 31,4 χιλιάδες άτομα, ανδρών και γυναικών, οφείλεται στην αύξηση των απασχολούμενων άνω των 30 ετών, ενώ μειώνεται η απασχόληση των νέων γυναικών μέχρι 29 ετών. Σε σχέση με το 1993, η απασχόληση αυξάνεται κατά 233,5 χιλιάδες άτομα (6,3%) και οφείλεται μόνο σε αύξηση των απασχολούμενων άνω των 30 ετών. Η συμμετοχή των γυναικών στην αύξηση της απασχόλησης πλησιάζει το 90,0%, ενώ το ποσοστό συμμετοχής τους αυξάνεται από 35,0%, σε 38,0% το 2002. Το ποσοστό μερικής απασχόλησης παραμένει πολύ χαμηλό, αν και αυξήθηκε οριακά σε 4,5%, από 4,1% το 2001, φθάνοντας τα 178,0 χιλιάδες άτομα³. Από τους μερικώς απασχολούμενους, το 31%

³ Ο κύριος όγκος των απασχολούμενων με μερική απασχόληση είναι συγκεντρωμένος στον τομέα των υπηρεσιών ενώ σημαντικό μερίδιο κατέχει και ο αγροτικός τομέας. Το ήμισυ των απασχολούμενων με μερική απασχόληση στο τομέα των υπηρεσιών, έχουν αθροιστικά οι κλάδοι της Εκπαίδευσης, των

προέβη στην επιλογή αυτή επειδή δεν ήθελε πλήρη απασχόληση, ενώ το 44,2% επειδή δε μπόρεσε να βρει πλήρη απασχόληση, ενώ πάνω από τα 2/3 των μερικώς απασχολούμενων είναι γυναίκες (121,5 χιλιάδες γυναίκες).

Σε σχέση με το 1993, το ποσοστό της μερικής απασχόλησης παραμένει ίδιο (4,4%), διάγραμμα 2, ενώ διαφοροποιείται μόνο ως προς την επιλογή όσων προβαίνουν στην επιλογή αυτή επειδή δε μπόρεσαν να βρουν πλήρη απασχόληση (37,8%). Διαχρονικά δεν υπάρχει ανοδική τάση στην μερική απασχόληση με εξαίρεση την περίοδο 98/99, όπου παρουσιάζεται μία μεγέθυνση του ποσοστού, τα υπόλοιπα έτη η μερική απασχόληση κυμαίνεται στα επίπεδα του 4,0% - 4,5%. Η γυναικεία μερική απασχόληση είναι σταθερά υψηλότερη από την μέση, ενώ η πορεία της μερικής απασχόλησης και στα δύο φύλα είναι ίδια με αυτήν του μέσου όρου.

Διάγραμμα 2

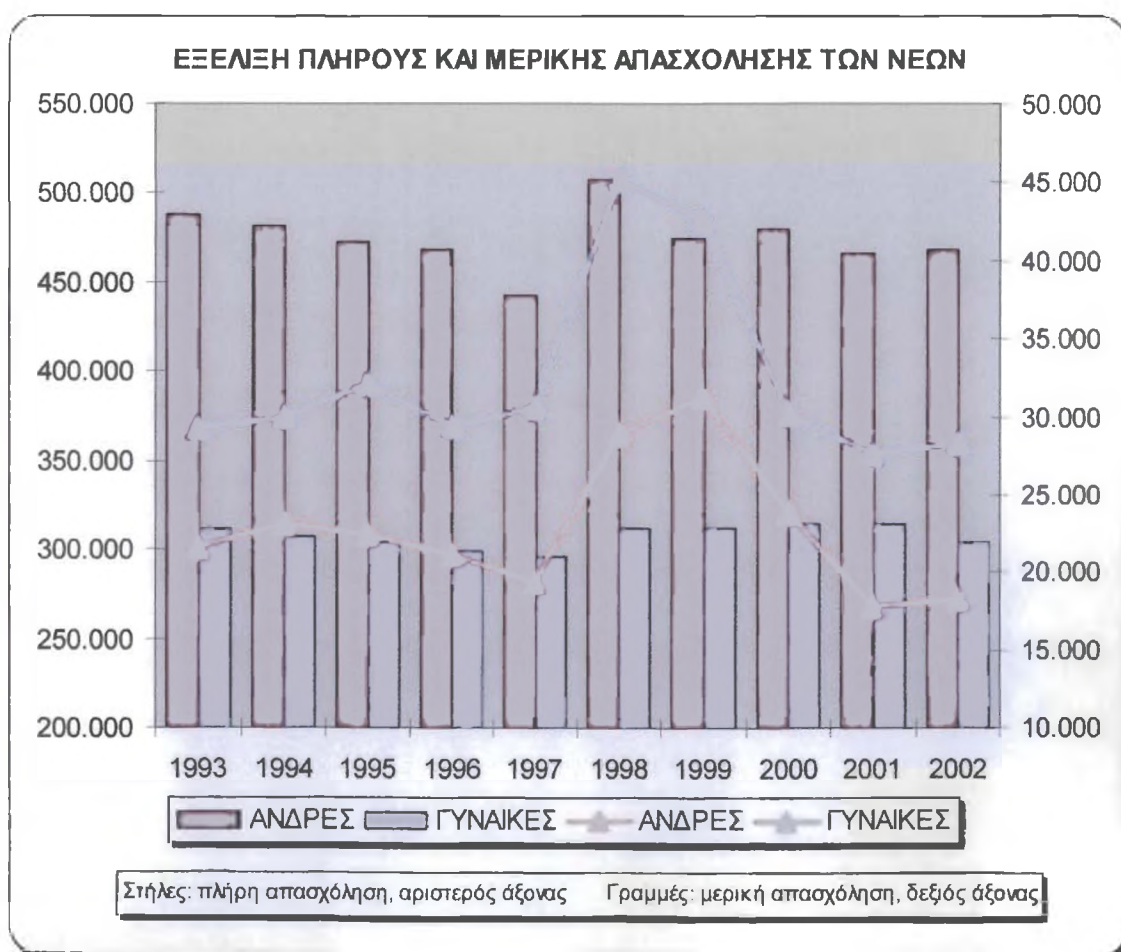

Ξενοδοχείων - Εστιατορίων και των Ιδιωτικών νοικοκυριών, ενώ οι ίδιοι κλάδοι έχουν τα μεγαλύτερα ποσοστά μερικής απασχόλησης (8,9%, 6,1% και 26,4%)..

Όσον αφορά τις μεταβολές της περιόδου 93-02, η μερική απασχόληση συμμετέχει στην αύξηση της απασχόλησης σε ποσοστό 7,0%, ενώ ο ρυθμός μεταβολής της είναι εντονότερος έναντι της πλήρους απασχόλησης, (9,7% - 6,0%). Την ίδια περίοδο αυξάνεται σημαντικά τόσο σε απόλυτους αριθμούς όσο και ποσοστιαία όσων προβαίνουν στην επιλογή της μερικής απασχόλησης, επειδή δε μπόρεσαν να βρουν πλήρη απασχόληση, (17.230 άτομα - 28,0%), ενώ η αύξηση όσων δεν ήθελαν πλήρη απασχόληση είναι της τάξεως του 11,5% ή 5.750 άτομα.

Στους άνδρες η αύξηση αφορά την πλήρη απασχόληση, καθώς μειώνεται η μερική, ενώ στις γυναίκες η μερική απασχόληση συμμετέχει στην αύξηση της απασχόλησης σε ποσοστό 10,5%, ενώ ο ρυθμός μεταβολής της είναι κατά πολύ εντονότερος έναντι της πλήρους απασχόλησης, (21,6% - 15,3%).

Διάγραμμα 3

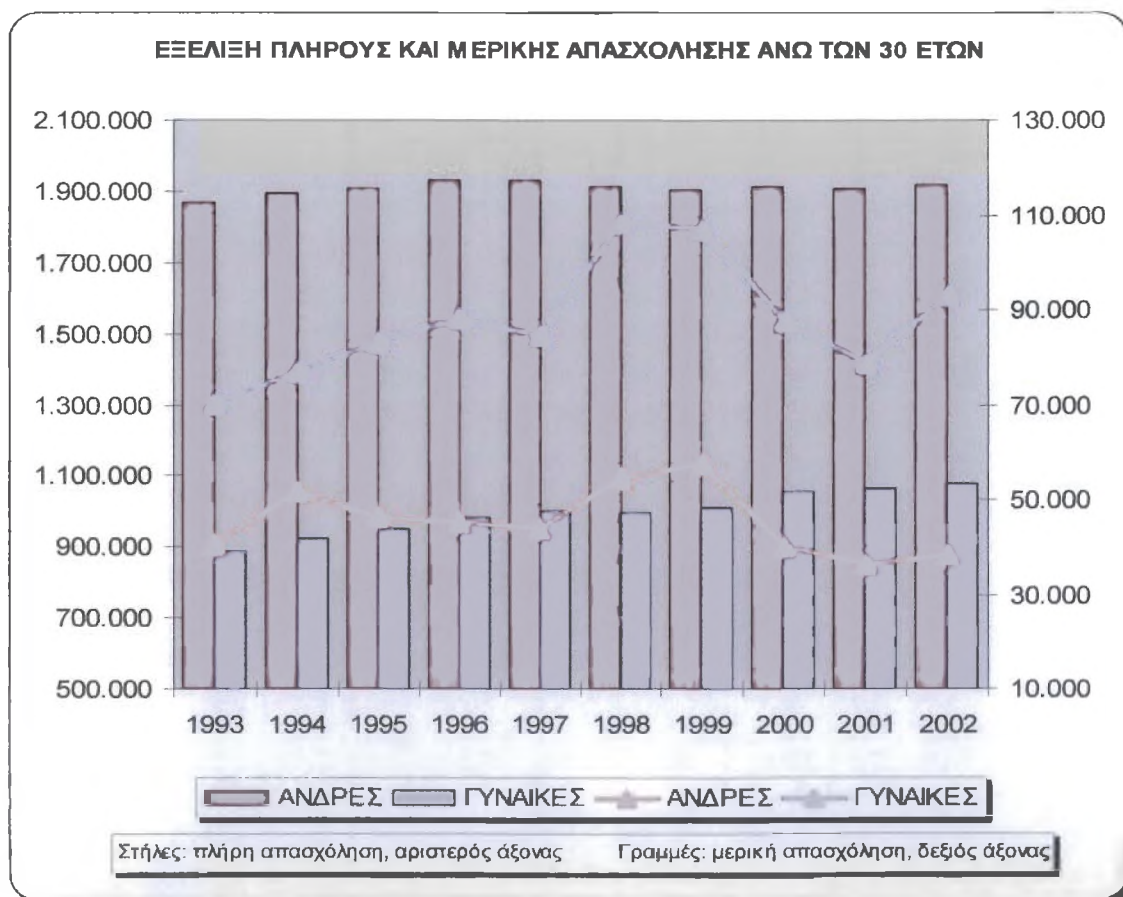

Πηγή: ΕΣΥΕ, ΕΕΔ 1993-2002

Στους νέους μέχρι 29 ετών η απασχόληση μειώνεται σε άνδρες και γυναίκες, τόσο στην πλήρη όσο και στην μερική απασχόληση. Εντονότερη είναι η μεταβολή των νέων μερικώς απασχολούμενων ανδρών έναντι των νέων γυναικών, διάγραμμα 3.

Στους απασχολούμενους άνω των 30 ετών αρνητική μεταβολή έχουν μόνο οι άνδρες μερικώς απασχολούμενοι. Στις γυναίκες έντονη είναι η μεταβολή τόσο των πλήρους όσο και των μερικώς απασχολούμενων, διάγραμμα 4, καθώς οι αντίστοιχες ποσοστιαίες μεταβολές φθάνουν το 21,6% και το 33,1%.

Διάγραμμα 4

Πηγή: ΕΣΥΕ, ΕΕΔ 1993-2002

Η μισθωτή απασχόληση παρουσίασε αύξηση ίση με το ποσοστό της συνολικής (0,8%), σε σχέση με το 2001, ενώ η προσωρινή απασχόληση παρουσίασε μείωση κατά 36.000 περίπου άτομα, με αποτέλεσμα και την μείωση του αντίστοιχου

ποσοστού από 12,9% σε 11,3%⁴. Η προσωρινή εργασία επιμερίζεται σχεδόν ισόρροπα και στα δύο φύλα (52,2% άνδρες και 47,8%) γυναίκες.

Το 1993 το ποσοστό της προσωρινής απασχόλησης ήταν 10,4%, ενώ ο αριθμός αυτών αυξήθηκε κατά 60.700 άτομα περίπου (29,3%), φθάνοντας σήμερα τα 267,6 χιλιάδες άτομα. Η προσωρινή απασχόληση συμμετέχει στην αύξηση της μισθωτής απασχόλησης σε ποσοστό 15,3%, ενώ ο ρυθμός μεταβολής της είναι κατά πολύ εντονότερος έναντι της μόνιμης απασχόλησης (18,9%). Εξετάζοντας διαχρονικά την εξέλιξη της προσωρινής απασχόλησης, διαπιστώνουμε ότι η αυξητική της πορεία διακόπτεται το 2000 και εν συνεχεία μειώνεται στα επίπεδα του 1997, διάγραμμα 5. Ειδικότερα στους άνδρες η αυξητική τάση διακόπτεται το 1998, ενώ η μετέπειτα πορεία έχει έντονους ρυθμούς με αποτέλεσμα το ποσοστό των ανδρών να μειώνεται σε ακόμη χαμηλότερα επίπεδα ακόμα και από του 1993.

Διάγραμμα 5

Η μισθωτή απασχόληση καταγράφει σήμερα πάνω από 2.377,0 χιλιάδες άτομα, δηλαδή συμμετέχει στην απασχόληση πάνω από το 60,0% αυτής, σε αντίθεση με το 53,0% που της αναλογούσε το 1993. Σε σχέση με το 1993 οι μισθωτοί

⁴ Υψηλά ποσοστά προσωρινής απασχόλησης παρουσιάζουν οι κλάδοι της γεωργίας, των κατασκευών, τα ξενοδοχεία – εστιατόρια, η εκπαίδευση και των ιδιωτικών νοικοκυριών, οι οποίοι απορροφούν πάνω από το ήμισυ των προσωρινά απασχολούμενων, ενώ κατά 7,0% συμμετέχει και ο κλάδος της δημόσιας διοίκησης.

αυξάνονται κατά 396,5 χιλιάδες άτομα, δηλαδή αυξάνονται κατά 20,0% ως προς το 1993.

Τόσο στην προσωρινή όσο και στη μόνιμη απασχόληση, κατ' επέκταση στη μισθωτή απασχόληση, αυξάνονται και οι δύο ηλικιακές ομάδες - νέοι, άνω των 30 ετών - και στα δύο φύλα, κυρίως όμως οι άνω των 30 ετών καθώς και οι ρυθμοί μεταβολής είναι σχεδόν τριπλάσιοι έναντι των νέων. Στην αύξηση της μισθωτής απασχόλησης η μεταβολή των μονίμων απασχολούμενων άνω των 30 ετών συμμετέχει σε ποσοστό 87,0%, ενώ η αντίστοιχη συμμετοχή των νέων με μόνιμη απασχόληση είναι μικρότερη και πλησιάζει το 72,0%.

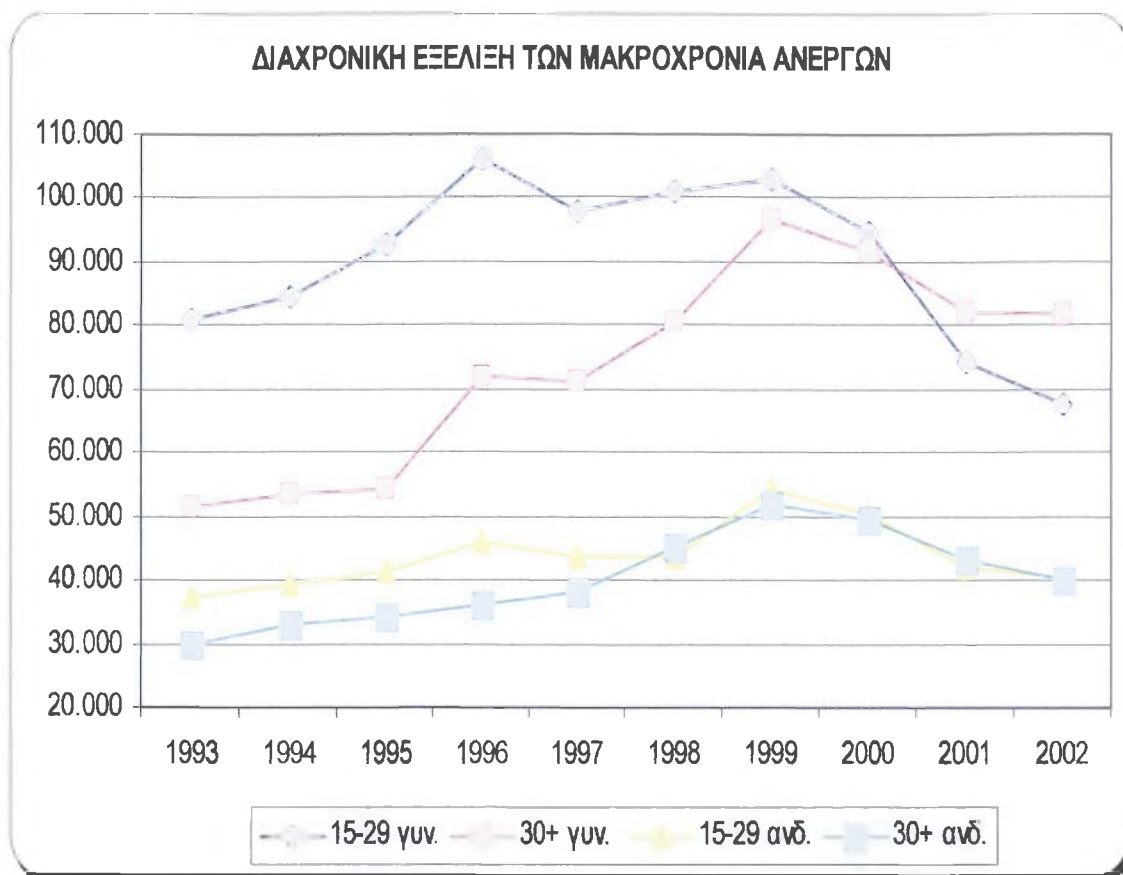
Η συμμετοχή των γυναικών στην μεταβολή της μισθωτής απασχόλησης φθάνει το 60,8%, ισούται με το 80,0% της μεταβολής των προσωρινώς απασχολούμενων, ενώ μειώνεται στο 57,3% στη μεταβολή των μονίμων απασχολούμενων.

Από τους καταγραφέντες 420,1 χιλιάδες άνεργους, 151,1 χιλιάδες (36% του συνόλου) επιθυμούν αποκλειστικά πλήρη απασχόληση, ενώ το 54,6% είναι διατεθειμένα να εργαστούν είτε με πλήρη, είτε με μερική απασχόληση, και μόνο το 1,7% επιθυμεί αποκλειστικά μερική απασχόληση. Επίσης, 77 χιλιάδες άτομα (το 18,3%) είχαν πρόταση για απασχόληση, την οποία απέρριψαν για διάφορους λόγους, από τους οποίους σημαντικότεροι ήταν ότι δεν εξυπηρετούσε ο τύπος εργασίας ή το ωράριο (το 34,5% από αυτά), δεν θεώρησαν ικανοποιητικές της αποδοχές (το 22,4%), ή δεν θεώρησαν κατάλληλες της προοπτικές σταδιοδρομίας (το 15,3%). [Δελτίο Τύπου ΕΣΥΕ]

Ο αριθμός των «νέων ανέργων», δηλαδή όσων δεν είχαν εργαστεί στο παρελθόν και καταγράφονται ως άνεργοι, ανήλθε σε 168,7 χιλιάδες, σημειώνοντας μείωση κατά 38,8 χιλιάδες άτομα (-18,7%) σε σχέση με το 2001. Ο αριθμός των μακροχρονίως (πάνω από 12 μήνες) ανέργων ανήλθε σε 229,8 χιλιάδες, σημειώνοντας μείωση κατά 11,6 χιλιάδες (-4,8%) σε σχέση με το 2001. Αντίθετα ο αριθμός των «παλαιών ανέργων», δηλαδή όσων έχουν εργασθεί στο παρελθόν,

ανήλθε σε 251,4 χιλιάδες, σημειώνοντας μικρή αύξηση κατά 14,2 χιλιάδες άτομα (6,0%) σε σχέση με το 2001.

Διάγραμμα 6

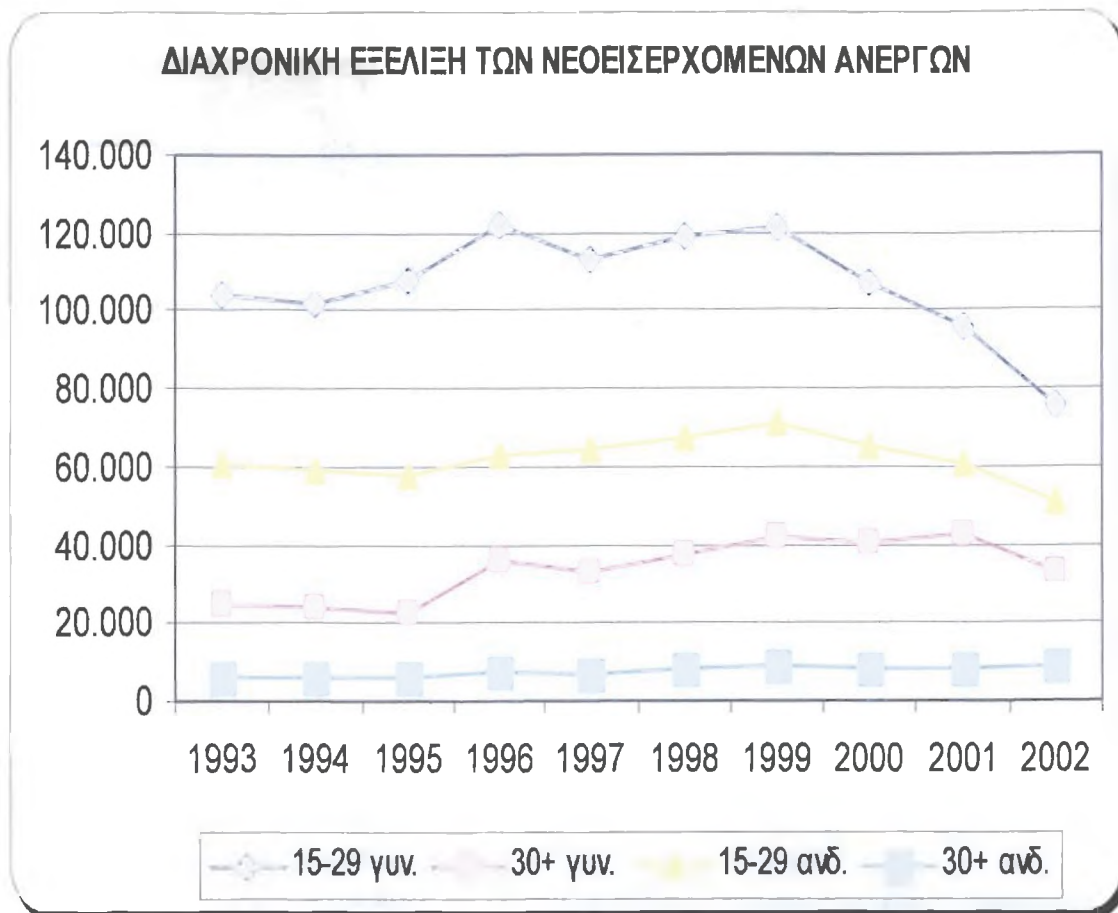
Πηγή: ΕΣΥΕ, ΕΕΔ 1993-2002

Ένα χαρακτηριστικό των μεταβολών των ανέργων είναι ότι οι μεταβολές αφορούν και τόσο τα δύο φύλα όσο και τις ηλικιακές ομάδες, με εξαίρεση των ανέργων που έχουν εργασθεί στο παρελθόν. Στην εν λόγω κατηγορία η αύξηση αφορά τις γυναίκες - οι άνεργοι άνδρες που έχουν εργαστεί στο παρελθόν μειώνονται - ενώ σημαντικό μερίδιο στην αύξηση που καταγράφεται έχουν κυρίως οι νέοι μέχρι 29 ετών.

Η σημαντική μείωση των νεοεισερχόμενων ανέργων σε αντίθεση με τη μικρή μείωση των μακροχρόνια ανέργων έχει ως αποτέλεσμα την αύξηση της αναλογίας των μακροχρόνια ανέργων σε 54,7% του συνόλου των ανέργων, καθώς και την

αύξηση της αναλογίας των ανέργων που έχουν εργασθεί στο παρελθόν από 50,6% το 2001 σε 59,8% το 2002.

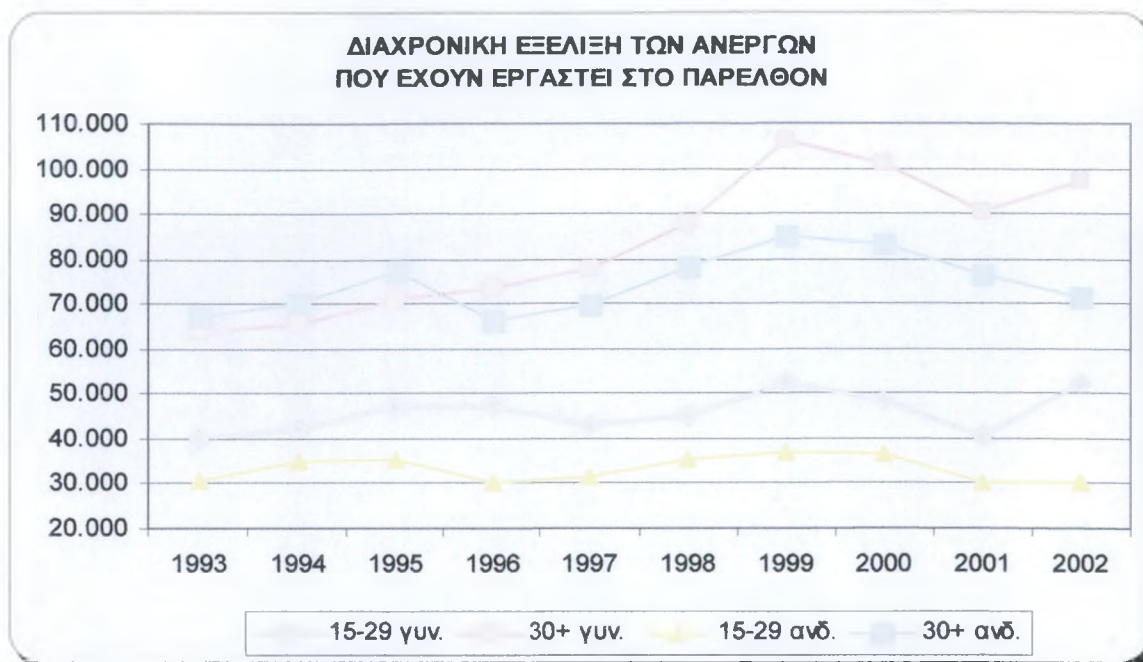
Διάγραμμα7

Πηγή: ΕΣΥΕ, ΕΕΔ 1993-2002

Σε σχέση με το 1993 οι άνεργοι αυξάνονται κατά 23.000 άτομα ή ποσοστό 5,8%, ενώ οι άνεργοι άνδρες μειώνονται. Ο κύριος όγκος της μεταβολής αφορά τους ανέργους άνω των 30 ετών οι οποίοι αυξάνονται περίπου κατά 49.000, ήτοι σε ποσοστό 30,3%, σε αντίθεση με τους νέους όπου μειώνονται κατά 26.000 άτομα ή ποσοστό 11,0%, ενώ στις μεταβολές των ανέργων οι γυναίκες συμμετέχουν κατά το 1/3 στους νέους και κατά 7% περίπου στους άνω των 30 ετών.

Διάγραμμα 8

Πηγή: ΕΣΥΕ, ΕΕΔ 1993-2002

Οι μακροχρόνιοι άνεργοι και οι άνεργοι που έχουν εργαστεί στο παρελθόν αυξάνονται με ρυθμό σχεδόν τριπλάσιο και πενταπλάσιο αντίστοιχα έναντι του μέσου των ανέργων, σε αντίθεση με τους νεοεισερχόμενους που μειώνονται με τον ίδιο περίπου ρυθμό με αυτόν των μακροχρόνια ανέργων.

Αρνητική είναι η μεταβολή στους ανέργους νέους μέχρι 29 ετών στις κατηγορίες των μακροχρόνια και των νεοεισερχόμενων ανέργων, σε αντίθεση με τις θετικές μεταβολές στις ίδιες κατηγορίες των ανέργων άνω των 30 ετών, ενώ και στις δύο ηλικιακές ομάδες αυξάνονται οι άνεργοι που έχουν εργαστεί στο παρελθόν.

B.5 Διαχρονική Εξέλιξη Της Ανεργίας

Τα μέτρα που λαμβάνονται από την Ευρωπαϊκή Ένωση για να προωθήσουν την κοινωνική ένταξη πρέπει να εξεταστούν λαμβάνοντας υπόψη τη γενική υποβάθμιση της οικονομίας που αντιμετωπίζει η Ευρώπη εδώ και λίγα χρόνια. Αυτή η τάση, που συνδέεται με την επιβράδυνση της αύξησης της απασχόλησης και την αύξηση της ανεργίας, έχει επιβραδύνει την πρόοδο της Ευρωπαϊκής Ένωσης προς τους στόχους απασχόλησης της Λισσαβόνας και της Στοκχόλμης, χωρίς να την σταματήσει.

Τα αμέσως προηγούμενα έτη από την καθιέρωση της νέας στρατηγικής κοινωνικής ένταξης σημειώθηκε μείωση της σχετικής φτώχειας, η οποία μειώθηκε από 17% το 1995 σε 15% το 2001. Σε όλες τις χώρες, το κατώτατο όριο φτώχειας αυξήθηκε ταχύτερα από τον πληθωρισμό, πράγμα που σημαίνει αύξηση του γενικού επιπέδου ευημερίας. Διαπιστώνεται επίσης γενικευμένη μείωση του κινδύνου φτώχειας μεταξύ 1998 και 2001.

Η παρούσα έκθεση επισημαίνει εντούτοις ότι, το 2001, περισσότεροι από 55 εκατομμύρια άτομα εξακολουθούσαν να αντιμετωπίζουν τον κίνδυνο φτώχειας, δηλαδή 15% του ευρωπαϊκού πληθυσμού. Οι περισσότερο εκτεθειμένες ομάδες ήταν οι άνεργοι, οι μονογονεϊκές οικογένειες, οι ηλικιωμένοι που ζουν μόνοι και οι πολυμελείς οικογένειες.

Ο κίνδυνος φτώχειας παρουσιάζει σημαντικές διακυμάνσεις σε συνάρτηση με τη χώρα, από 10% στη Σουηδία έως 21% στην Ιρλανδία. Στις χώρες του νότου, καθώς και στο Ηνωμένο Βασίλειο και την Ιρλανδία, τα ευάλωτα άτομα ωφελούνται γενικά λιγότερο από την ευημερία και επίσης πλήττονται περισσότερο από πιο επίμονες μορφές φτώχειας και στέρησης.

Επιπλέον, η μακροχρόνια ανεργία, που συνδέεται στενά με τον κοινωνικό αποκλεισμό, διαδραματίζει σημαντικό ρόλο. Το 2002, έπληττε σχεδόν 3% του οικονομικά ενεργού πληθυσμού (ή 39% των ανέργων). Με λίγες εξαιρέσεις (Φινλανδία, Ιρλανδία, Σουηδία και Ηνωμένο Βασίλειο), πλήττει τις γυναίκες περισσότερο από τους άνδρες. Εντούτοις, η μακροχρόνια ανεργία μειώνεται σταδιακά από το 1995, οπότε είχε φθάσει το ανώτατο επίπεδο του 4,9%.

Αν και αυτά τα δεδομένα είναι ανησυχητικά, έχει σημειωθεί σημαντική πρόοδος στην αγορά εργασίας. Το 2002, το μέσο ποσοστό απασχόλησης στην Ευρωπαϊκή Ένωση ανήλθε από 63,4% σε 64,3%. Οι γυναίκες ωφελήθηκαν πιο πολύ, με αύξηση της γυναικείας απασχόλησης κατά περισσότερο από 1% μεταξύ 2001 και 2003 (από 54,1% σε 55,6%). Επιπλέον, το ποσοστό απασχόλησης των ηλικιωμένων αυξήθηκε σημαντικά στο σύνολο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, με εξαίρεση την Αυστρία, τη Γερμανία και την Ιταλία

Στον Πίνακα 2 παρουσιάζεται η διαχρονική εξέλιξη της Ανεργίας

Η συνολική αύξηση που παρατηρείται στον δείκτη της Ελλάδας είναι 6%.

ΑΝΕΡΓΙΑ					
ΕΛΛΑΔΑ	1997	1998	1999	2000	2001
ΠΟΣΟΣΤΟ ΕΠΙ ΤΗΣ ΕΚΑΤΟ (%)	9,6	10,8	11,7	11,1	10,2
ΑΡΙΘΜΟΣ ΑΝΕΡΓΩΝ (χ1000)	408,1	478,4	523,4	491,1	444,7
EUROSTAT (NEW CRONOS 2002)					

Πίνακας 2 Ανεργία (1997-2001)

B.6 Ανεργία Και Νέοι

B.6.1 Οι Μεταβλητές Που Καθορίζουν Την Ανεργία Των Νέων

Οι Lynn, Hampson και Magee (1984, στο Petersen, A., and Mortimer J, 1994) προσπάθησαν να αναγνωρίσουν και να καταδείξουν τις μεταβλητές που καθορίζουν την ανεργία των νέων ανθρώπων. Τα δεδομένα που συλλέχθηκαν στην έρευνα τους μεταξύ άλλων ήταν η μόρφωση των γονιών, το επίπεδο μόρφωσης των γονιών, η εξυπνάδα, η προσωπικότητα, καθώς και η αυτοεκτίμηση. Η συγκεκριμένη μελέτη είχε σαν στόχο να διερευνήσει ποιοι από αυτούς τους παρασκηνιακούς παράγοντες

μπορούν να προβλέψουν την ανεργία ένα χρόνο νωρίτερα. Βρέθηκε ότι παρασκηνιακοί παράγοντες όπως η ευφυΐα, η προσωπικότητα ο τύπος του σχολείου και η εκπαιδευτική ικανότητα είχαν σημαντικές επιπτώσεις στην ανεργία. Οι ερευνητές ενδιαφέρονταν να μελετήσουν τον κύκλο των μειονεκτημάτων ο οποίος επιβεβαιώνει το αν μειονεκτικές κοινωνικές και ψυχολογικές συνθήκες που σχετίζονται με χαμηλού κοινωνικό επίπεδο, φτώχεια, και χρόνια ανεργία μεταδίδονται από την μια γενιά στην άλλη. Δυστυχώς η ανωτέρω μελέτη είχε τους περιορισμούς της ειδικά στον τρόπο που η ευφυΐα μετρήθηκε. Επιπρόσθετα το δείγμα των νέων ανέργων ήταν μικρό και δεν ανταποκρινόταν για τον πληθυσμό της Αγγλίας. Παρά όμως αυτούς τους περιορισμούς τα ευρήματα ήταν εκπληκτικά όμοια αντίστοιχης έρευνας στην Αμερική.

B.6.2 Τι Έχει Ιδιαίτερη Σημασία Στους Νέους;

Οι λόγοι που οδηγούν σε αύξηση της νεανικής ανεργίας είναι συγκεκριμένοι. Συμπεριλαμβάνουν δημογραφικούς παράγοντες, μικροοικονομικές και μακροοικονομικές αλλαγές (στην τεχνολογία, συμφωνίες παραγωγής), και σε παράγοντες που αφορούν την εκπαίδευση και την μάθηση. Αλλαγές στην ανεργία των νέων σχετίζονται άμεσα με αλλαγές στην ανεργία των ενηλίκων, αλλά κινούνται με μεγαλύτερα άλματα. Έχει υπολογιστεί ότι αν η ανεργία των ενηλίκων αυξηθεί κατά 1%, η ανεργία για τους νέους κάτω από 20 ετών αυξάνεται κατά 1,7% (Makeham, 1980, στο Petersen, A., and Mortimer J, 1994). Συγκρινόμενοι με άλλες κατηγορίες, οι νέοι είναι πολύ πιθανό να διεισδύουν στην αγορά εργασίας ή να αλλάζουν δουλειές, έτσι όσο μειώνεται ο αριθμός των απασχολούμενων, οι νέοι γίνονται όλο και πιο ευάλωτοι. Ομοίως υπάρχουν αποδείξεις ότι τα ποσοστά εγκληματικότητας για τους νέους κατά την διάρκεια περιόδων μακροχρόνιας ανεργίας είναι υψηλότερα (Farrington, Gallagher, 1986, στο Petersen, A., and Mortimer J, 1994). Τέλος ο Warr (1987, στο Petersen, A., and Mortimer J, 1994) πιστεύει ότι οι νέοι συγκρινόμενοι με τους ενήλικες έχουν λιγότερες πιθανότητες να υποφέρουν σε τέσσερις συγκεκριμένους τομείς: φυσική ασφάλεια, ευκαιρίες για επικοινωνία, ευκαιρίες για χρηματικές απολαβές, και αξιόλογη κοινωνική θέση.

Ενώ μεγαλύτεροι άνθρωποι αποξενώνονται, δεν έχουν φίλους, και μένουν μόνοι τους όσο είναι άνεργοι, οι νεότεροι δημιουργούν ένα μεγάλο δίκτυο φίλων και δραστηριοτήτων (Warr, 1984 στο Petersen, A., and Mortimer J, 1994). Αυτή η κοινωνική επαφή μπορεί να είναι εξαιρετικά σημαντική για την ψυχική υγεία και την ισορροπία. Συνεπώς τα αποτελέσματα της ανεργίας στους νέους δεν φαίνεται να είναι τόσο σκληρά στους νέους σε περιόδους υψηλής ανεργίας.

Υπάρχει μεγάλη διαφωνία στο αν η αυτό-αντίληψη ενεργεί με τέτοιο τρόπο ώστε να εντοπίζει κάθε έναν ξεχωριστά μέσα στο κοινωνικό περιβάλλον και διαμορφώνει την αλληλεπίδρασή του μέσα σε αυτό. Οι Hodgson και Brenner (1968, στο Petersen, A., and Mortimer J, 1994) βρήκαν χαμηλότερη αυτοεκτίμηση σε άτομα που παλιότερα ήταν άνεργα συγκριτικά με άτομα που εργαζόταν. Αν η εργασία διαμορφώνει την ταυτότητα, την αυτό-αντίληψη, και την αυτό-εκτίμηση, και μερικοί νέοι άνθρωποι δεν είχαν ποτέ παλιότερα το πλεονέκτημα να εργαστούν, η εσωτερική και κοινωνική ανάπτυξή τους ίσως να αλλοιωθεί σημαντικά. Αν θεωρηθεί ότι υπάρχει μια σημαντική περίοδος στην ανάπτυξη όταν νέοι άνθρωποι αποκτούν ένα αίσθημα ανταγωνιστικότητας και αυτό-αξίας διαμέσου της αυτονομίας που η εργασία φέρνει, οι νέοι μπορεί να είναι ιδιαίτερα ευάλωτοι στα σημαντικά αποτελέσματα της ανεργίας μετά από την αποφοίτηση και την έξοδο από το σχολικό περιβάλλον.

B.6.3 Η Απασχόληση Και Η Ανεργία Των Νέων Στο Σύνολο Της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Η Ελλάδα παρουσιάζει ένα από τα υψηλότερα ποσοστά ανεργίας των νέων κάτω των 25 ετών, σύμφωνα με τα διαθέσιμα στοιχεία της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (Πηγή: Περιοδικό 'ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ', τεύχος 59, Μάιος 2000).

Συγκεκριμένα, το 1997, στις περισσότερες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Ε.Ε.) το ποσοστό ανεργίας των νέων κάτω των 25 ετών ήταν υψηλότερο απ' ό τι το 1990. Ιδιαίτερα, οι χώρες με τα υψηλότερα ποσοστά ανεργίας των νέων κάτω των 25 ετών είναι η Ισπανία, η Ιταλία, η Ελλάδα, η Γαλλία, η Φιλανδία, το Βέλγιο και η Σουηδία, με ποσοστό που φθάνει στο 40%, περίπου, στην Ισπανία.

Έτσι, με ποσοστό 31% το 1997 (1990: 22,2% - 1985: 23%) η Ελλάδα καταλαμβάνει την τρίτη θέση στην Ε.Ε. μετά την Ισπανία (40%, περίπου) και την Ιταλία (33%). Ωστόσο, η ανεργία των νέων είχε αξιοσημείωτη αύξηση ιδιαίτερα στην Σουηδία (1997: 20,6% - 1990: 6,7%) και τη Φιλανδία (1997: 25,7% - 1990: 14,1%), όπου το ποσοστό είναι τριπλάσιο για τη Σουηδία και διπλάσιο για τη Φιλανδία, συγκριτικά με τις αρχές της δεκαετίας του '90.

Γενικά, το μέσο ποσοστό ανεργίας των νέων παραμένει πάνω από 2 φορές μεγαλύτερο από το μέσο ποσοστό ανεργίας για τα άτομα 25 ετών και άνω (Σχήμα 2).

Σε περιφερειακό επίπεδο, η ανεργία των νέων τείνει να συγκεντρώνεται, ιδίως, στις νότιες περιοχές της Κοινότητας, όπου η γεωργία εξακολουθεί να είναι σημαντική. Τούτο ισχύει για το μεγαλύτερο μέρος της Ισπανίας, το Νότο της Ιταλίας και την Ελλάδα (Symes V., 1995).

B.6.4 Απασχόληση Των Νέων Στην ΕΕ Των 25

Το ποσοστό των εργαζόμενων νέων μειώνεται σε όλα σχεδόν τα κράτη μέλη. Το φαινόμενο αυτό είναι αποτέλεσμα της μείωσης του ποσοστού γεννήσεων, αλλά μπορεί επίσης να δεικνύει ότι οι προσφερόμενες εκπαιδευτικές επιλογές αφορούν όλο και περισσότερους νέους αλλά και ότι αυτές διαρκούν περισσότερο. Επιπλέον, οι εργαζόμενοι νέοι είναι πιο ευάλωτοι στην οικονομική ύφεση, αφού οι εργοδότες απαντούν στις πιέσεις της οικονομίας κάνοντας περικοπές στις προσλήψεις ατόμων νέων σε ηλικία.

Το 2005 σχεδόν 193,8 εκατομμύρια άτομα απασχολούνταν στην ΕΕ των 25, μεταξύ των οποίων 20,4 εκατομμύρια εργαζόμενοι νέοι⁵. Οι εργαζόμενοι νέοι αντιπροσώπευαν 10,5 % του εργατικού δυναμικού. Το ποσοστό απασχόλησης⁶ (ΕΕ των 25) των εργαζόμενων νέων ανήλθε σε 36,3 %, ενώ το αντίστοιχο ποσοστό των εργαζομένων ηλικίας 15–64 ετών σε 63,6 %.

⁵ Εργαζόμενοι νέοι: εργαζόμενοι ηλικίας 15–24 ετών.

⁶ Το ποσοστό απασχόλησης αντιπροσωπεύει τον συνολικό αριθμό απασχολούμενων ατόμων ως ποσοστό του πληθυσμού αυτής της ηλικιακής ομάδας.

Το ποσοστό ανεργίας των νέων στην ΕΕ των 25 ήταν 18,7 %, ήτοι υπερδιπλάσιο του συνολικού ποσοστού ανεργίας (9,0 %). Σε πολλές χώρες μέλη της ΕΕ το ποσοστό ανεργίας των εργαζόμενων νέων αυξήθηκε τα τελευταία χρόνια, αν και υπάρχουν λιγότεροι νέοι σε έναν πληθυσμό που στο σύνολό του γηράσκει.

Υπάρχουν επίσης ουσιαστικές διαφορές μεταξύ περιφερειών: στα δύο τρίτα των περιφερειών της ΕΕ των 25 το ποσοστό ανεργίας των νέων ήταν τουλάχιστον διπλάσιο του συνολικού ποσοστού ανεργίας. Τα ποσοστά ανεργίας των νέων κυμαίνονταν από 6,2 έως 59,1 %.

Πάντως η επιτυχής ένταξη των νέων στον επαγγελματικό βίο είναι ζωτικής σημασίας για την κοινωνία και τις επιχειρήσεις και μείζονος σημασίας για τους ίδιους τους νέους, καθώς τους επιτρέπει να έχουν πλήρη έλεγχο της ζωής, της υγείας και της γενικότερης ευημερίας τους.

Στους εργαζόμενους νέους, όπως άλλωστε στο σύνολο του ενεργού πληθυσμού, παρατηρούνται διαφορές μεταξύ των δύο φύλων. Οι άνδρες είναι περισσότεροι από τις γυναίκες: το 2005, 11,1 εκατομμύρια νέοι άνδρες και 9,3 εκατομμύρια νέες γυναίκες εργάζονταν στην ΕΕ των 25. Ωστόσο είναι δύσκολο να εντοπιστούν δεδομένα σχετικά με την έκθεση σε επαγγελματικούς κινδύνους και τις επιπτώσεις των κινδύνων αυτών στην υγεία, τα οποία να διαφοροποιούν τους άνδρες από τις γυναίκες.

B.6.5 Η Ανεργία Των Νέων Στην Ελλάδα

Σύμφωνα με στοιχεία της Επιτροπής των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων φαίνεται ότι κατά τη δεκαετία του '90 η κατάσταση της αγοράς εργασίας επιδεινώθηκε, με αποτέλεσμα να υποφέρουν από την ανεργία ιδιαίτερα οι νέοι. Εκτιμάται ότι οι νέοι μεταξύ 15 και 24 ετών που συμμετέχουν στο εργατικό δυναμικό, έχουν περισσότερο από τριπλάσια πιθανότητα να παραμείνουν άνεργοι, συγκριτικά με όσους πλησιάζουν τα πενήντα και αντιμετωπίζουν τη μισή πιθανότητα να παραμείνουν άνεργοι από κάποιον κοντά στα τριάντα, ενώ έχουν 25% λιγότερες πιθανότητες να παραμείνουν άνεργοι συγκριτικά με κάποιον που πλησιάζει τα εξήντα.

Επίσης, ανησυχητικό είναι το γεγονός ότι οι νέοι στο τέλος της εκπαίδευσης τους διαθέτουν ανεπαρκή προσόντα, τα οποία δεν ανταποκρίνονται στις ανάγκες της αγοράς εργασίας, ενώ από την άλλη μεριά η αγορά εργασίας δεν καταφέρνει να τους παρέχει την εργασιακή εμπειρία που είναι σημαντική για την μελλοντική τους σταδιοδρομία.

Από τα προαναφερθέντα στοιχεία έχει φανεί ότι η αύξηση της ανεργίας στην Ε.Ε. έχει ανάλογα και τον αντίκτυπό της στην Ελλάδα. Εκατοντάδες χιλιάδες, άνδρες και γυναίκες, ικανοί για εργασία έχουν καταδικασθεί σε υποχρεωτική αργία ή υποαπασχολούνται.

Στην *Ελλάδα*, σύμφωνα με στοιχεία της Έρευνας Απασχόλησης Εργατικού Δυναμικού της Στατιστικής Υπηρεσίας (ΕΣΥΕ), η ανεργία διογκώθηκε κατά τα έτη 1990-98. Το 1998 ο αριθμός των ανέργων έφτασε τα 478.500 άτομα (1990: 281.100 - 1981: 148.500). *Τα διαθέσιμα στοιχεία, όμως, δεν αποτυπώνουν με ακρίβεια το πραγματικό μέγεθος της ανεργίας, αφενός γιατί δεν συμπεριλαμβάνουν τη “συγκαλυμμένη ανεργία” στον αγροτικό τομέα, αυτούς που εργάζονται με ελαστικές μορφές απασχόλησης, τους ανασφάλιστους, τους αλλοδαπούς εργάτες και αφετέρου δεν καταγράφουν τα φαινόμενα της υποαπασχόλησης, της εποχιακής ανεργίας, τους 150.000 περίπου νέους που εκπληρούν τη στρατιωτική τους θητεία και γενικά την απασχόληση στην παραοικονομία.*

Ιδιαίτερα σοβαρό θα γίνει το πρόβλημα της ανεργίας των νέων, καθώς πολλές επιχειρήσεις δεν προσλαμβάνουν εργαζόμενους με πλήρη και σταθερή απασχόληση, σε συνδυασμό με τον περιορισμό των προσλήψεων στην Δημόσια Διοίκηση, δυσχεραίνοντας την πρόσβασή τους στην αγορά εργασίας, τη στιγμή που χιλιάδες απόφοιτοι Γυμνασίων, Λυκείων, ΑΕΙ και ΤΕΙ αναζητούν για πρώτη φορά απασχόληση.

Τα στοιχεία της ΕΣΥΕ δείχνουν μία εντυπωσιακή *αύξηση της ανεργίας των νέων* κάτω των 25 ετών (Πίνακας 1), η οποία ανήλθε το 1998 στα 267.100 άτομα (1990: 128.000 - 1981: 70.700). Όσον αφορά την ανεργία των νέων κατά φύλο, οι νέες γυναίκες εμφανίζουν τα υψηλότερα ποσοστά ανεργίας, φθάνοντας το 1998 τα 164.600 άτομα (1990: 83.500 - 1981: 40.300). Αντίθετα ο αριθμός των νέων ανέργων ανδρών ανήλθε το 1998 στα 102.500 άτομα (1990: 44.500 - 1981: 30.400).

Επίσης, όπως προκύπτει, από τα μέχρι τώρα διαθέσιμα στοιχεία, το μεγαλύτερο ποσοστό ανεργίας συγκεντρώνουν οι νέοι και οι νέες ηλικίας 20-24 ετών. Συγκεκριμένα, παρατηρούμε ότι ενώ το 1981 ο αριθμός των ανέργων ηλικίας 20-24 ετών ήταν 41.200, αναρριχάται στον αριθμό των 93.900 μέσα σε μια δεκαετία (1991), για να εκτιναχθεί στη συνέχεια στις 124.500 άτομα το 1998. Όμως και σ' αυτή την ηλικία (20-24 ετών), οι νέες γυναίκες παρουσιάζουν μεγαλύτερη ανεργία από τους νέους άνδρες (1981: 24.700 - 1991: 58.300 και 1998: 76.100). Για τους άνδρες ο αριθμός των ανέργων αυτής της ηλικίας (20-24 ετών), από 16.500 το 1981 ανήλθε στον αριθμό των 48.400 το 1998 (1991: 35.600).

Γενικά, η *ανεργία των γυναικών* στο εργατικό δυναμικό είναι σημαντικά μεγαλύτερη από αυτή των ανδρών. Από τα στοιχεία της ΕΣΥΕ προκύπτει ότι κατά το 1998, το ποσοστό ανεργίας των γυναικών - ως ποσοστό του γυναικείου εργατικού δυναμικού - ήταν 16,5% και 289.800 άτομα (1990:173.700), ενώ των ανδρών ήταν περίπου 7% και 188.700 άτομα (1990:107.400). Όσον αφορά τις γυναίκες, η ανεργία των νεαρών γυναικών ηλικίας κάτω των 25 ετών - ως ποσοστό του γυναικείου εργατικού δυναμικού - είναι σαφώς πολύ μεγαλύτερη (περίπου 39,2%) από αυτή των γυναικών ηλικίας 25 ετών και άνω (περίπου 11%).

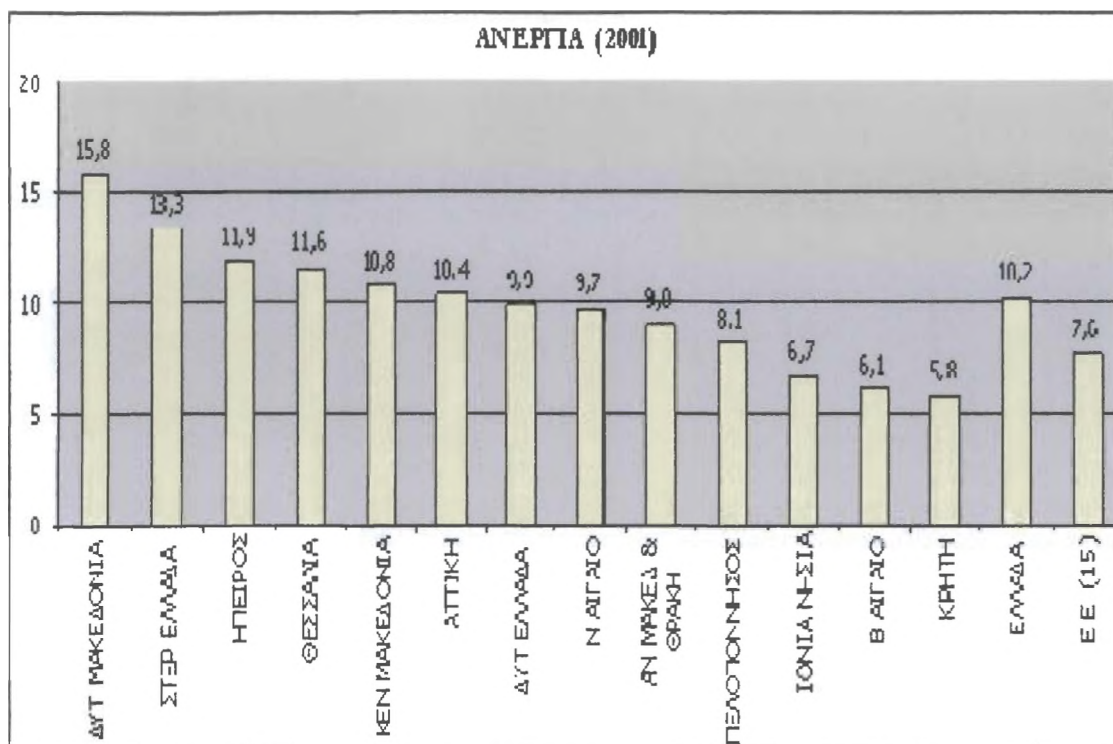
Ωστόσο, και το ποσοστό της ανεργίας των νέων ανδρών κάτω των 25 ετών είναι πολύ μεγαλύτερο σε σχέση με τις άλλες ηλικιακές ομάδες. Κατά το 1998, το ποσοστό ανεργίας των νέων ανδρών, ως ποσοστό του ανδρικού εργατικού δυναμικού, ήταν 21,4% περίπου, ενώ για τους άνδρες ηλικίας 25 ετών και άνω κυμαίνονταν στα πολύ χαμηλά επίπεδα του 5,2% περίπου.

B.6.6 Γραφική Αναπαράσταση Της Ανεργίας Στην Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ) Και Στην Ελλάδα

Ο Πίνακας 1 και το Διάγραμμα 1 παρουσιάζουν την Ανεργία στην Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ), στην Ελλάδα αλλά και σε κάθε ελληνική περιφέρεια. Όσον αναφορά την ελληνική επικράτεια, η περιοχή της Δυτικής Μακεδονίας κατέχει το μεγαλύτερο ποσοστό ανεργίας για το 2001 ενώ η Πελοπόννησος βρίσκεται στη δέκατη θέση με διαφορά από την πρωτοπόρο περιοχή της Ανατολικής Μακεδονίας & Θράκης και με πολύ μεγαλύτερη από την περιοχή των Ιονίων Νησιών που ακολουθεί.

ΠΕΡΙΟΧΗ	ΠΟΣΟΣΤΟ ΕΠΙ ΤΗΣ ΕΚΑΤΟ (%)
	2001
ΔΥΤ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ	15,8
ΣΤΕΡ ΕΛΛΑΔΑ	13,3
ΗΠΕΙΡΟΣ	11,9
ΘΕΣΣΑΛΙΑ	11,6
ΚΕΝ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ	10,8
ΑΤΤΙΚΗ	10,4
ΔΥΤ ΕΛΛΑΔΑ	9,9
Ν ΑΙΓΑΙΟ	9,7
ΑΝ ΜΑΚΕΔ & ΘΡΑΚΗ	9,0
ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ	8,1
ΙΟΝΙΑ ΝΗΣΙΑ	6,7
Β ΑΙΓΑΙΟ	6,1
ΚΡΗΤΗ	5,8
ΕΛΛΑΔΑ	10,2
Ε Ε (15)	7,6
<i>EUROSTAT (NEW CRONOS 2002)</i>	

Πίνακας 1 Ανεργία ως ποσοστό του συνολικού εργατικού δυναμικού (2001)

Διάγραμμα 1 Ανεργία ως ποσοστό του συνολικού εργατικού δυναμικού (2001)

Β.6.7 Συμπεράσματα Που Αφορούν Την Ανεργία Των Νέων Και Γενικότερα Του Συνολικού Άνεργου Δυναμικού

Ανακεφαλαιώνοντας, μπορούμε να πούμε ότι η ανεργία πλήττει, κατά κύριο λόγο, τη νεολαία, ενώ η υποαπασχόληση και η έτερο-απασχόληση, δηλαδή η εργασία που είναι άσχετη με τις γνώσεις και την ειδικότητα του εργαζόμενου αποτελούν τις βασικές μορφές απορρόφησης των νέων. Επίσης, γίνεται φανερό πως οι άνεργοι νέοι δεν αποτελούν μια ξεχωριστή κατηγορία από τους υπόλοιπους άνεργους, ούτε βρίσκεται "στην άλλη όχθη" απ' αυτούς που εργάζονται.

Κατά συνέπεια, το πρόβλημα της ανεργίας δεν είναι πρόβλημα μόνο των ανέργων, αλλά όλων των εργαζομένων συνολικά. Διότι, η αντίθεση δεν είναι ανάμεσα σε εργαζομένους και ανέργους, αλλά ανάμεσα στο κεφάλαιο και την εργασία και γι' αυτό θα πρέπει να γίνει υπόθεση όλης της νεολαίας και γενικά όλης της κοινωνίας.

Το συμπέρασμα, το οποίο προκύπτει από την παρουσίαση των προαναφερθέντων στοιχείων, είναι ότι η αύξηση της ανεργίας δεν είναι συγκυριακό

φαινόμενο, ότε δημιουργήθηκε ξαφνικά. Αντίθετα, οφείλεται στο οικονομικό σύστημα και την κρίση του και το ακολουθεί και στις περιόδους ανόδου του, αλλά ιδιαίτερα στις κρίσεις υπερπαραγωγής (ή υπερσυσσώρευσης κεφαλαίου), όπου λαμβάνει και τις πιο μεγάλες διαστάσεις.

Η νεοκλασική θεωρία, η οποία ουσιαστικά συνιστά την κυρίαρχη άποψη, θεωρεί ότι οι κρίσεις του καπιταλιστικού συστήματος οφείλονται στη δράση ορισμένων παραγόντων, οι οποίοι υποτίθεται ότι παρεμποδίζουν την απρόσκοπτη λειτουργία των “νόμων της αγοράς”. Κατά συνέπεια, ισχυρίζεται η εν λόγω θεωρία, αν αφεθούν να λειτουργήσουν “ελεύθερα” οι νόμοι της αγοράς τότε το καπιταλιστικό οικονομικό σύστημα θα τείνει εγγενώς σε μία κατάσταση ισορροπίας.

Όμως, η αναποτελεσματικότητα των μέχρι τώρα πολιτικών για την αντιμετώπιση της ανεργίας θέτουν, πλέον, σε αμφισβήτηση και σε έντονη κριτική τις απόψεις της νεοκλασικής θεωρίας για την απασχόληση και την ανεργία. Σήμερα, χιλιάδες άνεργοι αποτελούν το τίμημα των μέχρι σήμερα εφαρμοζόμενων οικονομικών πολιτικών, οδηγούμενοι στην οικονομική εξαθλίωση, στη φτώχεια και την ανέχεια.

Η ανεργία είναι το έδαφος που επάνω του ζετυλίζεται η επίθεση του κεφαλαίου στις εργαζόμενες τάξεις για την περαιτέρω ευελιξία της αγοράς εργασίας και για την ανασυγκρότηση σε πιο συντηρητική κατεύθυνση των εργασιακών σχέσεων.

Αυτό σημαίνει, πέρα από την εξαθλίωση των ίδιων των ανέργων, ότι αποτελεί σημαντικό όπλο στα εκβιαστικά σχέδια της εργοδοσίας, προκειμένου να χτυπηθούν οι κατακτήσεις των εργαζομένων. Αξιοποιείται, επίσης, και για την **ένταξη της ιδεολογικής επίθεσης** στην εργατική τάξη, με την έννοια ότι καλούνται οι εργαζόμενοι να υποστούν ακόμη περισσότερες θυσίες και να δείξουν “κατανόηση” στις μακροχρόνιες πολιτικές λιτότητας, στην προοπτική ενός υποτιθέμενου καλύτερου μέλλοντος. Ακρογωνιαίος λίθος είναι η ένταξη των νέων εργαζομένων στην παραγωγική διαδικασία στη βάση ενός “νέου” πλαισίου ευέλικτων εργασιακών σχέσεων, σύμφωνα με τις κατευθύνσεις της Λευκής Βίβλου. Έτσι, *η νεολαία αποτελεί το ζωντανό “πειραματόζωο” στο οποίο δοκιμάζονται και πραγματοποιούνται οι αναδιαρθρωτικές κινήσεις του κεφαλαίου και οι αλλαγές στην εργασία.*

ΠΙΝΑΚΑΣ 3

ΑΝΕΡΓΙΑ ΚΑΤΑ ΗΛΙΚΙΑ ΚΑΙ ΦΥΛΟ (Αριθμός ανέργων σε χιλιάδες)

	1990	1991	1993	1995	1997	1998
<i>Όλες οι ηλικίες</i>	281,1	301,1	398,2	424.719	440.400	478.500
<i>Άνδρες</i>	107,4	120,8	164,5	176.091	173.000	188.700
<i>Γυναίκες</i>	173,7	180,3	233,7	248.629	267.400	289.800

Άνδρες

<i>14 ετών</i>	0,8	1,3	0,5	454	800	-
<i>15-19 ετών</i>	10,8	13,5	14,9	13.587	15.700	16.600
<i>20-24 ετών</i>	32,9	35,6	45,1	42.663	43.000	48.400
<i>25-29 ετών</i>	19,8	23,3	30,9	36.386	37.200	37.500
<i>30-44 ετών</i>	25,4	28,5	41,2	47.351	42.000	49.400
<i>45-64 ετών</i>	17,1	17,9	31,2	35.116	33.700	35.800
<i>65 ετών και άνω</i>	0,5	0,5	0,7	535	700	1.200

Γυναίκες

<i>14 ετών</i>	0,2	0,4	0,6	283	100	-
<i>15-19 ετών</i>	26,2	24,4	31,6	28.382	26.400	27.200
<i>20-24 ετών</i>	57,1	58,3	69,1	71.518	75.800	76.100
<i>25-29 ετών</i>	31,5	30,1	43,8	54.935	54.200	61.300
<i>30-44 ετών</i>	44,5	49,4	66,8	67.022	80.400	92.100
<i>45-64 ετών</i>	13,6	16,5	21,6	25.806	30.000	32.400
<i>65 ετών και άνω</i>	0,5	0,3	0,2	684	400	700

Πηγή: Ε.Σ.Υ.Ε., Έρευνα Εργατικού Δυναμικού

B.7 Διάκριση Πληθυσμού Για Λόγους Οικονομικής Ανάλυσης

Κάθε οικονομία έχει ένα ορισμένο μέγεθος πληθυσμού. Για λόγους οικονομικής ανάλυσης ο πληθυσμός διακρίνεται σε οικονομικά ενεργό και σε οικονομικά μη ενεργό. Ο οικονομικά ενεργός πληθυσμός αποτελεί το εργατικό δυναμικό της οικονομίας και περιλαμβάνει τα άτομα εκείνα τα οποία είναι ικανά προς εργασία και ταυτόχρονα θέλουν να εργαστούν. Τα άτομα εκείνα τα οποία δεν μπορούν να εργαστούν, για παράδειγμα, μικρά παιδιά, ηλικιωμένοι, ασθενείς, στρατιώτες κ.α., δεν ανήκουν στο εργατικό δυναμικό. Επίσης τα άτομα μπορούν να εργαστούν, αλλά για διάφορους λόγους δεν ανήκουν στο εργατικό δυναμικό. Συνεπώς, τα άτομα τα οποία δεν μπορούν ή δε θέλουν να εργαστούν αποτελούν τον οικονομικά μη ενεργό πληθυσμό.

Το εργατικό δυναμικό χωρίζεται σε δύο κατηγορίες, σε εκείνους οι οποίοι εργάζονται και ονομάζονται απασχολούμενοι και σε εκείνους οι οποίοι δεν εργάζονται και είναι άνεργοι. Με βάση τις παραπάνω διακρίσεις μπορούμε να δώσουμε τους εξής ορισμούς :

Εργατικό δυναμικό είναι το σύνολο των ατόμων τα οποία μπορούν και θέλουν να εργαστούν.

Απασχολούμενοι είναι τα άτομα τα οποία εργάζονται (φυσικά εξ ορισμού θέλουν και μπορούν να εργαστούν).

Άνεργοι είναι τα άτομα τα οποία μπορούν και θέλουν να εργαστούν, αλλά δεν μπορούν να βρουν απασχόληση.

Γ. ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΣ

Γ.1.1 Ο Όρος “Κοινωνικός Αποκλεισμός” Στον Καθημερινό Λόγο

Νέοι όροι δεν περιγράφουν πάντοτε νέα φαινόμενα. Συχνά, ιδιαίτερα στο χώρο της πολιτικής πρακτικής, νέοι όροι αποτελούν επινόηση και χρησιμοποιούνται για να αντικαταστήσουν “δυσάρεστους” όρους. Ίσως εξαιτίας της εμπειρίας αυτής, είναι διαδεδομένη η άποψη ότι αυτό συμβαίνει στην περίπτωση του όρου “κοινωνικός αποκλεισμός”.

Χαρακτηριστικό είναι σχετικά το παρακάτω απόσπασμα από άρθρο του Γ. Βότση στην εφημερίδα “Ελευθεροτυπία” (13 Ιανουαρίου 1997): “Προβλήματα γνωστά και δυσεπίλυτα, που καλύπτονται από το μοντέρνο όρο “κοινωνικός αποκλεισμός” - επινοηθέντα εσχάτως και χρησιμοποιούμενο ευρύτατα, αφ’ ότου οι στρατιές των πεινασμένων της Ανατολής γκρέμισαν σύνορα και τείχη απαγορεύσεων για να στεγάσουν την απελπισία τους στο γηγενές κοινωνικό περιθώριο, κάτω από τον παραδείσιο ήλιο της Δύσης: φτώχεια, πείνα και ανεργία· εξαθλιωμένα γκέτο· δουλεμπόριο· εξαναγκασμός σε πορνεία· άγρια εκμετάλλευση της εργατικής τους δύναμης· παντελής έλλειψη ασφάλισης και κοινωνικής πρόνοιας· διώξεις, κατατρεγμός, ταπεινώσεις, εξευτελισμός· και, βεβαίως, εγκληματικότητα - καθ’ ότι φυτώριό της ανέκαθεν η παρανομία και η αδικία και κάκιστος σύμβουλος η πείνα και η απελπισία... Προβλήματα στοιχειώδους προσαρμογής σε μια κοινωνία ξένη και τόσο εχθρική, όσο προτρέπεται να βλέπει τους εξαθλιωμένους φυγάδες σαν επίβουλους άρπαγες, αλλόφυλους και αλλόδοξους, φοβερή απειλή για την τάξη και ασφάλεια, την ιδιοκτησία και την ευημερία, τα χρηστά ήθη και την κοινωνική συνοχή”.

Βεβαίως εύκολα μπορούμε να δείξουμε ότι η άποψη του αρθρογράφου, πως δηλαδή ο όρος κοινωνικός αποκλεισμός “έχει επινοηθεί εσχάτως για να καλύψει γνωστά φαινόμενα”, δεν ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα. Διότι ούτε τόσο πρόσφατη είναι η χρήση του ούτε χρησιμοποιείται από όλους/ες τους/τις επιστήμονες ως περίπου συνώνυμο των καταστάσεων που περιγράφονται στο άρθρο. Όμως, χωρίς αμφιβολία, είναι δικαιολογημένη η υποψία για πολλές περιπτώσεις ανθρώπων, οργανώσεων και υπηρεσιών που πράγματι χρησιμοποιούν τον όρο “κοινωνικός

αποκλεισμός” ως συνώνυμο άλλων όρων, όπως είναι η φτώχεια, η ανεργία, οι διακρίσεις, ο ρατσισμός κ.α.

Είναι χαρακτηριστικό άλλωστε ότι συχνά η έννοια του κοινωνικού αποκλεισμού εκφέρεται μαζί με την έννοια της “φτώχειας”, ότι η μακρόχρονη ανεργία μετονομάζεται σε “αποκλεισμό από την αγορά εργασίας” και ότι ο ρατσισμός και οι διακρίσεις ταυτίζονται με τον κοινωνικό αποκλεισμό. Αυτό δεν είναι τυχαίο. Ο Strobel (1996: 174) σημειώνει σχετικά: “Η επιτυχία του όρου “κοινωνικός αποκλεισμός” πιθανόν να οφείλεται σε ένα μέρος του στο γεγονός ότι έχει υποστεί μια αλλαγή στη σημασία του και έχει μετατραπεί σε ευφημισμό. Ενώ αρχικά αναφερόταν στην πράξη της απόρριψης κάποιου από μια ομάδα, από ένα θεσμό ή από ένα κοινωνικό χώρο (ή της απαγόρευσης να συμμετέχει σε αυτά), τώρα αναφέρεται στο αποτέλεσμα αυτής της διαδικασίας, στην κατάσταση αυτών που αποκλείονται, χωρίς ένδειξη σχετικά με το “από πού αποκλείονται” και “ποιός τους αποκλείει””.

Τα παραπάνω αναπαράγονται από τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης και τροφοδοτούν τους προσεκτικούς παρατηρητές με υλικό που ενισχύει την άποψη ότι με τον όρο “κοινωνικός αποκλεισμός” απλώς παλαιά προβλήματα χαρακτηρίζονται με “νεότευκτους” όρους. Ή, στην καλλίτερη περίπτωση, ότι παλαιά και διαφορετικά ως προς τη φύση τους προβλήματα απλώς παρατίθενται κάτω από ένα ενιαίο όρο.

Χαρακτηριστικό είναι το δημοσίευμα της εφημερίδας “Καθημερινή” (21 Ιουλίου 1996), στο οποίο παρουσιάζεται “ο χάρτης των κοινωνικά αποκλεισμένων”. Μετά τις εισαγωγικές προτάσεις “είναι αυτοί που η ζωή τους οδηγεί στο περιθώριο, εκεί όπου τα κοινωνικά δικαιώματα καταργούνται στην πράξη και η κοινωνική προκατάληψη τους στιγματίζει ανεξίτηλα - αποκλεισμένοι από κάθε είδους αγαθά και κοινωνικές υπηρεσίες, στερούνται ό,τι απολαμβάνει η πλειοψηφία των πολιτών” παρατίθενται οι παρακάτω δεκαπέντε κατηγορίες ανθρώπων, ως εκείνες που συνθέτουν τον κόσμο των κοινωνικά αποκλεισμένων: “φτωχοί, άνεργοι, οι κάτοικοι των αποβιομηχανοποιημένων περιοχών, ηλικιωμένοι, γυναίκες στην αγορά εργασίας, οι αποκλεισμένοι από τη μόρφωση, παράνομοι μετανάστες, παλιννοστούντες πρόσφυγες από την πρώην ΕΣΣΔ, τοξικομανείς, πάσχοντες ή φορείς του AIDS, Τσιγγάνοι, αποφυλακισμένοι, χρονίως πάσχοντες, άτομα με ειδικές ανάγκες, άστεγοι”.

Κατ' αρχήν η αποσαφήνιση ενός όρου με τη βοήθεια της περιγραφής των ανθρώπων, στους οποίους αναφέρεται ο όρος αυτός, αποτελεί στην περίπτωση ενασχόλησής μας με κοινωνικά προβλήματα θεμιτή και απαραίτητη διαδικασία. Ένας όρος που δεν είναι ακόμη πλήρως αποσαφηνισμένος δημιουργεί πάντοτε σε διαφορετικούς ανθρώπους διαφορετικές αναπαραστάσεις του φαινομένου στο οποίο αναφέρεται και η περιγραφή των ανθρώπων εκ μέρους μας βοηθάει στην αποσαφήνιση των διαφορών. Όμως, το ερώτημα που προκύπτει σε τέτοιου είδους περιγραφές και απαραίτητα ενδιαφέρει στη διαδικασία αποσαφήνισης ενός όρου, είναι σχετικά με το κοινό στοιχείο που συνδέει τις ομάδες του πληθυσμού και μας δίνει το δικαίωμα να τις συμπεριλάβουμε κάτω από ένα κοινό όρο. Σε σχέση με αυτό το σημαντικό ερώτημα για ένα περιοδικό όπως είναι το NITRO (τεύχος 15, Ιανουάριος 1997) οι κοινωνικά αποκλεισμένοι αποτελούνται από παρόμοιες ομάδες με εκείνες που παρουσιάζονται στο δημοσίευμα της εφημερίδας "Καθημερινή" και το κοινό στοιχείο που τις ενώνει αποδίδεται με τον τίτλο : "it's a dog's life".

Όσο και εάν, ίσως, ξενίζει το γεγονός, το δημοσίευμα στο NITRO αποδίδει αρκετά πιστά την αντίληψη που επικρατεί έξω από την επιστημονική κοινότητα σχετικά με το "τί είναι κοινωνικός αποκλεισμός".

Γ.1.2 Ο Κοινωνικός Αποκλεισμός Στον Καθημερινό Λόγο

Ως κοινωνικός αποκλεισμός χαρακτηρίζεται στον καθημερινό λόγο η κατάσταση διαβίωσης σε συνθήκες ανέχειας και μάλιστα στο περιθώριο της κοινωνίας - με όλη την ασάφεια και σχετικότητα που χαρακτηρίζουν τόσο την έννοια "συνθήκες ανέχειας" όσο και, κυρίως, την έννοια "κοινωνικό περιθώριο".

Εάν παρατηρήσουμε προσεκτικά θα διαπιστώσουμε, ότι στους ορισμούς αυτού του είδους είναι η κατάσταση εκείνη που παρέχει το ενοποιητικό στοιχείο για τον κοινό χαρακτηρισμό και όχι οι αιτίες που προκαλούν την κατάσταση. Αιτίες, που στη συγκεκριμένη θεώρηση είναι πολύ διαφορετικές μεταξύ τους και περιλαμβάνουν ένα ευρύ φάσμα φαινομένων - από τις αλλαγές στην παγκόσμια οικονομία έως απλά γεγονότα στην προσωπική ζωή των ανθρώπων. Δηλαδή, αιτίες που φαίνεται να μην έχουν κοινή ρίζα και κοινό στοιχείο.

Αντιλαμβανόμαστε ότι όταν ορίζουμε τον κοινωνικό αποκλεισμό κατ' αυτόν τον τρόπο, τότε ο ορισμός μας ακόμη και εάν είναι αρκετά ακριβής σε ό,τι αφορά την περιγραφή των ομάδων στις οποίες αναφέρεται, δεν έχει ερμηνευτική αξία και δεν έχει προγνωστική ικανότητα. Αυτά όμως είναι απαραίτητα στοιχεία για να έχει ένας όρος χρηστική αξία στο χώρο της επιστήμης. Συνεπώς, ο ορισμός του κοινωνικού αποκλεισμού ο οποίος χρησιμοποιείται στον καθημερινό λόγο δεν ενδείκνυται για χρήση στο χώρο των κοινωνικών επιστημών και γι αυτό είναι απαραίτητο να συνεχίσουμε την περιπλάνησή μας σε άλλους χώρους.

Γ.2 Κοινωνικός Αποκλεισμός, Ορισμοί Του, Πλαίσιο Και Σημασία

Γ.2.1 Πλαίσιο Αποσαφήνισης Του Όρου

Συχνά τα τελευταία χρόνια γινόμαστε αποδέκτες της φράσης “κοινωνικός αποκλεισμός;” Στις επιστημονικές δημοσιεύσεις και στην καθημερινή γλώσσα όπως και στις δεκάδες εκδηλώσεις επιστημονικού ή πολιτικού χαρακτήρα που γίνονται τελευταία και έχουν επίκεντρο τον κοινωνικό αποκλεισμό ο όρος υποδηλώνει διαφορετικό περιεχόμενο για διαφορετικούς χρήστες του.

Το παραπάνω γεγονός δεν αποτελεί τίποτε το ιδιαίτερο στις κοινωνικές επιστήμες. Οι όροι που χρησιμοποιούνται σε αυτές δεν καλύπτονται ούτε από ένα είδος “κατοχύρωσης του ονόματος” από τους πρώτους χρήστες ούτε από συμβάσεις μεταξύ των μελών της επιστημονικής κοινότητας. Ένας ορισμός στις κοινωνικές επιστήμες είναι εντέλει αυθαίρετος και οι προσπάθειες να μειωθούν οι αυθαιρεσίες δεν καρποφορούν εύκολα για λόγους που είναι συνυφασμένοι με τη φύση των κοινωνικών επιστημών⁷. Γι αυτό άλλωστε, συνήθως υποχρεωνόμαστε να

⁷ Βλ. σχετικά τον προβληματισμό που ανέπτυξε ο Dahrendorf (1974:55f) σχολιάζοντας τις “Κοινωνιολογικές βασικές έννοιες” του Max Weber. Ο Dahrendorf υπογραμμίζει ότι “ο κοινωνιολόγος (πρέπει να) αποσαφηνίζει αυτό για το οποίο μιλάει”

διευκρινίζουμε το θεωρητικό πλαίσιο αναφοράς μας κάθε φορά που χρησιμοποιούμε έναν όρο που έχει διαφορετικό περιεχόμενο για διαφορετικούς επιστήμονες - δεν χρειάζεται να το κάνουμε αυτό μόνο όταν μεταξύ των επιστημόνων έχει επέλθει σύγκλιση.

Αυτό το γνωστό φαινόμενο φαίνεται να μην είναι αυτονόητο στις συζητήσεις για τον κοινωνικό αποκλεισμό, στις οποίες διάφοροι επιστήμονες και πολιτικοί συχνά προσπαθούν να επιβάλλουν το δικό τους ορισμό χαρακτηρίζοντας τους άλλους ορισμούς λανθασμένους. Αυτό δεν είναι επιτρεπτό. Προφανώς, τόσο στην επιστημονική βιβλιογραφία όσο και στην καθημερινή γλώσσα ορισμένοι ορισμοί χρησιμοποιούνται από τόσους πολλούς ανθρώπους ώστε γίνονται ισχυροί και αποκτούν σχεδόν αποκλειστικό χαρακτήρα. Αυτό δεν είναι ούτε αποτέλεσμα σύμβασης ούτε γραφειοκρατικής επιβολής - είναι συνήθως αποτέλεσμα της χρηστικής αξίας που έχει ο συγκεκριμένος ορισμός και συνίσταται στην ικανότητα του να περιγράφει ολοκληρωμένα ένα ιδιαίτερο φαινόμενο, να περιγράφει αποκλειστικά αυτό και επιπλέον με τη χρήση του να μπορούν να ερμηνεύονται και να προβλέπονται φαινόμενα που βρίσκονται σε αιτιακή σχέση με το φαινόμενο που περιγράφει ο όρος.

Γ.2.2. Δυσκολίες Στις Προσπάθειες Για Την Αποσαφήνιση Του Όρου Στην Ελλάδα

Στη συζήτηση που γίνεται στην Ελλάδα υπάρχουν ιδιαίτερες δυσκολίες στις προσπάθειες για αποσαφήνιση του όρου - δηλαδή για καταγραφή του διαφορετικού του περιεχομένου στο πλαίσιο διαφορετικών προσεγγίσεων - επειδή οι σχετικές αναζητήσεις έχουν ένα ιδιαίτερα “ανορθόδοξο” χαρακτήρα: Ο αριθμός των συνεδρίων, συμποσίων, σεμιναρίων, ημερίδων κλπ. για τον κοινωνικό αποκλεισμό, όπου παίρνουν μέρος πολλοί επιστήμονες και πολιτικοί, είναι δυσανάλογα μεγάλος σε σχέση με την πρωτογενή επιστημονική εργασία που είχε προηγηθεί και κυρίως σε σχέση με τον αριθμό των ανθρώπων που συμμετείχαν ενεργητικά στη διαμόρφωση του επιστημονικού προβληματισμού στον τομέα αυτό.

Είναι χαρακτηριστικό ότι μόνο μέσα στο Δεκέμβριο του 1996 πραγματοποιήθηκαν στην Ελλάδα περίπου ογδόντα ημερίδες με θέμα τον κοινωνικό αποκλεισμό. Ο μεγάλος αριθμός των επιστημονικών δραστηριοτήτων δεν οφείλεται

σε εκρηκτική εμφάνιση ενδιαφέροντος για το θέμα αλλά ήταν απλώς επακόλουθο της ολοκλήρωσης των πρώτων προγραμμάτων παρέμβασης που έγιναν στο πλαίσιο του προγράμματος για την καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού από την αγορά εργασίας - οι εκδηλώσεις προβλεπόταν στο πρόγραμμα ως δραστηριότητες προς αφύπνιση της κοινής γνώμης και ως μέτρο για εξασφάλιση διαφάνειας.

Είναι, θεωρώ, σημαντικό να γνωρίζουμε ότι αυτό είναι το πλαίσιο μέσα στο οποίο γίνεται προσπάθεια να αποσαφηνιστεί το περιεχόμενο του όρου “κοινωνικός αποκλεισμός” και ότι δεν είναι κυρίως ή, τουλάχιστον, δεν είναι μόνο η επιστημονική κοινότητα αυτή που με τους δικούς της κανόνες προσεγγίζει το συγκεκριμένο ζήτημα. Αντίθετα, η αλήθεια είναι ότι η ελληνική επιστημονική κοινότητα σε μικρή έκταση και με ελάχιστο αριθμό επιστημόνων πήρε μέρος στους αρχικούς προβληματισμούς για τον κοινωνικό αποκλεισμό. Ασχολήθηκε με το θέμα αυτό μόνον όταν ο όρος είχε ήδη πολιτογραφηθεί στην καθημερινή γλώσσα μετά την ευρεία χρήση του στην ρητορική των πολιτικών, στη γλώσσα των δημοσιογράφων και, κυρίως, στα κείμενα των διεθνών οργανισμών, ιδιαίτερα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, που επηρεάζουν την ελληνική πολιτική και τον πολιτικό λόγο.

Γ.2.3 Θεωρίες Του Κοινωνικού Αποκλεισμού

Είναι λογικό οι αστοί να μην θέλουν και να μην μπορούν να δουν πίσω από το πρόβλημα της ανεργίας το ζήτημα των σχέσεων παραγωγής , το ζήτημα της καπιταλιστικής ιδιοποίησης. Έτσι επί της ουσίας εφεύρουν ερμηνείες για το πρόβλημα της ανεργίας.

Μια τέτοια ερμηνεία είναι η λεγόμενη θεωρία του κοινωνικού αποκλεισμού ή της κοινωνίας των 2/3. (Kongidou, Dimitra & Georgios Tsiakalos, 1992, Τσιάκαλος Γ., 1998)

Σύμφωνα με αυτήν υπάρχει μια τάση στις σύγχρονες καπιταλιστικές κοινωνίες τα 2/3 του πληθυσμού να ευημερούν ενώ το υπόλοιπο 1/3 δεν έχει πιθανότητα για εργασία. Αυτή η άποψη είναι αντανάκλαση της μεγάλης στάσιμης μορφής της ανεργίας που άρχισε να εμφανίζεται στις μεγάλες καπιταλιστικές χώρες τις δεκαετίες 80' και 90' σαν αποτέλεσμα της βαθιάς κρίσης σε ολόκληρους βιομηχανικούς κλάδους . Αυτή η θεωρία έρχεται ουσιαστικά αγνοεί τις άλλες 2

μορφές εμφάνισης της ανεργίας ρευστή και συγκαλυμμένη καθώς επίσης και το ρόλο που παίζει η ανεργία στην ένταση της εκμετάλλευσης του εργαζόμενου πληθυσμού.

Αυτή η θεωρία αξιοποιείτε ώστε να αποσπαστεί η συναίνεση των εργαζομένων στη προώθηση μια σειρά αναδιαρθρώσεων στις εργασιακές σχέσεις με επιχειρήματα την αλληλεγγύη για να δημιουργηθούν ευκαιρίες για τους κοινωνικά αδικημένους , να μοιραστεί η φτώχεια και η ανεργία όπως η κατάργηση των συλλογικών συμβάσεων , το μοίρασμα μιας θέσης στα δύο με μισό μισθό, θεωρώντας τους εργαζόμενους συνυπεύθυνους για αυτό το πρόβλημα.

Μια άλλη θεωρία (Hodgson και Brenner 1968) είναι αυτή που λέει ότι η ανεργία είναι φυσικό φαινόμενο που συνοδεύει την ανάπτυξη της τεχνολογίας και των παραγωγικών δυνάμεων. Αυτή η θεωρία στηρίζεται στο πραγματικό γεγονός ότι η είσοδος νέων τεχνολογιών στους παραγωγικούς κλάδους συνοδεύεται από μαζικές απολύσεις εργαζομένων. Επί της ουσίας μετατοπίζεται η ευθύνη της ανεργίας στα μέσα παραγωγής . Αποκρύπτεται δηλαδή το γεγονός ότι η ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων θα μπορούσε να μειώσει τον χρόνο εργασίας ανά εργάτη, έτσι ώστε και πλήρης απασχόληση να υπάρχει , αύξηση των θέσεων εργασίας, αύξηση του παραγόμενου πλούτου που θα μπορούσε να αξιοποιηθεί προς όφελος των εργατών , την αύξηση του ελεύθερου χρόνου κ.λ.π. Το πρόβλημα είναι το ποιος είναι η καπιταλιστική ιδιοκτησία στα μέσα παραγωγής που βάζει τις νέες τεχνολογίες στην υπηρεσία της αύξησης του καπιταλιστικού κέρδους και όχι στη βελτίωση του βιοτικού επιπέδου της εργατικής τάξης.

Μια τρίτη θεωρία είναι αυτή της «διαρθρωτικής ανεργίας» (Kongidou, Dimitra & Georgios Tsiakalos, 1992, Τσιάκαλος Γ., 1998) σύμφωνα με την οποία υπάρχει μείωση των εργαζομένων σε «παλιούς» τομείς της οικονομίας που είτε βρίσκονται σε κρίση και εργοστάσια κλείνουν είτε εκσυγχρονίζονται παράλληλα όμως υπάρχει ανάπτυξη νέων κλάδων η οποία διαμορφώνει πάντα τις προϋποθέσεις για να απορροφηθούν οι άνεργοι των «παλιών» κλάδων αρκεί να επανεκπαιδευτούν. Αυτή η αντίληψη θεωρεί ότι η ανεργία είναι κλαδικό φαινόμενο , ότι είναι ζήτημα εκπαίδευσης και κατά συνέπεια είναι ευθύνη του εργαζόμενου να αλλάξει επάγγελμα να επανεκπαιδευτεί κ.λ.π.

Γ.3 Ο Όρος “Κοινωνικός Αποκλεισμός” Σε Κείμενα Της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Ανατρέχοντας σε επίσημα κείμενα κοινωνικής πολιτικής διαπιστώνουμε ότι ως προς την έννοια του κοινωνικού αποκλεισμού δεν διακρίνονται από σαφήνεια. Έτσι, είναι χαρακτηριστικό ότι στο “Πράσινο Βιβλίο” της Επιτροπής των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων και μάλιστα στο ειδικό κεφάλαιο που επιγράφεται “κοινωνικός αποκλεισμός” δεν υπάρχει ορισμός της έννοιας. Αντ’ αυτού υπάρχει έντονη ταύτιση με τη φτώχεια και την περιθωριοποίηση, οι οποίες απλώς διαφοροποιούνται ελαφρά από τον κοινωνικό αποκλεισμό με τις φράσεις: “Η δημόσια συζήτηση σχετικά με τα θέματα αυτά (δηλαδή της φτώχειας και της περιθωριοποίησης) άλλαξε ευρέως κατά τη διάρκεια των περασμένων 15 ετών. Η έμφαση δίνεται τώρα στη διαρθρωτική φύση της διαδικασίας, η οποία αποκλείει μέρος του πληθυσμού από οικονομικές και κοινωνικές ευκαιρίες”.

Το ίδιο το φαινόμενο περιγράφεται, όμως, με παρόμοιο τρόπο με εκείνον της περίπτωσης του καθημερινού λόγου, δηλαδή με αναφορά σε κάποιες καταστάσεις και σε κάποια αίτια. Το σχετικό κείμενο είναι το ακόλουθο (σε πλήρη παράθεση):

“Ο κοινωνικός αποκλεισμός δεν σημαίνει μόνο ανεπαρκές εισόδημα. Υπερβαίνει ακόμη και τη συμμετοχή στην εργασιακή ζωή, εκδηλώνεται σε τομείς όπως η στέγαση, η εκπαίδευση, η υγεία και η πρόσβαση σε υπηρεσίες. Θίγει όχι μόνο άτομα που έχουν υποστεί σοβαρή οπισθοδρόμηση, αλλά και κοινωνικές ομάδες, ιδιαίτερα σε αστικές και αγροτικές περιοχές, οι οποίες αποτελούν αντικείμενο διάκρισης, διαχωρισμού ή εξασθένησης των παραδοσιακών μορφών των κοινωνικών σχέσεων. Γενικότερα, η επισήμανση των ρωγμών στον κοινωνικό ιστό, υποδηλώνει κάτι περισσότερο από κοινωνική ανισότητα και συνεπακόλουθα ενέχει τον κίνδυνο μιας διπλής ή κατακερματισμένης κοινωνίας. Οι ευθύνες των μόνων γονέων και τα χαμηλά επίπεδα εισοδήματος τοποθετούν τις γυναίκες, ιδίως, σε καταστάσεις φτώχειας με πενιχρές προοπτικές βελτίωσης της θέσης τους.

Τα αίτια του αποκλεισμού είναι πολλαπλά: η μόνιμη ανεργία και, ιδίως, η μακροχρόνια ανεργία, ο αντίκτυπος της βιομηχανικής αλλαγής σε μη ειδικευμένους εργαζόμενους, η εξέλιξη των οικογενειακών δομών και η παρακμή των

παραδοσιακών μορφών αλληλεγγύης, η αύξηση του ατομικισμού και η παρακμή των παραδοσιακών αντιπροσωπευτικών θεσμών, τέλος, οι νέες μορφές μετανάστευσης, ιδιαίτερα η παράνομη μετανάστευση και οι μετακινήσεις του πληθυσμού. Όλα αυτά τα φαινόμενα συνδέονται μερικές φορές με παραδοσιακές μορφές φτώχειας που συγκεντρώνονται σε παρακμάζουσες αστικές περιοχές ή σε αγροτικές περιοχές οι οποίες υπολείπονται της γενικής προόδου στην κοινωνία”.

Βεβαίως υπάρχει μια σημαντική διαφοροποίηση σε σχέση με αυτό που παρατηρούμε στον καθημερινό λόγο: εδώ υπεισέρχεται η έννοια της “διαδικασίας”. Όμως, κρίνοντας την παρουσίαση τόσο του ίδιου του φαινομένου όσο και των αιτίων που φέρονται να το προκαλούν, διαπιστώνουμε ότι για την περιγραφή τους παρατίθενται, το ένα δίπλα στο άλλο, πολύ διαφορετικά μεταξύ τους φαινόμενα, για τα οποία δεν δίνεται, ούτε ως υπόθεση εργασίας, ένα ενοποιητικό στοιχείο. Επιπλέον, αν και τονίζεται στην αρχή ότι η ιδιαιτερότητα του κοινωνικού αποκλεισμού συνίσταται στο γεγονός ότι αποτελεί διαδικασία που οδηγεί στη φτώχεια και στην περιθωριοποίηση, το κείμενο καταλήγει σε μία ταύτιση αιτίων και όψεων του φαινομένου. Δηλαδή, τελικά, ο ορισμός του κοινωνικού αποκλεισμού στο κείμενο που αποτελεί τη βάση επάνω στην οποία οικοδομείται η πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την καταπολέμησή του κοινωνικού αποκλεισμού δεν διαφέρει αισθητά από τον προεπισημοποιημένο ορισμό που δίνεται στο πλαίσιο του καθημερινού λόγου.

Βεβαίως, λείπει αυτή τη στιγμή μια έρευνα που θα μπορούσε να εντοπίσει το βαθμό στον οποίο επηρέασε ο παραπάνω ορισμός τους ορισμούς που χρησιμοποιούνται για τον “κοινωνικό αποκλεισμό” στις κοινωνικές επιστήμες. Όμως, η υπόθεση ότι έντονη πρέπει να ήταν η σχετική επίδραση δικαιολογείται από το γεγονός ότι το Πράσινο Βιβλίο αποτελεί οδηγό σε θέματα κοινωνικής πολιτικής και με την έννοια αυτή σε κάποιο βαθμό αποτελεί επίσης οδηγό στην κατ’ ανάθεση έρευνα για τον κοινωνικό αποκλεισμό.

Γ.4.1 Μια Στοχοθετημένη Κοινωνικό-Οικονομική Έρευνα Της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Τα πράγματα είναι διαφορετικά σε ό,τι αφορά την περιγραφή του φαινομένου στο πλαίσιο της “Στοχοθετημένης Κοινωνικό-Οικονομικής Έρευνας” της

Ευρωπαϊκής Ένωσης. Εδώ ο κοινωνικός αποκλεισμός διαφοροποιείται πρώτον ως έννοια που αφορά ολόκληρη την κοινωνία - και ταυτίζεται στην περίπτωση αυτή με την απώλεια της κοινωνικής συνοχής - και δεύτερον ως έννοια που αφορά σε άτομα και σε ειδικές ομάδες - οπότε “αναπαριστά μια προοδευτική διαδικασία περιθωριοποίησης που οδηγεί σε οικονομική εξαθλίωση και σε διάφορες μορφές κοινωνικής και πολιτισμικής μειονεκτικότητας”.

Εδώ, οι διαδικασίες που συνιστούν τον κοινωνικό αποκλεισμό κατανοούνται ως σύνθετες και διαφορετικές από περίπτωση σε περίπτωση, και από την αντίληψη αυτή προκύπτει ως αντικείμενο έρευνας “η διαπίστωση των διαστάσεων (του κοινωνικού αποκλεισμού) και των μηχανισμών που γεννούν κοινωνικό αποκλεισμό”. Ως πιθανές διαστάσεις του φαινομένου αναφέρονται “η οικονομική, η κοινωνική, η πολιτισμική, η γεωγραφική και η πολιτική” και ως παράγοντες που διαμορφώνουν αυτές τις διαστάσεις (αναφέρονται) “η ανεργία, η υποαπασχόληση, η έλλειψη στέγης, η φτώχεια, τα συστήματα αξιών, η υπηκοότητα, το φύλο, ο κύκλος ζωής, οι δομές των νοικοκυριών, η εθνότητα, ο τρόπος ζωής, η εκπαίδευση και η κατάρτιση, η θρησκεία, η μετανάστευση, η διαμονή σε αστική ή αγροτική περιοχή, κλπ.”. Τελικά, ιδιαίτερη μνεία γίνεται για την ανάγκη να υπάρχει έρευνα στο φαινόμενο της ανεργίας ως αιτίου που προκαλεί κοινωνικό αποκλεισμό.

Δικαιολογείται στην περίπτωση αυτή η διαπίστωση ότι εδώ ο κοινωνικός αποκλεισμός περιγράφεται με τρόπο σαφώς διαφορετικό από εκείνον που συνηθίζεται στον καθημερινό λόγο, αφού περιγράφεται ως “προοδευτική διαδικασία περιθωριοποίησης που οδηγεί σε οικονομική εξαθλίωση και σε διάφορες μορφές κοινωνικής και πολιτισμικής μειονεκτικότητας”. (Symes V., 1995)

Όμως και στον ορισμό αυτό υπάρχει ένα σημαντικό πρόβλημα που εντοπίζεται στο γεγονός ότι ο ορισμός δεν εμπεριέχει κανένα στοιχείο σχετικά με μία πιθανή κοινή γενεσιουργό αιτία αυτής της διαδικασίας. Αντίθετα, η υπόμνηση ότι οι διαδικασίες δεν είναι μόνο σύνθετες αλλά και διαφορετικές μεταξύ τους, μπορεί να εκληφθεί ως άποψη ότι δεν υπάρχει ένα κοινό στοιχείο που ενοποιεί αυτές τις διαφορετικές μεταξύ τους διαδικασίες. Αλλά αν αυτό πράγματι ισχύει, τότε είναι ανεπίτρεπτο να χρησιμοποιείται για όλες αυτές τις διαφορετικές διαδικασίες ένας

κοινός όρος: εκείνος του κοινωνικού αποκλεισμού. Έτσι, η ασάφεια ως προς αυτό το θέμα ενισχύει τη σύγχυση που υπάρχει σχετικά με το περιεχόμενο του όρου.

Όπως θα δούμε παρακάτω η ασάφεια του όρου και η σύγχυση που επικρατεί γύρω από αυτόν δεν είναι ούτε τυχαία ούτε αναγκαία - είναι αποτέλεσμα του γεγονότος ότι η επιστημονικά δυνατή αποσαφήνισή του οδηγεί σε διαπιστώσεις τις οποίες οι κυβερνήσεις των χωρών-μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης δεν είναι πρόθυμες να αποδεχτούν. Από το γεγονός αυτό προκύπτει και η ασάφεια που συχνά υπάρχει σε κείμενα επιστημόνων. Όμως, το τελευταίο, δηλαδή η ασάφεια που υπάρχει σε κείμενα επιστημόνων που εκτελούν κατ' ανάθεση έρευνα, δεν αλλάζει τίποτε στο γεγονός ότι στην επιστημονική κοινότητα ο προβληματισμός έχει προχωρήσει τόσο ώστε να μην δικαιολογείται καμιά ασάφεια.

Γ.4.2 Θεωρητικές Αναζητήσεις Στο Πλαίσιο Ευρωπαϊκών Θεσμών

Ο Strobel διαπιστώνει αλλαγές στην ευρωπαϊκή σκέψη σε ό,τι αφορά τη θεώρηση του κοινωνικού αποκλεισμού και καταγράφει δύο διατυπώσεις ως ορόσημα των αλλαγών αυτών:

Η πρώτη αναφέρεται στη θεώρηση των κοινωνικά αποκλεισμένων ως “άτομα ή οικογένειες των οποίων οι πόροι είναι τόσο μικροί ώστε να αποκλείονται από το ελάχιστο του αποδεκτού τρόπου ζωής της χώρας στην οποία ζουν”, εκ μέρους του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου των Υπουργών το 1975.

Η δεύτερη αναφέρεται στον ορισμό των κοινωνικά αποκλεισμένων ως ομάδες ανθρώπων που δεν απολαμβάνουν ουσιαστικά τα ανθρώπινα δικαιώματα, εκ μέρους του Συμβουλίου της Ευρώπης το 1994 .

Πρόκειται για μια σαφή μετακίνηση από ένα ορισμό που θεμελιώνεται αποκλειστικά σε οικονομικά δεδομένα προς ένα ορισμό που θεμελιώνεται με αναφορά σε δικαιώματα.

Σε δικαιώματα, τα κοινωνικά δικαιώματα, θεμελιώνεται και ο ορισμός του κοινωνικού αποκλεισμού στον οποίο προχώρησε το Παρατηρητήριο της Ευρωπαϊκής

Επιτροπής που παρακολουθεί τις εθνικές πολιτικές καταπολέμησης του κοινωνικού αποκλεισμού (1991): “Ορίζουμε τον κοινωνικό αποκλεισμό πρώτον και κυρίως σε σχέση με τα κοινωνικά δικαιώματα των πολιτών” και με βάση αυτήν την αντίληψη το Παρατηρητήριο διατυπώνει την άποψη ότι “κοινωνικός αποκλεισμός μπορεί να αναλυθεί με τους όρους της άρνησης ή της μη-πραγματοποίησης κοινωνικών δικαιωμάτων”.

Είναι το γεγονός της ύπαρξης αυτού του ορισμού από την πλευρά του Παρατηρητηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης που με οδηγεί στο συμπέρασμα που διατύπωσα παραπάνω, ότι δηλαδή η ασάφεια του όρου και η σύγχυση που επικρατεί γύρω από αυτόν δεν είναι ούτε τυχαία ούτε αναγκαία, αλλά είναι αποτέλεσμα του γεγονότος ότι η αποσαφήνισή του οδηγεί σε διαπιστώσεις τις οποίες οι κυβερνήσεις των χωρών-μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης δεν είναι πρόθυμες να αποδεχτούν. Διότι η αποδοχή του παραπάνω ορισμού συνεπάγεται αποδοχή της άποψης ότι καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού στην Ευρώπη σημαίνει υλοποίηση των κοινωνικών δικαιωμάτων για όλους τους ανθρώπους που σήμερα συνθέτουν τον κόσμο των κοινωνικά αποκλεισμένων.

Η πολιτική σημασία μιας τέτοιας διαπίστωσης είναι προφανής Έτσι μπορούμε να κατανοήσουμε και τις αιτίες για τη διαφορά που υπάρχει ως προς την έννοια του κοινωνικού αποκλεισμού ανάμεσα στο Πράσινο Βιβλίο, ως κείμενο-οδηγό για την κοινωνική πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης, και στην έκθεση του Παρατηρητηρίου, ως κείμενο αυτογνωσίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Άλλωστε ο ορισμός του Παρατηρητηρίου επιτρέπει διπλή ανάγνωση όταν σε αυτόν συνδέεται η απόλαυση των κοινωνικών δικαιωμάτων με την έννοια του πολίτη. Η σύνδεση αυτή μπορεί να σημαίνει ότι για κοινωνικά αποκλεισμένους μπορούμε να μιλούμε μόνο στην περίπτωση πολιτών - αποσυνδέοντας από την έννοια αυτή όσους/ες δεν είναι πολίτες, όπως π.χ. μετανάστες και πρόσφυγες - ή (μπορεί να σημαίνει) ότι για να γίνει δυνατή η απόλαυση κοινωνικών δικαιωμάτων χρειάζεται προηγουμένως η απόκτηση των πολιτικών δικαιωμάτων⁸.

⁸ Η ύπαρξη των πολιτικών δικαιωμάτων, βεβαίως, διευκολύνει την διεκδίκηση των κοινωνικών δικαιωμάτων. Όμως με δεδομένη την ισχυρή αντίσταση τόσο των κυβερνήσεων όσο και μεγάλου μέρους των πολιτών στην παροχή πολιτικών δικαιωμάτων σε μετανάστες και πρόσφυγες η θεώρηση ότι για την υλοποίηση των κοινωνικών δικαιωμάτων χρειάζεται προηγουμένως η απόκτηση πολιτικών

Γεγονός είναι πάντως ότι ο ορισμός του Παρατηρητηρίου δεν επιτρέπει σαφή σχεδιασμό πολιτικής για την αντιμετώπιση του φαινομένου διότι σε ένα σημαντικό σημείο χαρακτηρίζεται από ασάφεια: Πρόκειται για την έννοια των κοινωνικών δικαιωμάτων, των οποίων ο αριθμός και ο ακριβής προσδιορισμός του περιεχομένου τους αποτελούν αντικείμενο πολιτικών αγώνων και συγκρούσεων και όχι δεδομένο. Είναι γεγονός ότι στην έκθεση του Παρατηρητηρίου δίνεται μια κατεύθυνση για την εύρεση λύσης σε αυτό το πρόβλημα, όταν περιγράφεται η διαδικασία του αποκλεισμού: “Μιλώντας για αποκλεισμό υποδηλώνουμε περιορισμούς στην πρόσβαση, ηθελημένους ή όχι. Πολίτες μπορεί να αποτυγχάνουν να κάνουν χρήση των δικαιωμάτων τους είτε από δική τους ανικανότητα ή από λανθασμένη επιλογή. Όπου ανικανότητα ή επιλογή είναι αποτέλεσμα προηγούμενων αποκλεισμών —από την εκπαίδευση, από την πληροφόρηση κλπ. - μπορούν να θεωρηθούν ως παρεμπόδιση στην πρόσβαση”.

Θεωρώ ότι με την παραπάνω προσέγγιση του αποκλεισμού - “παρεμπόδιση στην πρόσβαση” - υπαινικτικά υποδηλώνεται μια νέα κατεύθυνση που είναι ιδιαίτερα πρόσφορη. Ουσιαστικά αυτό που καλούμαστε να κάνουμε για να ορίσουμε με τον πιο ενδεδειγμένο τρόπο την έννοια του κοινωνικού αποκλεισμού είναι να βρούμε το κοινό στοιχείο που διαπερνά τα αγαθά, τα οποία στερούνται οι κοινωνικά αποκλεισμένοι έτσι ώστε να οδηγούνται στη φτώχεια και στην περιθωριοποίηση. Θεωρώ ότι κοινό στοιχείο αποτελεί το γεγονός ότι όλες οι ομάδες που απαρτίζουν τον χάρτη των κοινωνικά αποκλεισμένων παρεμποδίζονται στην απορρόφηση δημόσιων και κοινωνικών αγαθών⁹ και ότι το φαινόμενο αυτό μπορεί να ονομαστεί κοινωνικός αποκλεισμός.

δικαιωμάτων ουσιαστικά αλλοιώνει τον χαρακτήρα της έννοιας του κοινωνικού αποκλεισμού για τους ανθρώπους που δεν έχουν πολιτικά δικαιώματα και απομακρύνει την αντιμετώπιση του δικού τους αποκλεισμού. Ο παραπάνω περιορισμός στον ορισμό του Παρατηρητηρίου μάλλον είναι αποτέλεσμα οριακής χρήσης της τυπολογίας του Marshall στην οποία τα κοινωνικά δικαιώματα χρονικά εμφανίζονται ως τομέας διεκδίκησης μετά τη γενική κατάκτηση των αστικών και των πολιτικών δικαιωμάτων. Γεγονός πραγματικό, που όμως δεν καλύπτει πια την πραγματικότητα που έχει διαμορφωθεί σήμερα και συνίσταται στο γεγονός ότι στις χώρες της Ευρώπης ζουν τεράστιες ομάδες ανθρώπων, οι οποίες για να εξασφαλίσουν ανθρώπινη διαβίωση χρειάζονται τα κοινωνικά δικαιώματα, ακόμη και εάν δεν απολαμβάνουν τα πολιτικά δικαιώματα.

⁹ “Δημόσια και κοινωνικά αγαθά” πρέπει να διαβαστούν ως μία έννοια. Πρόκειται δηλαδή για αγαθά που είναι ταυτοχρόνως δημόσια και κοινωνικά. “Δημόσια” χαρακτηρίζονται τα αγαθά στα οποία θεωρητικά έχουν πρόσβαση όλοι οι άνθρωποι και “κοινωνικά” εκείνα τα οποία χρηματοδοτούνται και παρέχονται από την οργανωμένη κοινωνία.

Γ.5.1 Προγράμματα Παρέμβασης Στην Ευρώπη

Το παραπάνω γεγονός δεν αποτελεί ελληνική αποκλειστικότητα. Η ενασχόληση των επιστημόνων με τον κοινωνικό αποκλεισμό είχε και στην υπόλοιπη Ευρώπη παρόμοια εναύσματα: ήταν οι συνοδευτικές ενέργειες επιστημονικού χαρακτήρα σε διάφορα προγράμματα παρέμβασης στο πλαίσιο της κοινωνικής πολιτικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης (“Φτώχεια 3”, “Horizon”, “Now” κτλ.) που πήραν ολοκληρωμένη μορφή στο πλαίσιο του 4ου Προγράμματος Έρευνας της Ευρωπαϊκής Ένωσης, όπου στον τομέα της “Στοχοθετημένης Κοινωνικό-Οικονομικής Έρευνας” (1994-1998) προκηρύχθηκε το υποπρόγραμμα “έρευνα σχετικά με την κοινωνική ένταξη και τον κοινωνικό αποκλεισμό στην Ευρώπη”.

Ας συνοψίσουμε: για τη συντριπτική πλειοψηφία των επιστημόνων που ασχολούνται σήμερα με τον κοινωνικό αποκλεισμό η ενασχόλησή τους δεν προέκυψε ως μετεξέλιξη των δικών τους προηγούμενων ερευνητικών ενασχολήσεων ούτε προέκυψε ως αποτέλεσμα προσωπικού ενδιαφέροντος για ένα φαινόμενο που είναι ορατό στον πραγματικό κόσμο ως ξεχωριστό και νέο φαινόμενο. Προέκυψε ως αποτέλεσμα του γεγονότος ότι για το φαινόμενο που ονομάζεται από υπηρεσίες και χρηματοδότες “κοινωνικός αποκλεισμός” υπάρχει χρηματοδότηση, και μάλιστα σχετικά εύκολη, ενώ σε άλλους τομείς των κοινωνικών επιστημών δεν υπάρχει ή είναι πολύ δύσκολη.

Έχουμε δηλαδή να κάνουμε με ερευνητικό ενδιαφέρον και ερευνητική ενασχόληση επιστημόνων οι οποίοι στην πλειοψηφία τους ανακαλύπτουν τον κοινωνικό αποκλεισμό και ασχολούνται μαζί του μόνο μετά από σχετική προκήρυξη για ανάθεση έρευνας. Όμως γνωρίζουμε από άλλες ανάλογες περιπτώσεις¹⁰ ότι τέτοιες διαδικασίες συνδέονται με σειρά προβλημάτων που με τη σειρά τους επηρεάζουν τον ορισμό ενός φαινομένου.

Η κατ’ ανάθεση έρευνα ως ερευνητική διαδικασία διαφέρει από την απλώς χρηματοδοτούμενη έρευνα. Η διαφορά είναι σημαντική: στην “απλώς χρηματοδοτούμενη” έρευνα είναι οι ερευνητές/τριες που θέτουν το ερευνητικό πρόβλημα με αποσαφηνισμένο εκ μέρους τους από την αρχή το θεωρητικό και το εννοιολογικό πλαίσιο και με βάση την προεργασία τους αυτή αναζητούν

¹⁰ Βλ. σχετικά Tsiakalos 1982

χρηματοδότες. Στην έρευνα κατ' ανάθεση είναι οι χρηματοδότες που θέτουν τα προβλήματα και αναζητούν ερευνητές/τριες που αποδέχονται τους όρους της προκήρυξης.

Το τελευταίο κατά κανόνα δεν αποτελεί πρόβλημα στον τομέα των φυσικών επιστημών, καθώς το εννοιολογικό πλαίσιο στις επιστήμες αυτές είναι δεδομένο - ο κάθε όρος είναι κατά σύμβαση μονοσήμαντος. Αντίθετα, μπορεί να αποτελέσει σημαντικό πρόβλημα στην περίπτωση των κοινωνικών επιστημών, επειδή σε αυτές η τοποθέτηση του προβλήματος αναγκαστικά ενέχει και ένα εννοιολογικό πλαίσιο (πώς αλλιώς μπορεί κανείς να παρουσιάσει ένα πρόβλημα;), το οποίο δεν κατοχυρώνεται με συμβατικό τρόπο. Έτσι οι αποδέκτες της χρηματοδότησης ουσιαστικά αποδέχονται και το εννοιολογικό πλαίσιο που δεν έχουν αναπτύξει οι ίδιοι/ες, και συχνά ως επακόλουθο του προηγούμενου αποδέχονται και ένα συγκεκριμένο θεωρητικό πλαίσιο προσέγγισης του φαινομένου.

Για τους παραπάνω λόγους όταν προσπαθούμε να δούμε τον τρόπο με τον οποίο ορίζεται η έννοια του “κοινωνικού αποκλεισμού” ουσιαστικά υποχρεωνόμαστε σε μια περιπλάνηση σε ένα κόσμο πολλών ορισμών. Περιπλάνηση που συνοδεύεται από σκέψεις σχετικά με τις αιτίες ή/και τις διαδικασίες που οδήγησαν επιστήμονες, οργανώσεις και υπηρεσίες στη δική τους επιλογή ως προς το περιεχόμενο της έννοιας - επιλογή, που διαφέρει από την επιλογή άλλων επιστημόνων, οργανώσεων και υπηρεσιών.

Η περιπλάνηση συνοδεύεται επίσης από σκέψεις σχετικά με τη χρηστική αξία κάθε ορισμού - αξία που μετριέται κυρίως με την ερμηνευτική και προγνωστική ικανότητά του και επιπλέον, εφόσον έχουμε να κάνουμε με ένα φαινόμενο που χαρακτηρίζεται ως κοινωνικό πρόβλημα, με τη δυνατότητα που παρέχει για παρέμβαση με στόχο την επίλυση του προβλήματος¹¹.

Η δεύτερη γενεά εθνικών σχεδίων δράσης για την κοινωνική ένταξη βασίζεται σε μια λιγότερο αισιόδοξη εικόνα της οικονομικής συγκυρίας σε σχέση με τα προηγούμενα σχέδια¹². Η σημερινή οικονομική επιβράδυνση προκαλεί κίνδυνο

¹¹ Σχετικά με την αξία της επιλογής ενός θεωρητικού μοντέλου και του ορισμού μιας έννοιας για το σχεδιασμό πρακτικών παρεμβάσεων βλ. τον προβληματισμό που αναπτύσσεται στο Kongidou/Tsiakalos 1992

¹² Για περισσότερες πληροφορίες επισκεφτείτε το <http://europa.eu/scadplus/index.htm>

έκθεσης περισσότερων ατόμων στη φτώχεια και τον κοινωνικό αποκλεισμό. Επιπλέον, τα άτομα που ήδη πλήττονται θα υποφέρουν ακόμη περισσότερο λόγω της γενικής αύξησης της μακροχρόνιας ανεργίας και της μεγαλύτερης δυσκολίας εξεύρεσης απασχόλησης.

Για να διασφαλιστεί ότι η καταπολέμηση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού θα είναι συντονισμένη και αποτελεσματική, τα κράτη μέλη θα πρέπει να την ενσωματώσουν πλήρως στις οικονομικές και κοινωνικές πολιτικές τους και τις πολιτικές για την απασχόληση.

Σ' αυτό το πλαίσιο, οι οκτώ θεμελιώδεις προκλήσεις που είχαν ήδη επισημανθεί στην πρώτη κοινή έκθεση εξακολουθούν να είναι επίκαιρες:

1. δημιουργία μιας αγοράς απασχόλησης που θα ενισχύει την ένταξη και προώθηση της απασχόλησης ως δικαιώματος και ευκαιρίας ανάπτυξης για όλους·
2. εξασφάλιση εισοδήματος και πόρων που θα επαρκούν για αξιοπρεπή διαβίωση·
3. καταπολέμηση των ανισοτήτων στην εκπαίδευση μέσω της πρόληψης και των ευκαιριών διά βίου μάθησης·
4. προστασία της οικογενειακής αλληλεγγύης και προώθηση της ισότητας των φύλων καθώς και των δικαιωμάτων των μελών της οικογένειας, και ιδιαίτερα των δικαιωμάτων των παιδιών·
5. καλές συνθήκες στέγασης για όλους·
6. ίση πρόσβαση σε κοινωνικές υπηρεσίες υψηλής ποιότητας·
7. βελτίωση των υπηρεσιών προς το κοινό, ώστε να ανταποκρίνονται στις τοπικές και ατομικές ανάγκες·
8. αναζωογόνηση των τομέων με πολλαπλή υποβάθμιση.

Κάθε ΕΣΔ / ένταξη βασίζεται σε πολύ διαφορετικά στοιχεία σε συνάρτηση με την προσέγγιση και τις προτεραιότητες του κράτους μέλους που το καταρτίζει. Ωστόσο,

για οποιαδήποτε χώρα, τα ΕΣΔ / ένταξη πρέπει να ανταποκρίνονται σε τρία θεμελιώδη κριτήρια:

1. διεξοδική και πολυδιάστατη ενέργεια. Στο μέτρο του δυνατού, τα ΕΣΔ / ένταξη πρέπει να προβλέπουν την ενσωμάτωση ενεργειών και πολιτικών στους διάφορους τομείς που επηρεάζουν τους πολίτες. Αυτή η πολυδιάστατη προσέγγιση εμφανίζεται ιδιαίτερα στα ΕΣΔ / ένταξη του Βελγίου, της Γαλλίας, της Ιρλανδίας, της Βρετανίας, της Πορτογαλίας και της Ελλάδας.
2. συνεκτική και προγραμματισμένη ενέργεια. Τα ΕΣΔ / ένταξη πρέπει να βασίζονται σε μια εις βάθος ανάλυση της κατάστασης και να ορίζουν σαφείς και εξειδικευμένους στόχους. Στο σύνολό τους, τα σχέδια του 2003 είναι πιο συνεκτικά από τα παλαιότερα. Ορισμένα κράτη μέλη χαρακτηρίζονται από το στρατηγικό και λογικό όραμά τους, ιδιαίτερα οι Κάτω Χώρες και οι σκανδιναβικές χώρες.
3. καθορισμός των στόχων. Τα σχέδια πρέπει να ορίζουν ακριβείς στόχους που θα επιτρέπουν την επίτευξη του γενικότερου στόχου της εξάλειψης της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού έως το 2010. Γενικά, από τα σχέδια που έχουν καταρτίσει τα κράτη μέλη προκύπτουν τρεις τάσεις:

- στόχοι άμεσων αποτελεσμάτων: αποσκοπούν απευθείας στη μείωση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού σε έναν συγκεκριμένο τομέα πολιτικής·

- στόχοι με ενδιάμεσα αποτελέσματα: συμβάλλουν έμμεσα στη μείωση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού·

- στόχοι συνεισφοράς: βελτιώνουν την πολιτική προσπάθεια σε έναν συγκεκριμένο τομέα.

Η Ελλάδα, η Ισπανία, η Ιρλανδία και η Πορτογαλία περιλαμβάνονται στον περιορισμένο αριθμό κρατών μελών που έχουν πραγματικά καθορίσει σαφείς συνολικούς στόχους. Γενικά, οι ενέργειες είναι λιγότερο συστηματικές και εστιάζονται στα προβλήματα της απασχόλησης και της ανεργίας. Εξάλλου λίγα κράτη μέλη λαμβάνουν υπόψη τη διάσταση των δύο φύλων.

Γ.5.2 Προβλήματα Περιπτώσεων Κατ' Ανάθεση Έρευνας

Γ.5.2.1 Στην Ευρώπη

Η εμφάνιση προβλημάτων σε περιπτώσεις κατ' ανάθεση έρευνας δεν είναι σπάνιες, όταν η κατ' ανάθεση έρευνα αναφέρεται σε φαινόμενα που μπορούν να χαρακτηριστούν κοινωνικά προβλήματα και όταν, συνεπώς, τα αποτελέσματα των ερευνών τείνουν να επηρεάσουν την πρακτική πολιτική. Στα τελευταία τριάντα χρόνια υπήρξαν στην Ευρώπη αρκετές περιπτώσεις μεγάλων προγραμμάτων έρευνας κατ' ανάθεση που οδήγησαν την έρευνα σε λανθασμένους και επικίνδυνους δρόμους. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση της Δυτικής Γερμανίας με τα πολλά κατ' ανάθεση ερευνητικά προγράμματα σε θέματα μετανάστευσης και κοινωνικής ενσωμάτωσης των μεταναστών/τριών και των παιδιών τους στη δεκαετία του 1970. Σε αυτά τα προγράμματα, από τον τρόπο με τον οποίο ετίθετο το πρόβλημα εκ μέρους των χρηματοδοτών αποκλείονταν για πολλά χρόνια η δυνατότητα εξαγωγής ενός σημαντικού πορίσματος σε ό,τι αφορά την εκπαίδευση: δηλαδή του πορίσματος, ότι η διδασκαλία στη μητρική γλώσσα είναι πολύ σημαντική για την επιτυχία στην εκπαίδευση παιδιών μειονοτήτων και μεταναστών. Το γεγονός αυτό είχε καταστροφικές συνέπειες στον τομέα της εκπαιδευτικής πολιτικής για τα παιδιά των μεταναστών και συνέβαλε αισθητά στην εμφάνιση ρατσισμού στη χώρα αυτή¹³.

Γ.5.2.2 Στην Ελλάδα

Παρόμοια τείνει να εξελιχθεί η υπόθεση ερευνών και εκπαιδευτικών παρεμβάσεων κατ' ανάθεση σε θέματα αντιμετώπισης του ρατσισμού στην Ελλάδα - που περιορίζονται ως προς την έρευνα σε απλουστευτικά ερμηνευτικά σχήματα και ως προς τις παρεμβάσεις σε απλοϊκά προγράμματα διαπολιτισμικής εκπαίδευσης.

Αναφερθήκαμε στα προβλήματα που υπάρχουν στις κατ' ανάθεση έρευνες για να τονιστεί ότι η εννοιολογική αποσαφήνιση ενός όρου δεν αποτελεί θέμα ακαδημαϊκής περιέργειας που μπορεί να ικανοποιηθεί με τον ένα ή με τον άλλο τρόπο στο πλαίσιο της επιτρεπτής, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, αυθαιρεσίας. Το δικαίωμα

¹³ βλ. σχετικά Tsiakalos 1982, 1983 και 1988

στην αυθαιρεσία αναγκαστικά περιορίζεται από το γεγονός ότι ο ορισμός ενός φαινομένου, στις περιπτώσεις που αυτό θεωρείται κοινωνικό πρόβλημα, δεν περιγράφει απλώς το φαινόμενο, αλλά, επιπλέον, προδιαγράφει την πολιτική αντιμετώπισής του. Συνεπώς, ο ορισμός καθώς συμβάλλει στη διαμόρφωση πολιτικής αντιμετώπισης του κοινωνικού προβλήματος αποτελεί μέρος της λύσης ή μέρος της διαιώνισης του προβλήματος. Από το τελευταίο προκύπτει επίσης ότι η περιπλάνηση στον κόσμο των διαφορετικών μεταξύ τους ορισμών δεν έχει έναυσμα την ακαδημαϊκή περιέργεια αλλά έχει ιδιαίτερα πρακτική σημασία.

Γ.6 Ο Κοινωνικός Αποκλεισμός Ως Παρεμπόδιση Στην Απορρόφηση Δημόσιου Και Κοινωνικού Πλούτου

“Κοινωνικός αποκλεισμός” με τον ορισμό αυτό είναι μια διαφορετική έννοια από εκείνες της φτώχειας και της περιθωριοποίησης. Κοινωνικός αποκλεισμός είναι η παρεμπόδιση απορρόφησης κοινωνικών και δημόσιων αγαθών, όπως είναι π.χ. αυτά της εκπαίδευσης, του συστήματος υγειονομικής περίθαλψης κλπ., η έλλειψη των οποίων οδηγεί συνήθως¹⁴ και στην οικονομική ανέχεια και στην περιθωριοποίηση. Ο όρος “κοινωνικός αποκλεισμός” χαρακτηρίζει, δηλαδή, τόσο μία κατάσταση όσο και μία διαδικασία.

Ας περιγράψω λίγο πιο αναλυτικά τί εννοώ μιλώντας για απορρόφηση δημόσιων και κοινωνικών αγαθών.

Για μια ανθρώπινη διαβίωση οι άνθρωποι έχουν στη διάθεσή τους πέρα από το προσωπικό τους εισόδημα και δημόσιο και κοινωνικό πλούτο, του οποίου κάνουν χρήση σε διαφορετικό βαθμό.

Έτσι, όποια παιδιά έχουν φοιτήσει μόνο στην υποχρεωτική εκπαίδευση έχουν χρησιμοποιήσει από το δημόσιο πλούτο ένα συγκεκριμένο ποσό, που μπορούμε για κάθε χώρα να το υπολογίσουμε επακριβώς.

¹⁴ Η λέξη “συνήθως” είναι επιβεβλημένη, γιατί η κοινωνική εξέλιξη ενός ανθρώπου δεν εξαρτάται μόνο από τους παράγοντες που εξετάζουμε εδώ

Εάν κάποια παιδιά συνεχίσουν και τελειώσουν και τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, αυτά έχουν απορροφήσει από το δημόσιο πλούτο ένα μεγαλύτερο ποσό.

Εάν, τέλος, κάποια από αυτά φοιτήσουν στο πανεπιστήμιο και ολοκληρώσουν πανεπιστημιακές σπουδές, τότε αυτά απορροφούν από το δημόσιο πλούτο ένα πολύ μεγαλύτερο ποσό.

Το ίδιο συμβαίνει και σε μια σειρά από άλλες δραστηριότητες. Έτσι, όποιο άτομο επισκέπτεται ένα θέατρο που επιδοτείται από το κράτος ή επισκέπτεται ένα μουσείο, αυτό απορροφά ένα μέρος του δημόσιου και κοινωνικού πλούτου. Παρομοίως χρησιμοποιεί δημόσιο και κοινωνικό πλούτο όποιο άτομο έχει το δικαίωμα να χρησιμοποιήσει ένα σύστημα υγείας στο οποίο επενδύονται υψηλά ποσά. Η όποιο έχει τη δυνατότητα να χρησιμοποιεί για τις απαραίτητες μετακινήσεις του ένα πρόσφορο οδικό σύστημα ή ένα πρόσφορο επιδοτούμενο σύστημα δημόσιων συγκοινωνιών.

Σημαντικό είναι το εξής: όσο λιγότερο δημόσιο και κοινωνικό πλούτο απορροφά ένας άνθρωπος τόσο μεγαλύτερη η πιθανότητα να διολισθήσει σε συνθήκες φτώχειας. Όμως ο βαθμός απορρόφησης δημόσιου πλούτου δεν είναι τυχαίο γεγονός. Ορισμένες ομάδες ανθρώπων έχουν περισσότερες δυνατότητες να απορροφήσουν δημόσιο πλούτο και άλλες λιγότερο.

Έτσι, ορισμένες ομάδες αποκλείονται δια νόμου: π.χ. η περίπτωση κατά την οποία πρόσβαση σε ορισμένους τομείς του δημόσιου πλούτου έχουν μόνο οι ντόπιοι και όχι οι μετανάστες και οι πρόσφυγες.

Ορισμένες ομάδες αποκλείονται εμμέσως: π.χ. μειονότητες που υποχρεώνονται να φοιτήσουν σε ένα εκπαιδευτικό σύστημα που δεν παίρνει υπόψη τις ιδιαιτερότητές τους ή σε ένα εκπαιδευτικό σύστημα χαμηλότερης ποιότητας. Η πρόσφυγες, όπως είναι οι Πόντιοι, των οποίων τα επαγγελματικά εφόδια ακυρώνονται στην πράξη¹⁵ είτε επειδή για την χρήση τους απαιτείται τυπική

¹⁵ Μια άλλη μορφή ακύρωσης προσόντων είναι εκείνη κατά την οποία οι γνώσεις των ανθρώπων χάνουν την αξία τους εξαιτίας των αλλαγών στο χώρο της οικονομίας. Και σ' αυτή την περίπτωση μπορούμε να μιλούμε για παρεμπόδιση στην απορρόφηση δημόσιου και κοινωνικού πλούτου αφού οι

αναγνώριση είτε διότι στην κοινωνία έχει επικρατήσει γενικώς η άποψη ότι τα εφόδια αυτά δεν είναι συμβατά με το δικό μας οικονομικό και κοινωνικό σύστημα.

Ορισμένες ομάδες περιορίζονται στις δυνατότητές τους να απορροφήσουν δημόσιο πλούτο επειδή η ύπαρξη άλλων παραγόντων λειτουργεί αποτρεπτικά: π.χ. ένα άτομο με ειδικές ανάγκες μπορεί μόνο τότε να συμμετέχει στο δημόσιο πλούτο, όταν υπάρχουν οι απαραίτητες προϋποθέσεις που επιτρέπουν την πρόσβασή του σε αυτόν.

Παραδείγματα αυτού του είδους μπορούμε να δώσουμε πολλά. Αν τα καταγράφαμε όλα, τότε θα είχαμε μπροστά μας το χάρτη του κοινωνικού αποκλεισμού, όχι μόνο ως χάρτη των ομάδων που αποκλείονται, αλλά και ως χάρτη των δημόσιων και κοινωνικών αγαθών από τα οποία αποκλείονται οι αποκλεισμένοι και ως χάρτη των μηχανισμών αποκλεισμού.

Ας σημειώσουμε ότι ούτε η ύπαρξη του κοινωνικού αποκλεισμού έχει συμβεί τυχαία ούτε η αναπαραγωγή του συντελείται τυχαία. Είναι αποτέλεσμα κυρίως ισχυρών δογμάτων και Ιδεολογιών, τα οποία διαιωνίζουν τον αποκλεισμό ομάδων από την ισότιμη απορρόφηση δημόσιου και κοινωνικού πλούτου, και επιπλέον είναι αποτέλεσμα της έλλειψης πολιτικής βούλησης για αναγκαίες μεταρρυθμίσεις.

Η δυσκολία αντιμετώπισης αυτών των αρνητικών παραγόντων έγκειται στο γεγονός ότι συνήθως όλοι όσοι πλήττονται από κοινωνικό αποκλεισμό κατά την απορρόφηση δημόσιου και κοινωνικού πλούτου, αποκλείονται ταυτοχρόνως σε πολύ μεγάλο βαθμό και από το σημαντικότερο αγαθό δημόσιου πλούτου: εκείνο της ισότιμης συμμετοχής στο πολιτικό γίγνεσθαι¹⁶.

Αποτελεί, όμως, ο κοινωνικός αποκλεισμός, που ορίζεται κατ' αυτόν τον τρόπο, ένα νέο φαινόμενο; Η απάντηση δεν μπορεί παρά να είναι καταφατική. Και

γνώσεις που είχαν αποκτηθεί προηγουμένως απαξιώνονται κοινωνικά και τα αντίστοιχα σύγχρονα αγαθά δεν είναι δημόσια και κοινωνικά. Για παράδειγμα την περίπτωση στην οποία οι άνθρωποι δεν έχουν πρόσβαση σε μετεκπαίδευση ή επανακατάρτιση με τη μορφή που αρμόζει στην ηλικία τους και υπό συνθήκες που ταιριάζουν στις οικονομικές και κοινωνικές ανάγκες τους.

¹⁶ Το γεγονός αυτό εξηγεί γιατί πολλοί μελετητές θεωρούν ότι για την καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού προϋπόθεση αποτελεί η κατάκτηση των πολιτικών δικαιωμάτων.

αυτό παρόλο που ο αποκλεισμός από τα αγαθά της εκπαίδευσης, της υγειονομικής περίθαλψης, ακόμη και της πρόσβασης στο οδικό δίκτυο δεν αποτελεί για την κοινωνία νέο φαινόμενο – Υπήρχε και σε παλαιότερες εποχές, ήταν θεσμοθετημένος με μεγαλύτερη αυστηρότητα και αποτελούσε σημαντική αιτία για την εξαθλίωση ολόκληρων κοινωνικών τάξεων. Μάλιστα, σε παλαιότερες εποχές ήταν θεσμοθετημένη η ένταξη ενός ατόμου στη μεγάλη ομάδα των φτωχών και εξαθλιωμένων και ήταν θεσμοθετημένος ο αποκλεισμός του από τη σχετικά μικρή ομάδα των ευημερούντων.

Το χαρακτηριστικό που διαφοροποιεί τη σημερινή από την προηγούμενη κατάσταση βρίσκεται στο γεγονός ότι σήμερα υπάρχει η έννοια του “δημόσιου πλούτου”, ως το σύνολο των αγαθών στα οποία έχουν πρόσβαση όλοι οι άνθρωποι που ζουν σε μια χώρα. Ο δημόσιος χαρακτήρας ορισμένων αγαθών κατοχυρώνεται μάλιστα στους συνταγματικούς χάρτες των περισσότερων χωρών, όπως πολύ χαρακτηριστικά συμβαίνει με το αγαθό της εκπαίδευσης.

Είναι η αντίληψη ότι ορισμένα αγαθά πρέπει να είναι δημόσια, δηλαδή να παρέχονται σε όλους τους ανθρώπους, σε συνδυασμό με τη γνώση ότι ο δημόσιος χαρακτήρας τους αναιρείται από την οικονομική ή άλλου είδους δυσπραξία ορισμένων ανθρώπων, που οδηγεί στην κατοχύρωση του κοινωνικού τους χαρακτήρα. Που σημαίνει ότι η “παραγωγή” τους και η προσφορά τους στους ανθρώπους χρηματοδοτείται από την οργανωμένη κοινωνία (κυρίως με τους φόρους του κράτους) και οργανώνεται από αυτήν.

Από την παραπάνω αντίληψη προκύπτει η έννοια του κοινωνικού αποκλεισμού. Πολύ απλά: κοινωνικός αποκλεισμός εμφανίζεται ως ιδιαίτερο φαινόμενο με την ισχυροποίηση της αντίληψης περί κοινωνικών δικαιωμάτων¹⁷ και υπάρχει μόνο στις κοινωνίες, στις οποίες υπάρχει επίσης η αντίληψη της έννοιας του δημόσιου και κοινωνικού αγαθού.

Συχνά εκφράζεται η αντίρρηση ότι με τον ορισμό αυτό εμφανίζονται κάποια παράδοξα, όπως ότι κοινωνικά αποκλεισμένος πρέπει να χαρακτηριστεί και ο πολύ

¹⁷ Συνεπώς το περιεχόμενο του όρου “κοινωνικός αποκλεισμός” εξαρτάται από την απάντηση που δίνουμε στην ερώτηση “ποια θεωρούμε κοινωνικά δικαιώματα” και το περιεχόμενο του όρου “κοινωνικά αποκλεισμένοι” εξαρτάται από την απάντηση που δίνουμε στην ερώτηση “για ποιούς ανθρώπους θεωρούμε ότι έχουν ισχύ τα κοινωνικά δικαιώματα”.

πλούσιος που δεν χρειάζεται να κάνει - και δεν κάνει - χρήση του δημόσιου και κοινωνικού πλούτου (φοιτώντας σε ιδιωτικά σχολεία, χρησιμοποιώντας ιδιωτικές κλινικές σε περίπτωση ασθένειας κλπ.) ή ότι ο κοινωνικός αποκλεισμός μπορεί να θεωρηθεί ότι εξαλείφεται με κατάργηση του δημόσιου και κοινωνικού χαρακτήρα όλων των αγαθών που σήμερα θεωρούνται δημόσια και κοινωνικά.

Η πρώτη αντίρρηση δεν ευσταθεί διότι απαραίτητο συστατικό στοιχείο του ορισμού αποτελεί η έννοια της άμεσης ή έμμεσης παρεμπόδισης, αλλά κανένας πλούσιος “δεν παρεμποδίζεται” στην απορρόφηση δημόσιου και κοινωνικού πλούτου¹⁸. Επιπλέον τα ιδιωτικά ιδρύματα που προσφέρουν υπηρεσίες έναντι χρηματικού ανταλλάγματος δεν είναι αμιγή κοινωνικού πλούτου αλλά εμπεριέχουν κοινωνικό πλούτο ή/και θεμελιώνονται σε αυτόν.

Η δεύτερη αντίρρηση επίσης δεν ευσταθεί ούτε ως υποθετικό παράδειγμα επειδή παραπέμπει σε κοινωνίες για τις οποίες προφανώς ο κοινωνικός αποκλεισμός δεν μπορεί να υπάρχει ως έννοια, αφού, όπως υπογραμμίστηκε προηγουμένως, είναι ιστορικός ο χαρακτήρας της έννοιας του κοινωνικού αποκλεισμού και η ύπαρξή της εξαρτάται από την ύπαρξη μιας αντίληψης περί κοινωνικών δικαιωμάτων και περί δημόσιου και κοινωνικού πλούτου.

Ουσιαστικά στη σημερινή εποχή δεν είναι δυνατόν να φανταστούμε την περίπτωση οργανωμένης κοινωνίας χωρίς την έννοια του δημόσιου και κοινωνικού πλούτου. Αυτό που πολύ καλά μπορούμε να φανταστούμε, επειδή συχνά το προτείνουν επιστήμονες και το επιχειρούν κυβερνήσεις, είναι οι περιορισμοί στο δημόσιο χαρακτήρα κάποιων αγαθών μέσω των περικοπών στον κοινωνικό χαρακτήρα τους. Αυτό, όμως είναι ακριβώς εκείνο που δημιουργεί την αντίληψη περί κοινωνικού αποκλεισμού ως ένα σημαντικό φαινόμενο της εποχής μας.

¹⁸ Είναι χαρακτηριστικό ότι στις χώρες του λεγόμενου υπαρκτού σοσιαλισμού ιδιαίτερα κατά την πρώτη περίοδο της οικοδόμησής τους η ανατροπή της κοινωνικής ιεραρχίας επιχειρήθηκε, και μάλιστα σε μεγάλο βαθμό με επιτυχία, με εργαλείο την παρεμπόδιση των πλουσίων, μορφωμένων κλπ. από την ισότιμη απορρόφηση δημόσιου και κοινωνικού πλούτου, όπως ήταν η πρόσβαση των παιδιών τους στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, η συμμετοχή τους σε προγράμματα οργανωμένων διακοπών κλπ

Γ.7 Ομογενείς Μετανάστες Και Κοινωνικός Αποκλεισμός

Ο ορισμός που χρησιμοποιείται για την παρουσίαση της σχέσης του φαινομένου της σύγχρονης παλιννόστησης με διαδικασίες αποστέρησης και περιθωριοποίησης είναι αυτός που δόθηκε το 1998 από το Δ. Τσαούση: «Ως έννοια, όπως φαίνεται να χρησιμοποιείται σήμερα στη θεωρία και την πρακτική, ο κοινωνικός αποκλεισμός αναφέρεται σε τρία διαφορετικά επίπεδα. Ένα επίπεδο, το πιο εμφανές, και θα έλεγα κοινωνικά το πιο ανώδυνο, είναι το οικονομικό: η παρεμπόδιση συμμετοχής στον κοινωνικό πλούτο. Ένα άλλο επίπεδο είναι το νομικό: η αποστέρηση της νομικής προστασίας και επομένως η αδυναμία ενεργοποίησης ενός δικαιώματος. Ένα τρίτο επίπεδο είναι το κοινωνικό: Και στα τρία επίπεδα ο όρος εκφράζει δύο διαφορετικά πράγματα: μια κατάσταση και μια διαδικασία» (Δημήτρης Γ. Τσαούσης, «Πολιτισμός, ελεύθερος χρόνος και κοινωνικός αποκλεισμός», ό.π., σελ. 91-92.)

Η επιλογή του συγκεκριμένου ορισμού οφείλεται στο ότι υπερβαίνει με σαφήνεια την οικονομική διάσταση. Ακόμη και ο μη φτωχός μπορεί να είναι κοινωνικά αποκλεισμένος. Οι Ομογενείς μετανάστες των τελευταίων δεκαετιών διατρέχουν υψηλό κίνδυνο να περιέλθουν σε κατάσταση κοινωνικού αποκλεισμού όχι μόνο λόγω φτώχειας, αλλά κυρίως λόγω στέρησης του δικαιώματος για αποδοχή και σεβασμό της ετερότητας (όπως αυτή προέκυψε από την πορεία ζωής τους στη χώρα προέλευσης) και λόγω των συναισθημάτων αποξένωσης και απομόνωσης που δημιουργεί η διαφορά μεταξύ των προσδοκιών που είχαν πριν από τη μετανάστευση και της κοινωνικής πραγματικότητας που βιώνουν στο κράτος που πάντα υπήρξε ο εθνικός τους χώρος αναφοράς.

Με την πρακτική που την τελευταία δεκαετία αναπτύσσει η ελληνική πολιτεία για «λιγότερο κοινωνικό κράτος» όλο και μεγαλύτερα τμήματα του πληθυσμού αποκλείονται από τις υπηρεσίες που προσφέρει το κοινωνικό κράτος και από τα τυπικά και άτυπα δίκτυα προστασίας των αδυνάτων. Στο ελληνικό κράτος λειτουργούν δημόσιοι οργανισμοί και ιδιωτικοί φορείς που παρέχουν υποστήριξη στις ευάλωτες ομάδες των Ελλήνων Πολιτικών Προσφύγων, των Ποντίων από την πρώην Σοβιετική Ένωση και των Βορειοηπειρωτών. Όμως, δεν υπάρχει

συντονισμένη παρέμβαση, η οποία θα μπορούσε να περιορίσει την αποστέρηση των δύο τελευταίων πληθυσμιακών κατηγοριών από αγαθά που συνιστούν τον εθνικό τρόπο ζωής.

Δ. ΟΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΤΗΣ ΑΝΕΡΓΙΑΣ – ΑΝΤΙΔΡΑΣΕΙΣ ΚΑΙ ΤΟ ΚΡΑΤΟΣ ΠΡΟΝΟΙΑΣ

Δ.1 Οι Συνέπειες Της Ανεργίας

Η ανεργία έχει τρεις βασικές οικονομικές συνέπειες.

- 1ο. Αποτελεί απώλεια παραγωγικών δυνάμεων , δηλαδή της εργασίας των ανέργων, η οποία θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί στην παραγωγική διαδικασία
- 2ο. Σημαίνει απώλεια εισοδήματος για τον άνεργο και την οικογένειά του.
- 3ο. Επιβαρύνει τον κρατικό προϋπολογισμό , λόγω της παροχής των επιδομάτων ανεργίας προς τους άνεργους.

Φυσικά οι συνέπειες της ανεργίας είναι ευρύτερες , γιατί η κατάσταση της ανεργίας μπορεί να είναι εξαιρετικά επώδυνη για τον άνεργο και την οικογένειά του αφού, εκτός από την έλλειψη εισοδήματος, μειώνει την κοινωνική θέση, δημιουργεί προβλήματα αυτοσεβασμού, οικογενειακών τριβών κ.α. Με άλλα λόγια , πέρα από τις οικονομικές συνέπειες , η ανεργία δημιουργεί σοβαρά κοινωνικά προβλήματα.

Δ.2 Ψυχολογικές Επιπτώσεις Της Ανεργίας

Ιστορικά υπάρχουν τρεις κύριες περίοδοι έρευνας της ανεργίας στον 20^ο αιώνα:

- Η Βικτωριανή περίοδος
- Η περίοδος του 1930
- Η δεκαετία του 1980-1990

Ενώ μερικές από τις προηγούμενες μελέτες εστίασαν στην φύση της ανεργίας – που πρότειναν ότι σε πολλές περιπτώσεις οι άνεργοι είναι αρχιτέκτονες και δημιουργοί της τύχης τους – οι πιο σύγχρονες έρευνες έχουν εστιάσει σε μια σειρά αρνητικών ψυχοκοινωνικών επιπτώσεων της ανεργίας.

Ένα θέμα είναι αν η ανεργία είναι η αιτία ή το αποτέλεσμα των ψυχολογικών διαταραχών (Fuytham, 1990, 1992, στο Petersen, A., and Mortimer J, 1994). Η σχέση μεταξύ δυο οποιονδήποτε μεταβλητών μπορεί να πάρει πολλές μορφές. Πρώτα απ' όλα είναι πιθανό ότι οι ψυχο-κοινωνικοί παράγοντες (προσωπικότητα, προσόντα) καθορίζουν κατά μια έννοια διάφορα στοιχεία της ανεργίας. Το σημαντικό σημείο αυτής της θέσης είναι ότι ψυχο-κοινωνικοί παράγοντες συχνά καθορίζουν την ανεργία, παράλληλα με άλλες συσχετιζόμενες μεταβλητές. Μια δεύτερη θέση είναι ότι οι ψυχο-κοινωνικοί παράγοντες είναι το αποτέλεσμα της ανεργίας. Αυτό το μοντέλο σταθεροποιείται με ψυχολογικές θεωρίες της μάθησης και της άποψης ότι η κοινωνία τροποποιεί την σκέψη και την συμπεριφορά. Το πώς ακριβώς αυτό ισχύει δεν είναι ξεκάθαρο αλλά στο κέντρο αυτής της θέσης είναι η ιδέα ότι τα ψυχολογικά στυλ είναι πρωταρχικά μια λειτουργία της εμπειρία της ανεργίας.

Ξεκινώντας με ένα μεγάλο, ετερογενές, και αντιπροσωπευτικό δείγμα απόφοιτων, κάποιος θα μπορούσε να καταγράψει τα πιστεύω τους, τις ικανότητές τους, τις φιλοδοξίες τους, τις προσδοκίες τους, και την έρευνα που ενεργούν στην αναζήτηση εργασίας, παράλληλα με άλλους κοινωνικούς παράγοντες όπως η κοινωνική θέση των γονιών τους. Μετά από μια περίοδο ενός έτους θα μπορούσε να προσπαθήσει να ελέγξει ποιος έχει και ποιος δεν έχει βρει εργασία, και έπειτα να προσπαθήσει να καθορίσει στατιστικές διαφορές μεταξύ αυτών που έχουν επιτύχει και αυτών που απέτυχαν. Είναι επίσης σημαντικό να κατανοήσουμε τους τύπους εργασιακής απασχόλησης που οι νέοι έχουν επιλέξει.

Το θέμα της αιτίας ή του αποτελέσματος είναι τόσο θεωρητικό όσο και πολιτικό. Μερικοί πολιτικοί πιστεύουν ότι η ανεργία είναι εθελοντική σε μεγάλο μέρος της και ότι είναι το αποτέλεσμα φτωχής παρακίνησης νέων που έχουν αποπροσανατολιστεί. Άλλοι πιστεύουν ότι η έλλειψη της παρακίνησης κάποιων νέων είναι το αποτέλεσμα υψηλής ανεργίας και όχι η αιτία.

Όλες αυτές οι έρευνες και απόψεις καταλήγουν σε τρεις πιθανές εκδοχές:

- Αυτούς που αναζητούν αλλά δεν μπορούν να βρουν εργασία και αντιμετωπίζουν μια μείωση της κοινωνικής τους θέσης και της ψυχολογικής

τους προσαρμογής. Εκείνοι που αποκτούν δουλειά δεν αντιμετωπίζουν κάτι αντίστοιχο.

- Αυτούς που έχουν βρει δουλειά αντιμετωπίζουν μια καλύτερευση της κοινωνικής τους θέσης. Εκείνοι που δεν αποκτήσουν δουλειά δεν αντιμετωπίζουν κάτι αντίστοιχο.
- Όσοι βρίσκουν δουλειά αλλά και όσοι παραμένουν άνεργοι χειροτερεύουν στην κοινωνική τους θέση και την ψυχολογική τους ισορροπία.

Δ.3 Η Ανεργία Και Το Κράτος Πρόνοιας

Κατά μια άποψη η ανεργία υπονομεύει ή απειλεί το κράτος πρόνοιας. Το σύγχρονο μοντέλο ενός κράτους πρόνοιας είναι σύμφωνα με τον Offe (1984, στο Petersen, A., and Mortimer J, 1994) βασισμένο στην ομογένεια και την συνύπαρξη των εργαζόμενων και ανέργων. Αυτό εξαρτάται από την ατομική θέληση του καθενός που εργάζεται να το κάνει. Η άρνηση για εργασία, λοιπόν, καταστρέφει την ιδεολογική βάση ενός κοινωνικού κράτους πρόνοιας.

Κατά μια άλλη άποψη η ανεργία δεν συσχετίζεται με τα παραπάνω. Ένα μεγάλο ποσοστό ανθρώπων θέλουν να εργαστούν και απεχθάνονται την ιδέα ότι η επιβίωσή τους στηρίζεται στην κρατική πρόνοια. Θέλουν να είναι ανεξάρτητοι χωρίς όμως την χρήση άνομων μεθόδων.

Πολλοί ερευνητές (Collins, 1979, Giddens, 1984, στο Petersen, A., and Mortimer J, 1994) διαφωνούν ότι η κύρια αιτία παρουσίας μιας υποκατηγορίας υπονομεύει την σταθερότητα ενός κράτους πρόνοιας μακροχρόνια. Μέχρι πρόσφατα, η συνεχής οικονομική ανάπτυξη έχει καταστήσει δυνατό να αναπροσανατολιστούν ομάδες που σταδιακά περιθωριοποιήθηκαν λόγω κοινωνικό-πολιτιστικής ή κοινωνικό-οικονομικής ανάπτυξης που συνοδεύουν την ανάπτυξη του κράτους πρόνοιας. Όμως αυτή η στρατηγική δεν είναι πλέον εφαρμόσιμη.

Φτάνοντας στο τέλος του 1970, πολλές Δυτικό-Ευρωπαϊκές χώρες αισθάνθηκαν ότι η κεντρική διοίκηση πρέπει να αναπτύξει μια νέα πολιτική προκειμένου να αποτρέψει την δημιουργία μιας τέτοιας υποκατηγορίας. Με βάση αυτήν την νέα πολιτική, πρώτα από όλα έπρεπε να αποσαφηνιστεί η ανεργία των νέων σαν ένα εκπαιδευτικό πρόβλημα, και γι' αυτό το λόγο θα έπρεπε να αυξηθεί το

επίπεδο εκπαίδευσης των ανέργων. Ο στόχος έπειτα μεταφέρθηκε από τους άνεργους στους εργοδότες που εξαιρούν ορισμένους τύπους ανέργων, στους εμπορικούς συλλόγους που δεν αντιδρούν επαρκώς σε αυτές τις «στρατηγικές αποκλήρωσης», και στις κυβερνήσεις που αποτυγχάνουν να τοποθετήσουν άτυχους νέους σε μια ανταγωνιστική θέση στην αγορά εργασίας (Kloosterman και Elfring, 1991, στο Petersen, A., and Mortimer J, 1994).

Αν και αρκετή ανάπτυξη έχει επιτευχθεί σε σχέση με την επανατοποθέτηση εκπαιδευτικών ευθυνών, οι εργοδότες και οι εμπορικοί σύλλογοι θεωρούν δύσκολή την ανάληψη ευθυνών που ξεπερνούν τους παραδοσιακούς τους ρόλους. Αυτή η δυσκολία καθιστά απίθανη την ακριβή πρόβλεψη του μέλλοντος του κράτους πρόνοιας και της εξέλιξης της ανεργίας. Το μέλλον εξαρτάται από το αν η κεντρική διοίκηση κάθε χώρας και οι κοινωνικοί συνεργάτες της θα μπορούν να αναπτύξουν νέους τρόπους επανένταξης των περιθωριοποιημένων κατηγοριών στο κοινωνικό και οικονομικό σύστημα.

Δ.4 Συνέπειες Της Ανεργίας

Δ.4.1 Οι Συνέπειες Της Ανεργίας

Η ανεργία έχει τρεις βασικές οικονομικές συνέπειες.

- 1ο. Αποτελεί απώλεια παραγωγικών δυνάμεων , δηλαδή της εργασίας των ανέργων, η οποία θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί στην παραγωγική διαδικασία
- 2ο. Σημαίνει απώλεια εισοδήματος για τον άνεργο και την οικογένειά του.
- 3ο. Επιβαρύνει τον κρατικό προϋπολογισμό , λόγω της παροχής των επιδομάτων ανεργίας προς τους άνεργους.

Φυσικά οι συνέπειες της ανεργίας είναι ευρύτερες , γιατί η κατάσταση της ανεργίας μπορεί να είναι εξαιρετικά επώδυνη για τον άνεργο και την οικογένειά του αφού, εκτός από την έλλειψη εισοδήματος, μειώνει την κοινωνική θέση, δημιουργεί

προβλήματα αυτοσεβασμού, οικογενειακών τριβών κ.α. Με άλλα λόγια , πέρα από τις οικονομικές συνέπειες , η ανεργία δημιουργεί σοβαρά κοινωνικά προβλήματα.

Δ.4.2 Ψυχολογικές Επιπτώσεις Της Ανεργίας

Ιστορικά υπάρχουν τρεις κύριες περίοδοι έρευνας της ανεργίας στον 20^ο αιώνα:

- Η Βικτωριανή περίοδος
- Η περίοδος του 1930
- Η δεκαετία του 1980-1990

Ενώ μερικές από τις προηγούμενες μελέτες εστίασαν στην φύση της ανεργίας – που πρότειναν ότι σε πολλές περιπτώσεις οι άνεργοι είναι αρχιτέκτονες και δημιουργοί της τύχης τους – οι πιο σύγχρονες έρευνες έχουν εστιάσει σε μια σειρά αρνητικών ψυχοκοινωνικών επιπτώσεων της ανεργίας.

Ένα θέμα είναι αν η ανεργία είναι η αιτία ή το αποτέλεσμα των ψυχολογικών διαταραχών (Fyrnham, 1990, 1992, στο Petersen, A., and Mortimer J, 1994). Η σχέση μεταξύ δυο οποιονδήποτε μεταβλητών μπορεί να πάρει πολλές μορφές. Πρώτα απ' όλα είναι πιθανό ότι οι ψυχο-κοινωνικοί παράγοντες (προσωπικότητα, προσόντα) καθορίζουν κατά μια έννοια διάφορα στοιχεία της ανεργίας. Το σημαντικό σημείο αυτής της θέσης είναι ότι ψυχο-κοινωνικοί παράγοντες συχνά καθορίζουν την ανεργία, παράλληλα με άλλες συσχετιζόμενες μεταβλητές. Μια δεύτερη θέση είναι ότι οι ψυχο-κοινωνικοί παράγοντες είναι το αποτέλεσμα της ανεργίας. Αυτό το μοντέλο σταθεροποιείται με ψυχολογικές θεωρίες της μάθησης και της άποψης ότι η κοινωνία τροποποιεί την σκέψη και την συμπεριφορά. Το πώς ακριβώς αυτό ισχύει δεν είναι ξεκάθαρο αλλά στο κέντρο αυτής της θέσης είναι η ιδέα ότι τα ψυχολογικά στυλ είναι πρωταρχικά μια λειτουργία της εμπειρία της ανεργίας.

Ξεκινώντας με ένα μεγάλο, ετερογενές, και αντιπροσωπευτικό δείγμα απόφοιτων, κάποιος θα μπορούσε να καταγράψει τα πιστεύω τους, τις ικανότητές τους, τις φιλοδοξίες τους, τις προσδοκίες τους, και την έρευνα που ενεργούν στην αναζήτηση εργασίας, παράλληλα με άλλους κοινωνικούς παράγοντες όπως η κοινωνική θέση των

γονιών τους. Μετά από μια περίοδο ενός έτους θα μπορούσε να προσπαθήσει να ελέγξει ποιος έχει και ποιος δεν έχει βρει εργασία, και έπειτα να προσπαθήσει να καθορίσει στατιστικές διαφορές μεταξύ αυτών που έχουν επιτύχει και αυτών που απέτυχαν. Είναι επίσης σημαντικό να κατανοήσουμε τους τύπους εργασιακής απασχόλησης που οι νέοι έχουν επιλέξει.

Το θέμα της αιτίας ή του αποτελέσματος είναι τόσο θεωρητικό όσο και πολιτικό. Μερικοί πολιτικοί πιστεύουν ότι η ανεργία είναι εθελοντική σε μεγάλο μέρος της και ότι είναι το αποτέλεσμα φτώχειας παρακίνησης νέων που έχουν αποπροσανατολιστεί. Άλλοι πιστεύουν ότι η έλλειψη της παρακίνησης κάποιων νέων είναι το αποτέλεσμα υψηλής ανεργίας και όχι η αιτία.

Όλες αυτές οι έρευνες και απόψεις καταλήγουν σε τρεις πιθανές εκδοχές:

- Αυτούς που αναζητούν αλλά δεν μπορούν να βρουν εργασία και αντιμετωπίζουν μια μείωση της κοινωνικής τους θέσης και της ψυχολογικής τους προσαρμογής. Εκείνοι που αποκτούν δουλειά δεν αντιμετωπίζουν κάτι αντίστοιχο.
- Αυτούς που έχουν βρει δουλειά αντιμετωπίζουν μια καλύτερευση της κοινωνικής τους θέσης. Εκείνοι που δεν αποκτήσουν δουλειά δεν αντιμετωπίζουν κάτι αντίστοιχο.
- Όσοι βρίσκουν δουλειά αλλά και όσοι παραμένουν άνεργοι χειροτερεύουν στην κοινωνική τους θέση και την ψυχολογική τους ισορροπία.

Δ.5 Καταπολέμηση Της Ανεργίας

Η καταπολέμηση ή η μείωση της ανεργίας είναι εξαιρετικά δύσκολη. Αυτό φαίνεται και από εμπειρική παρατήρηση. Σε πολλές ευρωπαϊκές χώρες τα τελευταία 10 χρόνια το ποσοστό ανεργίας υπερβαίνει το 10%, ενώ στην Ελλάδα τα τελευταία 5 χρόνια είναι γύρω στο 10%.

Δ.5.1 Γενικές κατηγορίες μέτρων

Τα μέτρα που παίρνουν οι διάφορες κυβερνήσεις για την καταπολέμηση της ανεργίας είναι δύο γενικών κατηγοριών, δηλαδή μέτρα αύξησης της συνολικής ζήτησης και μέτρα επαγγελματικής κατάρτισης και επανεκπαίδευσης του εργατικού δυναμικού.

Τα μέτρα αύξησης της συνολικής ζήτησης είναι δημοσιονομικά και νομισματικά. Τα δημοσιονομικά μέτρα περιλαμβάνουν κυρίως αύξηση των κρατικών δαπανών για δημόσια έργα και προώθηση μεγάλων επενδυτικών έργων. Σκοπός αυτών των έργων είναι η άμεση αύξηση της απασχόλησης και των εισοδημάτων. Τα νομισματικά μέτρα αποβλέπουν στη μείωση του επιτοκίου, με σκοπό την ενίσχυση των ιδιωτικών επενδύσεων, της παραγωγής και, συνεπώς της απασχόλησης. Τα δημοσιονομικά και τα νομισματικά μέτρα αποβλέπουν στην αύξησης της συνολικής ζήτησης και, συνεπώς, στη μείωση της ανεργίας που οφείλεται στην ανεπάρκεια της ζήτησης, δηλαδή της κεϋνσιανής ανεργίας.

Τα μέτρα επαγγελματικής κατάρτισης και επανεκπαίδευσης έχουν σκοπό να διευκολύνουν τους ανέργους στην απόκτηση επαγγελματικών γνώσεων και ειδικεύσεων, οι οποίες είναι απαραίτητες ή χρήσιμες, προκειμένου να απασχοληθούν στις υπάρχουσες κενές θέσεις εργασίας. Είναι φανερό ότι τα μέτρα έχουν στόχο τη μείωση της διαρθρωτικής ανεργίας

Δ.5.2 Συνέπειες Χρόνιας Ανεργίας

Εξετάζουμε τρεις υποθετικές συνέπειες χρόνιας ανεργίας: μια αυξανόμενη έξαρση της εγκληματικότητας, την δημιουργία μιας υποβαθμισμένης κοινωνικής τάξης, και μια αρνητική αντίληψη σχετικά με την εργασία. Τα τελευταία χρόνια η αγορά εργασίας έχει βελτιωθεί πολύ ιδιαίτερα για τους νέους ανθρώπους. Για παράδειγμα στην Ολλανδία το 1990 η ανάγκη για νέους χωρίς ιδιαίτερες γνώσεις και πτυχία έφτασε σε σημείο να υπερκεράσει την ανάγκη για δουλειά (Πίνακας 4). Σαν αποτέλεσμα η ανεργία στους νέους μειώθηκε δραματικά κάτω από το καταγεγραμμένο όριο του 1980.(Arbeidsvoorziening, 1999, στο Petersen, A., and Mortimer J, 1994)

Πίνακας 4 - ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΗΛΙΚΙΑΚΩΝ ΤΑΞΕΩΝ						
	ΠΛΗΡΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ	ΜΕΡΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ	ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΟΙ	ΑΝΕΡΓΟΙ	ΥΠΟΛΟΙΠΟΙ	ΣΥΝΟΛΟ
16-21 χρόνων	61,3	9,6	19,0	7,3	2,8	100
21-26 χρόνων	13,0	6,5	59,9	8,1	12,5	100
ΠΗΓΗ: ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ (1991a), σελ 11						

Η συνολική ποσοστιαία ανεργία στην Ολλανδία είναι 7,5%. Συγκρινόμενη με άλλες Ευρωπαϊκές χώρες αυτό το νούμερο είναι αρκετά ψηλό. Το ένα πέμπτο των ανέργων είναι κάτω από την ηλικία των 25 αλλά πρέπει να το δούμε κάτω από την κατάλληλη προοπτική.

Πρώτα από όλα αναφέρεται σε άνεργους νέους που είναι δηλωμένοι ως άνεργοι. Πολλοί δεκαεξάχρονοι και δεκαεπτάχρονοι δεν μπορούν να δηλωθούν ως άνεργοι διότι δεν έχουν την δυνατότητα και δεν καλύπτουν τις απαραίτητες προϋποθέσεις. Πολλές νέες γυναίκες (ιδιαίτερα από εθνικές μειονότητες) δεν δηλώνονται ως άνεργες διότι εργάζονται μέσα στην οικογένεια. Σύμφωνα με πρόσφατες έρευνες του Υπουργείου Απασχόλησης 12% της ηλικιακής τάξης από 15 έως 25 ψάχνουν για μια δουλειά αλλά δεν μπορούν να βρουν μια (Υπουργείο Εργασίας, 1991). Δεύτερον, περίπου το 40% των ανέργων νέων παραμένουν άνεργοι για πάνω από ένα χρόνο. Παρά την καλύτερευση της οικονομίας, το ποσοστό των μακροχρόνια ανέργων έχει αλλάξει ελάχιστα τα τελευταία 5 χρόνια (Boot, 1990, στο Petersen, A., and Mortimer J, 1994). Η μακροχρόνια ανεργία συχνά σημαίνει κοινωνικός αποκλεισμός και γι' αυτό οι άνεργοι νέοι της δεκαετίας του 1980-1990 αναφέρονται και ως «χαμένη γενιά» (Grotenhuis H., 1991 στο Petersen, A., and Mortimer J, 1994). Τρίτον, οι προοπτικές για τους εργαζόμενους δεν καλύτερευσαν για τους νέους που δεν ολοκλήρωσαν την βασική και υποχρεωτική εκπαίδευση. Οι πιθανότητες τους να παραμείνουν άνεργοι για περισσότερο από 1 χρόνο έχει αυξηθεί περισσότερο από 20% (Υπουργείο Εργασίας, 1991β, στο Petersen, A., and Mortimer J, 1994). Τέταρτον η ανεργία σε νέες ηλικιακά ομάδες συγκεντρώνεται όλο και περισσότερο σε εθνικές μειονότητες. Ενώ το ποσοστό των εγχώριων νέων μειώθηκε κατά 50% μεταξύ του 1983 και 1989, αυξήθηκε την ίδια περίοδο για τους Τούρκους (+13%), Μαροκινούς (+59%), και άλλους νέους από διάφορες εθνικές μειονότητες

(Bocks and Hovels, 1991, σελ. 39, στο Petersen, A., and Mortimer J, 1994). Το 1991 το ποσοστό της ανεργίας μεταξύ νέων αλλοδαπών ήταν 3,5 φορές ψηλότερο συγκρινόμενο με τους εγχώριους νέους της ίδιας ηλικίας (Υπουργείο Εσωτερικών, 1991, Veenman, 1991, στο Petersen, A., and Mortimer J, 1994).

Τέλος περίπου το 1% των νέων προσμετρούνται από το σύστημα της εργασιακής ανικανότητας – όχι λόγω σημαντικών φυσικών ή ψυχολογικών δυσκολιών, αλλά λόγω κοινωνικών ή φυσιολογικών προβλημάτων (Gemeenschappelijke Medische Dienst, 1989, στο Petersen, A., and Mortimer J, 1994). Αυτοί δεν συμπεριλαμβάνονται μέσα στους επίσημα καταμετρημένους άνεργους.

Δ.6 Κοινωνικές Συνέπειες

Δ.6.1 Αντιδράσεις Στην Ανεργία

Στις περισσότερες από τις μελέτες που διενεργήθηκαν το 1930, η ανεργία εκλαμβάνεται σαν ένα φαινόμενο που επηρεάζει όχι μόνο το άνεργο άτομο, αλλά επίσης την οικογένεια του, ακόμη και την κοινωνία. Το άνεργο άτομο (όπως επίσης και το κοινωνικό του περιβάλλον) φαίνεται να περνά μέσα από στάδια οπτισμού και πεσιμισμού, φτάνοντας σε επίπεδο φαταλισμού (Eisenberg and Lazarsfeld, 1938, στο Petersen, A., and Mortimer J, 1994).

Ο Bakke (1934, στο Petersen, A., and Mortimer J, 1994) εκλαμβάνει την ανεργία σαν ένα φαινόμενο που επηρεάζει την ζωή σε 5 φάσεις μέσα από τις οποίες το άτομο αποσταθεροποιείται, αποδιοργανώνεται και αποδέχεται την νέα κατάσταση.

Η ανεργία είναι μια κατάσταση στην οποία κανείς δεν θέλει να περιέλθει. Το να έχεις μια εργασία από την οποία πληρώνεσαι αποτελεί μια κυρίαρχη αξία για όλους και σε όλες τις κοινωνίες. Άλλα η απογοήτευση, η απάθεια και η κρίση εμφανίζονται πολύ λιγότερο στις ζωές των ανέργων. Αντιθέτως όλοι οι ερευνητές σχεδόν, αναφέρουν μια θετική στάση και αντιμετώπιση των ανέργων από τους ήδη εργαζόμενους.

Σε μια δευτερεύουσα ανάλυση δεδομένων από μια έρευνα που διεξήχθη το 1982, ο Backer (1989, στο Petersen, A., and Mortimer J, 1994) συμπέρανε ότι οι άνεργοι αντιδρούν λόγω της κατάστασής τους με τέσσερις διαφορετικούς τρόπους. Πρώτα από όλα υπάρχει μια αντίδραση που ονομάζεται «γενικός αποπροσανατολισμός» (60% των συμμετεχόντων) που κυριαρχεί μεταξύ ατόμων με παραδοσιακό στυλ εργασιακής συμπεριφοράς. Εμπεριέχει συναισθήματα απώλειας στόχων, αίσθημα ανικανότητας και κοινωνικού αποκλεισμού. Οι γενικά αποπροσανατολισμένοι άνεργοι θέλουν να εργαστούν αλλά δεν τους δίνεται η ευκαιρία να το κάνουν. Αυτό τους κάνει να βαρεθούν και αισθάνονται άλλες μορφές κοινωνικο-ψυχολογικής πίεσης. Η δεύτερη αντίδραση (15% των συμμετεχόντων) που εμφανίζεται κυρίως μεταξύ των ανέργων χωρίς συντρόφους και χωρίς πολλούς φίλους παίρνει τη μορφή διαταραχών υγείας. Η ανεργία δημιουργεί και εντείνει ένα αίσθημα κοινωνικού αποκλεισμού. Η τρίτη κατηγορία αντίδρασης ονομάζεται «εναλλακτική» (10% των συμμετεχόντων). Σε αυτή την περίπτωση ο άνεργος πιστεύει ότι τα θετικά στοιχεία της ανεργίας είναι η ελευθερία, μεγαλύτερη ικανότητα και δυνατότητα για χόμπι, και δυνατότητα απόκτησης κάποιου εισοδήματος χωρίς να πρέπει να εργαστούν γι' αυτό. Η τέταρτη κατηγορία χαρακτηρίζεται ως «παραδοσιακή εργαζόμενη κατηγορία» σύμφωνα με την οποία η εργασία δεν απορρίπτεται αλλά δεν θεωρείται και ως κάτι που πρέπει να επιτευχθεί οπωσδήποτε.

Ένας «εναλλακτικός» τρόπος να ανταπεξέλθουν στην ανεργία συναντάται μεταξύ των νέων ανέργων. Είναι η φιλοσοφία ότι η εργασία δεν αποτελεί καθήκον, βλέπουν τα θετικά σημεία της ανεργίας και δεν δείχνουν ιδιαίτερη επιθυμία να συμμετάσχουν σε προγράμματα εκπαίδευσης και επιμόρφωσης. Αποτέλεσμα αυτής της φιλοσοφίας είναι ότι αυτοί οι άνεργοι απομακρύνονται από τις υπόλοιπες κοινωνικές ομάδες εργαζομένων.

Οι άνεργοι νέοι (ιδίως από την εργαζόμενη τάξη) μπορούν να περιγραφούν ως αποθαρρυσμένοι εργαζόμενοι. Θέλουν να έχουν μια δουλειά αλλά αλλάζουν τις αξίες τους μακροχρόνια αφού πιστεύουν ότι η αναζήτηση εργασίας θα είναι άσκοπη. Σαν αποτέλεσμα, οι πιθανότητές τους στην αγορά εργασίας συνεχώς μειώνονται. Κάθε άνεργος τροποποιεί την σχέση του με το περιβάλλον στην βάση των προσπαθειών που καταβάλλει για να ανταπεξέλθει στην ανεργία και να παραμείνει ενεργό μέλος της σύγχρονης κοινωνίας.

Συνοψίζοντας τα παραπάνω θα μπορούσαμε να πούμε ότι οι αξίες που ένα άτομο έχει αποκτήσει στην αρχική κοινωνικοποίησή του μοιάζουν να είναι σταθερές και δεν αλλάζουν εύκολα ακόμη και κάτω σημαντικές περιστάσεις. Τα πιστεύω για την αμειβόμενη εργασία δεν εμφανίζονται ξαφνικά κατά την ολοκλήρωση των σπουδών αλλά ενεργοποιούνται και εφαρμόζονται στην καθημερινή ζωή της οικογένειας. Όμως για τους άνεργους νέους με εκ των προτέρων άσχημες προοπτικές, η απογοήτευση μπορεί να δημιουργήσει κάποιες εναλλακτικές αξίες σχετικά με την εργασία. Η απομάκρυνση από την αγορά εργασίας μπορεί τελικά να οδηγήσει σε μια νέα στάση ζωής στην οποία το άτομο προσπαθώντας να προσαρμοστεί στις νέες καταστάσεις απομονώνεται κοινωνικά.

4.6.2 Η Εγκληματικότητα Σαν Αποτέλεσμα Της Ανεργίας

Πολλοί ερευνητές (Kongidou, Dimitra & Georgios Tsiakalos, 1992, Τσιάκαλος Γ., 1998) θεωρούν ότι ένας από τους τρόπους που η ανεργία μπορεί να περιθωριοποιήσει ομάδες ατόμων και να τους αποκλείσει από τον κοινωνικό τους περίγυρο, είναι να τους εξωθήσει στην εγκληματικότητα και την παραβατικότητα.

Στην βάση όμως αυτών των θεωρητικών συζητήσεων, αυτή η συσχέτιση δεν είναι πρακτικά εφικτή. Για τους περισσότερους νέους οι σχέσεις τους με την κοινωνία θα πρέπει να είναι αρκετά ισχυρές για να τους κάνει να αποδεχθούν την προσωρινή τους κατάσταση. Οι περισσότεροι από αυτούς θα παραμείνουν θετικά συνδεδεμένοι με γονείς και φίλους και με αρκετές προοπτικές να κρατήσουν και να συνεχίσουν μια έννομη συμπεριφορά. Δυστυχώς ένα μικρό ποσοστό αυτών των ανέργων μπορεί να απολέσει αυτούς τους λόγους και να οδηγηθεί στην εγκληματικότητα. Συνεπώς η παραβατικότητά τους θα τους οδηγήσει στην απόκτηση υλικών αγαθών.

Δ.7 Τελικά Που Οδηγεί Η Ανεργία Τους Κοινωνικά Αποκλεισμένους;

Η ανεργία δεν είναι ένα μεμονωμένο «κοινωνικό γεγονός» αλλά μέρος ενός κοινωνικού συνδρόμου, συσχετιζόμενο με άλλα μη αποδεκτά κοινωνικά γεγονότα και εμπειρίες. Στις προηγούμενες ενότητες θεωρήσαμε τη σχέση μεταξύ ανεργίας και κοινωνικών προβλημάτων, όπως την φθίνουσα ηθική γύρω από την εργασία και το έγκλημα. Σε αυτό το μέρος θα προχωρήσουμε ένα ακόμη βήμα και θα εξετάσουμε αν η ανεργία οδηγεί σε μια συγκεκριμένη υποκατηγορία ανέργων, φτωχά μορφωμένων και κοινωνικά περιθωριοποιημένων ατόμων. Ο όρος υποκατηγορία δηλώνει μια κατάσταση στην οποία η ανεργία αυτό-ενεργοποιείται, η σύνδεση με την κοινωνία με τρόπους εκπαίδευσης γίνεται η εξαίρεση, και η αποσύνδεση ο κανόνας.

Το να ανήκεις σε μια υποκατηγορία σημαίνει να είσαι κοινωνικά αποκλεισμένος από το κοινωνικό περιβάλλον, αντιμετωπίζοντας ισχυρά κοινωνικά προβλήματα, και να έχεις πολύ περιορισμένες δυνατότητες στο άμεσο περιβάλλον. Σύμφωνα με το Wilson (1991, στο Petersen, A., and Mortimer J, 1994) 'αυτό που διακρίνει τα άτομα μιας υποκατηγορίας από μέλη άλλων μειονεκτούντων οικονομικά ομάδων είναι ότι η οριακή ασθενή θέση ή η σύνδεση με το εργατικό δυναμικό ενισχύεται μοναδικά από τους οικείους τους ή τον κοινωνικό τους περίγυρο'. Μια υποκατηγορία λοιπόν όχι μόνο αποξενώνεται από το εργατικό δυναμικό και άλλες οργανώσεις αλλά επίσης απομονώνεται από άτομα που ήδη εργάζονται. Εκτός από αυτές τις αιτίες, μια υποκατηγορία μπορεί επίσης να εντοπιστεί από τις πολιτισμικές τις συνήθειες. Ο Wilson αναφέρεται σε χαμηλή αποδοτικότητα σαν κεντρικό στοιχείο. Ο φαταλισμός, τα μειωμένα σχέδια για το μέλλον και η αμφιβολία για τις δυνατότητές τους μπορούν επίσης να χαρακτηρίσουν την υποκατηγορία.

Ο Payne (1987, στο Petersen, A., and Mortimer J, 1994) αναφέρει ότι ένα παιδί με άνεργους γονείς ή όταν βρίσκεται σε περιβάλλον με άνεργους έχει μια σημαντικά υψηλότερη πιθανότητα να καταλήξει άνεργος συγκρινόμενο με ένα παιδί με εργαζόμενους γονείς ή ένα παιδί που βρίσκεται σε περιβάλλον με εργαζόμενους. Η ανεργία εμφανίζεται στις οικογένειες σαν ένα αποτέλεσμα ανεπαρκούς στρατηγικής να ανταπεξέλθουν στις απαιτήσεις της σύγχρονης κοινωνίας (Grotenhuis, 1991, στο Petersen, A., and Mortimer J, 1994). Επιπλέον στους νέους που έχουν παραμείνει

άνεργοι τουλάχιστον μια φορά διατρέχουν μεγάλο ρίσκο να ξαναμείνουν άνεργοι στο κοντινό μέλλον (Meesters, 1992, Meesters and Van de Pol, 1989, στο Petersen, A., and Mortimer J, 1994).

Σε πολλές χώρες του κόσμου μια αναπτυσσόμενη και επίμονη τάξη ανέργων και εξαρτώμενων αντρών και γυναικών έχει εμφανιστεί. Μια αυξανόμενη πρόωμη εγκατάλειψη του σχολικού περιβάλλοντος οδηγεί σε μια σκληρή μακροχρόνια ανεργία στους νέους. Αυτοί οι νέοι δεν μπορούν να βοηθηθούν από προγράμματα εύρεσης εργασίας. Στο παρελθόν, αυτοί οι άνεργοι ίσως να μπορούσαν να συνδέονται με το κοινωνικό τους περιβάλλον με δουλειές χωρίς ιδιαίτερες ικανότητες ή περιθωριακές εργασίες. Τώρα όμως χρειάζονται όλο και λιγότερο.

Η μαζική ανεργία των νέων κατά την δεκαετία 1980-1990 φαίνεται να έχει ως αποτέλεσμα την δημιουργία μιας χαμένης γενιάς. Μερικοί από τους σημερινούς νέους άνεργους μπορεί να μείνουν άνεργοι για πάντα ή στην καλύτερη των περιπτώσεων να εργαστούν περιστασιακά μη αποδίδοντας και προσφέροντας τα αναμενόμενα στην κοινωνία. Και μπορούμε μόνο να φανταστούμε ποιες θα είναι οι συνέπειες για τα παιδιά αυτών των ανέργων.

Οι μακροχρόνια άνεργοι μπορεί να θεωρηθούν μια υποκατηγορία της κοινωνίας με το που η απόρριψη, η παραίτηση και ο κοινωνικός αποκλεισμός από το κύριο μέρος της κοινωνίας κυριαρχήσουν. Νέοι με σημαντικά χαμηλό επίπεδο εκπαίδευσης, με σημαντικές δυσκολίες προερχόμενες από ένα χαμηλό επίπεδο αποτελεσματικότητας και ερχόμενοι αντιμέτωποι με ένα πλήθος προβλημάτων, απειλούν σημαντικά την κοινωνία με το να συμπεριληφθούν σε αυτήν την υποκατηγορία.

Δ.8 Η Ανεργία Των Νέων: Μια Μειονεκτική Ομάδα Που Αυξάνεται

Η ανεργία στους νέους σταδιακά μειώνεται. Αλλά έχει επικεντρωθεί και προσκολληθεί σε μια κατηγορία νέων που αυξάνονται τα μειονεκτήματα με αποτέλεσμα να συνωστίζονται έξω από την αγορά εργασίας επειδή δεν έχουν τις προϋποθέσεις που απαιτούνται. Ένα μεγάλο μέρος αυτών των ανέργων αποτελείται από άτομα που προέρχονται από εθνικές μειονότητες, νέους με χαμηλό επίπεδο μόρφωσης, και άτομα από οικογένειες όπου η μακροχρόνια ανεργία είναι μόνο ένα από τα πολλά προβλήματα που μπορεί να έχουν.

Λόγω της καλύτερευσης της οικονομίας, είναι όλο και συχνότερα άτομα που δεν ολοκληρώνουν την βασική και υποχρεωτική σχολική εκπαίδευση. Αυτό ισχύει ιδιαίτερα για αυτούς που, κατά κανόνα, έχουν τις καλύτερες πιθανότητες στην αγορά εργασίας: τους λευκούς. Όσοι δεν ολοκληρώνουν την βασική και υποχρεωτική σχολική εκπαίδευση συνήθως έχουν και άλλα προβλήματα που δυσκολεύουν την μετάβασή τους στην αγορά εργασίας: διαλυμένες οικογένειες, άνεργοι γονείς, παραμελημένα παιδιά, καθώς και προβλήματα αλκοολισμού και ναρκωτικών. Αυτοί οι νέοι έχουν συνήθως δυσκολίες από τις πρώτες τάξεις του Δημοτικού. Προβλήματα συμπεριφοράς, προβλήματα μάθησης ή προβλήματα με καθηγητές και συμμαθητές είναι πολύ συνηθισμένα. Οι εργοδότες δεν επιθυμούν να προσλάβουν αυτούς τους νέους και θα προτιμούσαν να προσλάβουν κάποιους που δεν έχουν τέτοιου είδους προβλήματα.

Σήμερα ο άνεργος νέος έρχεται αντιμέτωπος με μια κατάσταση που συνεχώς δυσκολεύει και αφορά την συνεχή απαίτηση των εργοδοτών για πιστοποίηση γνώσεων, ικανότητα και θέληση για συνεχή μάθηση, συνεχή εξέλιξη, ανεξαρτησία, ικανότητα επικοινωνίας.

Δ.9 Πολεμώντας Την Ανεργία Των Νέων

Μέχρι το 1988 η ανεργία των νέων δεν είχε μεγάλη σημασία στην πολιτική και οικονομική ατζέντα. Όμως η ανάγκη για επίλυση τέτοιων προβλημάτων έχει οδηγήσει πολλές χώρες στην δημιουργία κατάλληλων προγραμμάτων αντιμετώπισης του προβλήματος. Για παράδειγμα, στην Ολλανδία δημιουργήθηκε το Youth Employment Guarantee Plan (YEGP). Το συγκεκριμένο πρόγραμμα επικεντρώνεται μόνο στο εργασιακό πρόβλημα των νέων και μετά από 6 μήνες ανεργίας προσφέρει μια προσωρινή δουλειά στο δημόσιο τομέα. Ένας άνεργος μπορεί να αρνηθεί την προσφορά μια φορά, αλλά την δεύτερη πρέπει να δεχτεί για να συνεχίσει να αποκτά πρόσθετα προσόντα. Δυστυχώς όμως υπάρχουν πολλές αντιρρήσεις ως προς το πόσο θα βοηθηθούν οι νέοι άνεργοι μιας και μια μόνιμη δουλειά στο δημόσιο δεν είναι κάτι εύκολο να επιτευχθεί αφού δεν υπάρχει αντίστοιχος αριθμός θέσεων στο δημόσιο και γι' αυτό το λόγο η συνεργασία δημόσιου και ιδιωτικού τομέα κρίνεται απαραίτητη. Όμως πολλοί εργοδότες του ιδιωτικού τομέα αρνούνται να συνεργαστούν με οποιαδήποτε κίνηση που τους πιέζει να προσλάβουν περιθωριοποιημένους, κοινωνικά αποκλεισμένους, και νέους που δεν έχουν τα κατάλληλα προσόντα (Meijers, 1990, στο Petersen, A., and Mortimer J, 1994),

Ε. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Το πρόβλημα της κατανομής της κοινωνικά αναγκαίας εργασίας και της απόκτησης εισοδήματος δεν μπορεί να επιλυθεί παρά μόνο μερικώς από την αγορά εργασίας. Αν τυχόν οι σύγχρονες κοινωνίες ανέθεταν αποκλειστικά στην αγορά εργασίας την επίλυση του διττού αυτού προβλήματος, δηλαδή της κατανομής εισοδήματος και της υλοποίησης και συμμετοχής στην κοινωνικά αναγκαία εργασία, θα οδηγούνταν σε καταστροφές αντίστοιχες με αυτές της πρώτης περιόδου της βιομηχανικής επανάστασης ή με αυτές που εμφανίζονται σε συνθήκες άγριου καπιταλισμού, όπου λείπουν κατάλληλοι μηχανισμοί που παρεμβαίνουν παράλληλα με την αγορά εργασίας αντισταθμίζοντας ή περιορίζοντάς την.

Πάρα πολλά μπορούν και πρέπει να γίνουν για τη βελτίωση της λειτουργίας της αγοράς εργασίας. Αυτό ισχύει ιδιαίτερα στη χώρα μας, όπου οι ανθρώπινοι, οργανωτικοί και οικονομικοί πόροι είναι δεσμευμένοι σε παθητικές επιδοματικές πολιτικές αγοράς εργασίας. Μια στοιχειώδης συγκριτική αξιολόγηση των πολιτικών που εφαρμόζονται σε αρκετές χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης και των αντίστοιχων στην Ελλάδα αρκεί για να καταδείξει το μέγεθος της διαδρομής που πρέπει να διανυθεί ώστε να προσφέρονται και στην χώρα μας όλες εκείνες οι υπηρεσίες που συμβάλλουν στην βελτίωση της ποιότητας της προσφοράς εργασίας, στη βελτίωση της επαγγελματικής κινητικότητας, στην καλύτερευση προσφοράς και ζήτησης, στη μείωση του χρόνου αναζήτησης, στην άρση θεσμικών αγκυλώσεων. Όλες αυτές οι παρεμβάσεις στην ελληνική αγορά εργασίας μπορούν να συμβάλλουν σημαντικά στη μείωση της ανεργίας, στην ανταγωνιστικότητα της οικονομίας, στο βαθμό που αυτή εξαρτάται και από το συντελεστή της εργασίας, αλλά και στην ορθολογική αξιοποίηση του ανθρώπινου κεφαλαίου της χώρας. Όμως, πέρα από όλες αυτές τις παρεμβάσεις στην αγορά εργασίας, πρέπει να αναζητηθούν και στρατηγικές πέρα εκτός αγοράς εργασίας, αν αποδεχθούμε τη θέση ότι η αγορά εργασίας μόνο μερικώς μπορεί να επιλύσει το πρόβλημα της κατανομής εισοδήματος και της κοινωνικά αναγκαίας εργασίας.

Οι νέες πολιτικές διευθετήσεις και οι στρατηγικές εκτός αγοράς εργασίας δεν είναι δυνατόν να περιορισθούν, να αυτό-ακρωτηριασθούν και να αυτό-υπονομευθούν με το να αποδεχθούμε ένα ορισμό της ανεργίας ως πρόβλημα οικονομικού και

κοινωνικού που θα αντιμετωπισθεί οικονομικά και κοινωνικά και με στρατηγικές που θα περιορίζονται εντός της αγοράς εργασίας. Η εναπόθεση κάθε ελπίδας στη λειτουργία της αγοράς αποτελεί πράξη παραίτησης και οδηγεί στην αποδοχή και διαίωνιση του προβλήματος. Δεν μπορούν όμως ούτε να ακυρωθούν προσπαθώντας να αναπαλαιώσουν το μοντέλο που αποκρυσταλλώθηκε στο κοινωνικό κράτος πρόνοιας, όταν βασικές πολιτικές και οικονομικές προϋποθέσεις λειτουργίας του έχουν πάψει να υφίστανται.

Θα πρέπει να τεθούν ξανά σε συζήτηση τόσο οι θεσμοί και μηχανισμοί αναδιανομής εισοδήματος όσο και οι αρχές λειτουργίας τους. Ομάδες συμφερόντων που έχουν δομηθεί και δικτυωθεί γύρω από τους μηχανισμούς αναδιανομής εισοδήματος βαφτίζουν κάθε παρέμβαση ανάλητο νεοφιλελευθερισμό. Στην πραγματικότητα, συχνά υπερασπίζονται έναν ιδιότυπο νεοφιλελευθερισμό της πολιτικής αγοράς. Υπερασπίζονται τα προνόμια που κατακτήθηκαν όχι επί τη βάση των κοινωνικών αρχών της κοινωνικής δικαιοσύνης, αλλά επί τη βάση της ισχύος ειδικών ομάδων και των γραφειοκρατιών τους στην πολιτική αγορά. Υπερασπίζονται ένα πελατειακό ή ένα κομματικό κράτος όχι τόσο έναντι της αγοράς όσο έναντι άλλων κοινωνικών ομάδων, ασθενέστερων στην πολιτική αγορά, που έχουν αποκλεισθεί από την πρόσβαση στους μηχανισμούς αναδιανομής.

Η αντιμετώπιση του προβλήματος της ανεργίας, ως συμπτώματος της έντασης στη σχέση οικονομίας, πολιτικής και κοινωνίας, επιβάλλει οι αναζητήσεις νέων διευθετήσεων να κινηθούν προς τις τρεις κατευθύνσεις και να υπερβούν τις τρεις αντιλήψεις.

Το βασικό ζητούμενο είναι, κατά τη γνώμη μου, ο σχεδιασμός και η υλοποίηση μιας *εναλλακτικής πολιτικής* που θα στηρίζει τους μακροχρόνια άνεργους και ταυτόχρονα, θα αναπτύσσει ένα δίκτυο αλληλεγγύης και ανθρωπιάς. Έτσι, από την κατανόηση του φαινομένου της ανεργίας, ως ενός διαρθρωτικού κοινωνικού προβλήματος που οδηγεί στην περιθωριοποίηση και στον κοινωνικό αποκλεισμό, χρειάζεται να προχωρήσουμε στο σχεδιασμό μιας *πολυδιάστατης στρατηγικής* για την αντιμετώπιση της ανεργίας.

Το γεγονός ότι η είσοδος στην κατάσταση της ανεργίας συνδέεται τις περισσότερες φορές με αλλαγές, όχι μόνο στο ποσό του εισοδήματος, αλλά και με

μεταβολές στο κύκλο ζωής του ανθρώπου, της οικογένειάς του και στον συνολικό τρόπο ζωής του, δημιουργούν συνθήκες που σταδιακά οδηγούν σε μια αποκοπή από την κοινωνική ζωή.

Ο στιγματισμός, εξαιτίας της ανεργίας, μπορεί να επιτείνει τον κοινωνικό αποκλεισμό και τα φαινόμενα φτώχειας και περιθωριοποίησης. Όσον αφορά το πολιτικό και κοινωνικό επίπεδο, η ομάδα των μακροχρόνια ανέργων αποκλείεται από τη λήψη των αποφάσεων, καθώς δεν έχουν καμιά ισχύ ως ομάδα πίεσης και δεν εκπροσωπούνται στο συνδικαλιστικό κίνημα επίσημα.

Η κατανόηση της σημασίας της ανεργίας επηρεάζει, ουσιαστικά, την επιλογή των στρατηγικών παρέμβασης του συνδικαλιστικού κινήματος στο ζήτημα της ανεργίας. Κατά συνέπεια, η καταπολέμηση της ανεργίας σημαίνει την ενδυνάμωση των ανέργων για πρόσβαση και συμμετοχή στη διανομή δημόσιων και κοινωνικών αγαθών.

Η κατευθυντήρια αυτή γραμμή προσανατολίζει την δράση μας τόσο προς τους ανέργους όσο και προς τους κοινωνικούς θεσμούς, οι οποίοι διασφαλίζουν τις προϋποθέσεις για την επίτευξη των βασικών δικαιωμάτων της ομάδας των ανέργων, καθώς επίσης και του μη αποκλεισμού της από το κοινωνικό γίγνεσθαι.

Από την παραπάνω ανάλυση προκύπτει ότι η σφαιρική και διεπιστημονική αντιμετώπιση της ανεργίας σημαίνει:

- Βελτίωση των υλικών συνθηκών διαβίωσης (οικονομική διάσταση της ανεργίας)
- Ενίσχυση της κοινωνικής συμμετοχής (πολιτική και κοινωνική διάσταση της ανεργίας)
- Βελτίωση και εμπλουτισμός της ποιότητας ζωής και υπέρβαση των συμπεριφορών και διακρίσεων που υπάρχουν στο κοινωνικό περιβάλλον (πολιτιστική και ψυχολογική διάσταση).

Από τους στόχους αυτούς προκύπτουν συγκεκριμένες δράσεις, σε κάθε μια από τις διαστάσεις αυτές, διαμορφώνοντας ένα πολυδιάστατο σχέδιο παρέμβασης.

- Δημιουργία και εδραίωση κατάλληλης υποδομής, κοινωνικών δράσεων και

υπηρεσιών για την άρση των αρνητικών συνεπειών από την ανεργία, βελτίωση της ποιότητας ζωής των ανέργων, ενίσχυση της αυτοπεποίθησης, αυτογνωσίας και της ικανότητας επίλυσης των προβλημάτων των ανέργων (Πολυδύναμο Κέντρο Υποστήριξης Ανέργων και Αλλοδαπών Εργατών).

- Ευαισθητοποίηση του κοινωνικού περιβάλλοντος σε ότι αφορά θέματα ανεργίας και αποδοχής, εκ μέρους της κοινωνίας, των εναλλακτικών δράσεων και πολιτικών.

Η σφαιρική και διεπιστημονική προσέγγιση του φαινομένου της ανεργίας σημαίνει δραστηριότητες και δράσεις οι οποίες αλληλοσυμπληρώνονται και έχουν μια συνοχή στο πλαίσιο ενός μοντέλου και μιας στρατηγικής.

Είναι δυνατόν να διαμορφωθούν τρεις (3) κύριες μορφές παρέμβασης:

- Παρεμβάσεις στους ανέργους
- Παρεμβάσεις στους δημόσιους και κοινωνικούς θεσμούς και στις αρμόδιες υπηρεσίες
- Παρεμβάσεις στον εργαζόμενο και ευρύτερο πληθυσμό στο πλαίσιο της κοινότητας.

Ανάλογα με την εστίαση της προσοχής μας στην ομάδα – στόχο δημιουργούνται και οι σκοποί και οι δραστηριότητες της παρέμβασης.

ΠΑΡΕΜΒΑΣΗ 1^η

Ομάδα στόχος: Μακροχρόνια άνεργοι (νέοι, γυναίκες, ενήλικοι κλπ.) που βιώνουν την ανεργία και την κοινωνική περιθωριοποίηση.

Σκοπός της παρέμβασης είναι:

Η εξασφάλιση σταθερού υποστηρικτικού πλαισίου για την ενίσχυση των δυνατοτήτων συμμετοχής των ανέργων στην πολιτιστική και κοινωνική ζωή.

Η αύξηση της αυτοεκτίμησης, αυτογνωσίας και ικανότητας δημιουργικής επίλυσης των προβλημάτων.

Η διερεύνηση δυνατοτήτων για προώθηση αλλαγών στη ζωή τους, καθώς επίσης η ενεργοποίηση και κινητοποίηση για την αντιμετώπιση της θυματοποίησης, ηττοπάθειας και απόγνωσης.

Δραστηριότητες:

Συμβουλευτική-υποστηρικτική εργασία σε ομαδική και ατομική βάση.

Συγκρότηση δομών κοινωνικής αυτοβοήθειας.

Υπηρεσίες συντονισμού, διασύνδεσης και διαμεσολάβησης σε αρμόδιους φορείς και προγράμματα απασχόλησης, εκπαίδευσης και κατάρτισης.

Λειτουργία ομάδων αυτογνωσίας και ευαισθητοποίησης για την ανάπτυξη στρατηγικών αντιμετώπισης της ανεργίας.

Δημιουργία συνθηκών για την επανένταξη των ανέργων στην αγορά εργασίας και παροχή ευκαιριών για συνεταιριστική απασχόληση.

-

ΠΑΡΕΜΒΑΣΗ 2^η

Ομάδα-στόχος: Αρμόδιοι κοινωνικοί θεσμοί και υπηρεσίες που έμμεσα ή άμεσα ασκούν πολιτική σε θέματα εργασίας, απασχόλησης και ανεργίας.

Σκοποί παρέμβασης:

Δημιουργία και ανάπτυξη δικτύου συντονισμού και παραπομπών

Ευαισθητοποίηση σε θέματα ανεργίας και εργασίας

Αλλαγή στάσης και πρακτικής υπηρεσιών και φορέων

Διεκδίκηση αλλαγών στην επίσημη κρατική πολιτική για την απασχόληση και προώθηση αντίστοιχου νομοθετικού έργου για τη βελτίωση του επιπέδου ζωής των ανέργων και των οικογενειών τους.

Δραστηριότητες:

Επαφές γνωριμίας, αλληλοενημέρωσης και συντονισμού δράσεων των υπηρεσιών και των φορέων. Δημιουργία Υποστηρικτικού Δικτύου.

ΠΑΡΕΜΒΑΣΗ 3^η

Ομάδα-στόχος:

Εργαζόμενος πληθυσμός στο πλαίσιο μιας συγκεκριμένης κοινότητας (γεωγραφική περιοχή, Εργατικά Κέντρα, συνδικαλιστικές οργανώσεις, φορείς εργαζομένων κλπ.).

Σκοπός παρέμβασης:

Ευαισθητοποίηση της Κοινότητας σε θέματα ψυχολογικών, κοινωνικών και πολιτιστικών επιπτώσεων από την ανεργία

Δημιουργία δικτύου αλληλεγγύης

Αποδοχή μείωσης διακρίσεων και προκαταλήψεων γύρω από τα θέματα ανεργίας και κοινωνικού αποκλεισμού, ώστε να ελαττωθεί ο στιγματισμός, και η περιθωριοποίηση των ανέργων

Δραστηριότητες:

Επαφές με φορείς από την εκάστοτε κοινότητα.

Σεμινάρια, εκδηλώσεις, ημερίδες, έκδοση έντυπου υλικού

Κέντρο τεκμηρίωσης και πληροφόρησης

Διαμόρφωση τοπικού υποστηρικτικού δικτύου

Οργάνωση κινήματος εθελοντών (ομάδες εθελοντικής εργασίας).

Στόχος των δράσεων του συνδικαλιστικού κινήματος είναι ο κοινωνικός πειραματισμός για την καταπολέμηση της ανεργίας και του κοινωνικού αποκλεισμού.

Με βάση τα παραπάνω η δημιουργία ενός πολυδύναμου Κέντρου Υποστήριξης Ανέργων μπορεί να συμβάλλει σε μια νέα συλλογικότητα, ενισχύοντας έτσι μ' αυτό τον τρόπο την αλληλεγγύη μεταξύ των ανέργων και των εργαζομένων.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ

- Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, 1994: Πράσινο Βιβλίο. Ευρωπαϊκή Κοινωνική Πολιτική. Επιλογές για την Ένωση. Υπηρεσία Επισήμων Εκδόσεων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, Λουξεμβούργο.
- Εθνικό Θεματικό Δίκτυο «Δραστηριότητες στον τομέα της Κοινωνικής Οικονομίας» στα πλαίσια της ημερίδας που οργανώθηκε στο Ζάππειο στις 20 – 9 – 2005.
- Κογκίδου, Δ., Α. Μαρβάκης, Ε. Τρέσσου, Γ. Τσιάκαλος, 1997: Φτώχεια - Κοινωνικός αποκλεισμός. Βιβλιογραφικός Οδηγός 1970-1995. Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη.
- Τσιάκαλος Γ., (1998), ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΣ: Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΜΠΕΙΡΙΑ, Κέντρο Κοινωνικής Μορφολογίας & Κοινωνικής Πολιτικής, Αθήνα
- Χρυσάκης Μ., Ζιώμας Δ., Καραμητοπούλου Ν., Χατζαντώνης Δ., «Προοπτικές Απασχόλησης στον τομέα της κοινωνικής οικονομίας», Εθνικό Ινστιτούτο Εργασίας, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα, 2002.

ΞΕΝΗ

- Bardos – Fétronyi, Comprendre l'économie sociale et solidaire, Chronique sociale, Lyon, Couleur Livres, Charleroi, 2004.
- Borzaga C. and Defourny J. (Eds), "The Emergence of Social Enterprise", Routledge, London, 2001, στο «Προοπτικές Απασχόλησης στον τομέα της κοινωνικής οικονομίας», Χρυσάκης, Ζιώμας, Καραμητοπούλου, Χατζαντώνης, Εκδόσεις Σάκκουλα – Εθνικό Ινστιτούτο Εργασίας, 2002.
- Commission of the European Communities, DG V, 1991: National policies to combat social exclusion. First Annual Report of the European Community Observatory. Edited by Graham Room.
- Dahrendorf, Ralf, 1974: Pfade aus Utopia. Zur Theorie und Methode der Soziologie. Piper, München - Zürich.

- European Commission, 1995: Targeted Socio-Economic Research (TSER). Workprogramme. Edition 1995.
- Ghillardotti F., “Pilot Action: Back ground, motivation and expectations”, in E.C., 1998 (a), στο «Προοπτικές απασχόλησης στον τομέα της κοινωνικής οικονομίας», ό.π., 2002.
- Kongidou, Dimitra & Georgios Tsiakalos, 1992: Praktische Modelle antirassistischer Arbeit. In Rudolf Leiprecht (Hg.): Unter Anderen. Rassismus und Jugendarbeit. DISS, Duisburg.
- Petersen A., Mortimer J., 1994, Youth unemployment and society, by Press Syndicate of Cambridge University, British library, ISBN: 0-521-44473-X
- Rosanvallon, La nouvelle question sociale. Repenser l’Etat Providence, Editions du Seuil, 1995.
- Strobel, Pierre, 1996: From poverty to exclusion: a wage-earning society or a society of human rights? International Social Science Journal, 148, June 1996, 173-189.
- Symes V., 1995, Unemployment in Europe, Problems and Policies, Routledge publications, London
- Tsiakalos, Georgios, 1983: Ausländerfeindlichkeit. Tatsachen und Erklärungsversuche. C.H. Beck. München.

ΚΕΙΜΕΝΑ ΕΕ

- Ανακοίνωση από την Επιτροπή προς το Συμβούλιο «Κοινή Έκθεση για την κοινωνική ένταξη» η οποία συνοψίζει τα αποτελέσματα της εξέτασης των εθνικών δράσεων για την κοινωνική ένταξη (2003 – 2005), Βρυξέλλες 12 Δεκεμβρίου 2003 COM (2003) 773 FINAL SEC (2003) 1425.

- Ανακοίνωση από την Επιτροπή προς το Συμβούλιο «Κοινή Έκθεση για την κοινωνική ένταξη» η οποία συνοψίζει τα αποτελέσματα της εξέτασης των εθνικών σχεδίων δράσης για την κοινωνική ένταξη (2003 – 2005), Βρυξέλλες, 12 Δεκεμβρίου 2003 COM (2003) 773 FINAL SEC (2003) 1425.
- Συμπεράσματα της Προεδρίας του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου στις 22 και 23 Μαρτίου 2005, Βρυξέλλες, doc 7619/05 CONCL 1.
- Συμπεράσματα της Προεδρίας του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου στις 22 και 23 Μαρτίου 2005, Βρυξέλλες, doc 7619/05 CONCL 1.
- Conseil Wallon de l'Economie Sociale, 1990 et Conseil Central de l'Economie, 1990).

ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΕΣ ΔΙΕΥΘΥΝΣΕΙΣ

- www.oecd.org/cfe/leed
- <http://www.disabled.gr/at/?p=2293>
- <http://www.neolaia.eu/cgi-bin/hweb?-A=1889&-V=koinonia>
- <http://www.neagenia.gr/frontoffice/portal.asp?cpage=RESOURCE&cresrc=208&cnode=55>
- http://www.osha.europa.eu/publications/factsheets/69/fs69_el.pdf/at_download/file
- http://ec.europa.eu/news/employment/070905_1_el.htm
- <http://europa.eu/scadplus/leg/el/cha/c10616.htm>
- http://mpanayotopouloscassiotou.blogspot.com/2007/01/blog-post_7681.html